KÜRESEL DİYALOG

10.3

1 yılda pek çok dilde 3 sayı

Robert Kuttner ile Sosyoloji Üzerine — **Johanna Grubner**

İklim ve Değişim — **Md. Rezwan Siddiqui, Markus Wissen, Vishwas Satgar, Joan Fitzgerald**

COVID-19: Pandemi ve Kriz — **Mahmudul Hasan Laskar, Attila Melegh, Iliana Olivié ve Manuel Gracia, Brigitte Aulenbacher, Petra Ezzeddine, Dóra Gábriel, Michael Leiblfinger, Kinga Milankovics, ve Veronika Prieler, Dev Nath Pathak, Michele Grigolo ve Craig Lundy**

Teorik Perspektifler — **Syed Farid Alatas**

Anma: Yogendra Singh — **Mir Suheel Rasool**

Toplumu Yeniden Tahayyül Etmek — **S.A. Hamed Hosseini, Barry Gills, Scott Timcke, Shelene Gomes**

Sri Lanka'dan Sosyoloji — **Siri Hettige, Subhangi M.K. Herath, Kalinga Tudor Silva, Farzana Haniffa, Premakumara de Silva**

Serbest Bölüm

> Çin'de Plastik Atık Sorunu

BÜLTEN

KD

CİLT 10 / SAYI 3 / ARALIK 2020

https://globaldialogue.isa-sociology.org/

International Sociological Association

> Editörden

Bu sayıda 'Sosyoloji Üzerine' bölümü, günümüz için Karl Polanyi'nin çalışmalarını okuyan çok ünlü gazeteci Robert Kuttner'le yapılmış bir söyleşiyi içeriyor. Söyleşi, yirminci yüzyılın başındaki ekonomik ve sosyal durumla başlayarak günümüzde küreselleşmedeki eğilimleri, demokratik karar almayı güçlendirmek için güçlü ulusal ekonomilere duyulan ihtiyacı ve uluslararası göçlerin arttığı bir dönemde dışlama ve içerme meselelerini tartışıyor.

İlk sempozyumumuz zamanımızın en önemli konularından birini olan iklim değişikliğini ele alıyor. Makaleler bir yandan, demokrasi ve göç sorunları gibi, iklim değişikliğinin halihazırda ekolojik meselelerle bağlantılı olmayan toplumsal etkilerini tartışıyor. Diğer yandan da, kapitalizmin neden olacağı çevresel yıkıma karşı olası alternatiflerin temel hatlarını çiziyorlar.

Biz bu yazıyı yazarken, COVID-19 pandemisi ve etkileri, farklı biçimlerde de olsa, dünyanın pek çok yerine hükmetmeye devam ediyor. Bu nedenle dünyanın dört bir yanından analizleri derlemek üzere COVID-19'a bir kez daha bir bölüm ayırdık. Bu bölüm, Hindistan ve Avrupa'dan katkılarla, evde bakım, hayırseverlik ve göçten karantina dönemlerinde kamusal sosyoloji imkanlarına kadar alanımızdaki güncel tartışmalara dair bir bakış sunuyor.

COVID-19 krizi aynı zamanda Syed Farid Alatas'ın sosyolojik düşüncenin daha geniş anlamda toplumdaki yeri ve etkisine dair derin analizi için de bir başlangıç noktası oluyor.

Bu sayı aynı zamanda bu sene aramızdan ayrılan, Hint sosyolojisinin öncülerinden Yogendra Singh için bir anma bölümü de içeriyor. Singh'in sömürge sonrası Hindistan'da modernleşme ve geleneğe dair araştırmaları çığır açıcıydı.

Sayıdaki üç katkı, toplumu yeniden tahayyül etmeyi, güncel gelişmeler üzerine olduğu kadar sosyolojinin önemi üzerine de düşünmeyi hedefliyor. S.A. Hamed Hosseini ve Barry Gills dönüştürücü bir perspektifi ele alırken Shelene Gomes ve Scott Timcke topluma sosyolojik bir perspektiften nasıl yaklaşılacağını tartışıyor.

Bir bölgeye odaklandığımız bölümde, bu sayıda Sri Lanka'dan sosyolojik araştırmalardan örnekler var. Siri Hettige tarafından hazırlanan bu bölüm, ülkedeki canlı disipline ışık tutuyor. Sri Lanka'daki şiddetli çalışmalardan birlik sorununa kadar pek çok meseleyi ele alarak ülkenin sosyoloji ve antropoloji tarihine dair derinlemesine bir bakış sunuyor.

'Serbest Bölüm' ise Çin'deki plastic atık krizini tartışarak tekrar küreselleşme ve ekolojik felaketler konusuna dönüyor.■

Brigitte Aulenbacher ve **Klaus Dörre**,
Küresel Diyalog editörleri

> ***Küresel Diyalog*** **pek çok dilde yayınlanmaktadır.** ***Küresel Diyalog*****'un tüm sayılarına Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA)'nin internet sitesinden ulaşılabilmektedir.**
> **Yayımlanması istenen yazılar globaldialogue.isa@gmail.com adresine gönderilmelidir.**

International Sociological Association

KÜRESEL DİYALOG

> Yayın Kurulu

Editörler: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Yardımcı Editörler: Johanna Grubner, Christine Schickert.

Yardımcı Editör: Aparna Sundar.

Yönetici Editörler: Lola Busuttil, August Bagà.

Danışman: Michael Burawoy.

Medya Danışmanı: Juan Lejárraga.

Danışman Editörler:
Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalon, Nazanin Shahrokni.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: *(Tunus)* Mounir Saidani, Fatima Radhouani, Habib Haj Salem; *(Cezayir)* Souraya Mouloudji Garroudji; *(Fas)* Abdelhadi Al Halhouli, Saida Zine; *(Lübnan)* Sari Hanafi.

Arjantin: Magdalena Lemus, Juan Parcio, Martín Urtasun.

Brezilya: Gustavo Taniguti, Angelo Martins Junior, Andreza Galli, Dmitri Cerboncini Fernandes, Gustavo Dias, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes.

Fransa/İspanya: Lola Busuttil.

Hindistan: Rashmi Jain, Nidhi Bansal, Pragya Sharma, Manish Yadav.

Endonezya: Kamanto Sunarto, Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriyati, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Abbas Shahrabi, Sayyed Muhamad Mutallebi, Faezeh Khajehzade.

Kazakistan: Aigul Zabirova, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul, Madiyar Aldiyarov.

Polonya: Beata Maluchnik, Justyna Kościńska, Jonathan Scovil, Sara Herczyńska, Weronika Peek, Kamil Lipiński, Aleksandra Wagner, Aleksandra Biernacka, Jakub Barszczewski, Adam Müller, Zofia Penza-Gabler, Iwona Bojadżijewa.

Romanya: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Diana Alexandra Dumitrescu, Iulian Gabor, Bianca Mihăilă, Alexandra Mosor, Maria Stoicescu.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Anastasia Daur, Valentina Isaeva.

Tayvan: Wan-Ju Lee, Hung Tsung Jen, Tao-Yung Lu, Po-Shung Hong, Yu-Chia Chen, Yu-Min Huang, Yu-wen Liao, Bun-Ki Lin.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu, Irmak Evren.

*Bu bölümdeki makaleler zamanımızın en önemli meselelerinden birini, **iklim değişikliğini** ele alarak, iklim değişikliğinin demokrasi ve göç gibi ekolojiyle henüz beraber anılmayan alanlar üzerindeki toplumsal etkilerini tartışacak, aynı zamanda kapitalizm yoluyla daha da artan çevresel tahribata karşı olası alternatifler sunacaktır.*

Küresel Diyalog, *farklı ülkelerde **COVID-19**'un yarattığı krizle karşı karşıya kalan insanların durumlarına dair yazı dizisine kaldığı yerden devam ediyor. Hindistan ve Avrupa'dan katkılarla beraber, evde bakım, hayırseverlik ve göçten, karantina döneminde kamusal sosyolojiye kadar birçok konuyu ele alan bu özel bölüm, alanımızdaki güncel tartışmalara yer vermektedir.*

***Sri Lanka'dan sosyolojiye** odaklanan bu bölüm, şiddetli çatışmalardan birlik sorununa pek çok meseleyi ele alarak bu canlı disipline ışık tutuyor. Bu bölüm aynı zamanda ülkede sosyoloji ve antropolojinin tarihine derinlemesine bir bakış sunuyor.*

KD

***Küresel Diyalog*, SAGE Yayınları**'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden 2

> SOSYOLOJİ ÜZERİNE

Karl Polanyi ile Küresel Kapitalizmden Sağ Çıkmak
Robert Kuttner'le bir Söyleşi
Johanna Grubner, Avusturya 5

> İKLİM VE DEĞİŞİM

Güney Asya'da İklim Göçü
Md. Rezwan Siddiqui, Bangladeş 8

İklim Krizi ve Demokrasi Sorunu
Markus Wissen, Almanya 10

Kapitalizmden Sonra: Demokratik Eko-Sosyalizm mi?
Vishwas Satgar, Güney Afrika 12

Kentlerdeki İklim Eylemlerinin Mahalleleri Yeniden İnşa Edebilmesi Üzerine
Joan Fitzgerald, ABD 14

> COVID-19: PANDEMİ VE KRİZ

Bir Statü ve Damga Olarak Hayırseverlik: Hindistan'da Karantina
Mahmudul Hasan Laskar, Hindistan 16

Bakım Kıtlığı? Bakım Göçü ve Siyasi Demografi
Attila Melegh, Macaristan 18

COVID-19 Küreselleşmenin Sonunu Getirir mi?
Iliana Olivié ve Manuel Gracia, İspanya 20

COVID-19 ile Yüzleşmek: Orta Avrupa'da Evde Bakım
Brigitte Aulenbacher, Avusturya; Petra Ezzeddine, Çek Cumhuriyeti; Dóra Gábriel, Macaristan; Michael Leiblfinger, Avusturya; Kinga Milankovics, Macaristan; Veronika Prieler, Avusturya 23

Karantina Sürecinde Güney Asya'da Kamusal Sosyoloji
Dev Nath Pathak, Hindistan 25

Kamusal Sosyoloji: Pandemiyle Yüzleşmek
Michele Grigolo ve Craig Lundy, İngiltere 27

> TEORİK PERSPEKTİFLER

Sosyal Mesafe: Sosyoloji için Anlamı
Syed Farid Alatas, Singapur 29

> ANMA

Yogendra Singh: Modern Hint Sosyolojisinin Öncüsü
Mir Suheel Rasool, Hindistan 32

> TOPLUMU YENİDEN TAHAYYÜL ETMEK

Radikal Olanla (Yeniden) Bütünleşmenin Zorunluluğu Üzerine
S.A. Hamed Hosseini, Avustralya 34

"Koyaanisqatsi"nin Ötesinde: Uygarlığı Yeniden Tahayyül Etmek
Barry Gills, Finlandiya 36

Rastafari ve Batı Hint Adaları'nda Yeniden Keşfi
Scott Timcke ve Shelene Gomes, Trinidad ve Tobago 38

> SRI LANKA'DAN SOSYOLOJİ

Küresel ve Yerel Bağlamlarda Sri Lanka Sosyolojisi
Siri Hettige, Sri Lanka 40

Sri Lanka Sosyolojisi – Zaman İçinde Bir Bakış
Subhangi M.K. Herath, Sri Lanka 42

Barış, Çatışma ve Şiddet Üzerine Düşünmek
Kalinga Tudor Silva, Sri Lanka 44

Şiddeti Analiz Etmek: Sri Lanka Devletinin Oluşumu
Farzana Haniffa, Sri Lanka 46

Bulanık Sınırlar: Sri Lanka'da Antropoloji ve Sosyoloji
Premakumara de Silva, Sri Lanka 48

> SERBEST BÖLÜM

Küreselleşme ve Bağımlılık: Çin'de Plastik Atık Sorunu
Pinar Temocin, Japonya 50

"2020'ler insanlık tarihindeki en kritik yüzyılındaki en önemli on yıl olarak görülebilir. Bu zamanda "imkansızı istemek" yükselen devrimci güçler için tek "gerçekçi" opsiyon halini alıyor"

S.A. Hamed Hosseini

> Karl Polanyi ile Küresel Kapitalizmden Sağ Çıkmak

Robert Kuttner'le bir Söyleşi

Robert Kuttner. Fotoğraf: Robert Kuttner.

Robert Kuttner, *The American Prospect Magazine*'in kurucu ortağı ve eş editörüdür. Aynı zamanda Brandeis Üniversitesi Heller Okulu'nda Profesördür. Uzun zaman *Business Week* ve *Washington Post*'ta köşe yazarlığı yapmıştır. Ekonomi Politikası Enstitüsü'nün kurucusudur, aynı zamanda yönetim kurulu ve icra kurulundadır. Kuttner'ın on iki kitabı bulunmaktadır. Son kitapları *Can Democracy Survive Capitalism?* [Demokrasi Kapitalizmden Sağ Çıkabilir mi?] ve demokrasi ve 2020 seçimleri hakkındaki kitabı *The Stakes*'dir [Riskler]. Diğer kitapları, 2008 *New York Times* en çok satanlar listesindeki *Obama's Challenge: American's Economic Crisis and the Power of a Transformative Presidency* [Obama'nın Karşılaştığı Zorluklar: Amerika'nın Ekonomik Krizi ve Dönüştürücü bir Başkanlığın Gücü], ve finansal kriz üzerine 2013 tarihli derlemesi *Debtors' Prison: The Politics of Austerity Versus Possibility*'dir [Borçluların Hapisanesi: Kemer Sıkmanın Siyasetine Karşı İmkanlar]. En iyi bilinen ilk kitapları arasında *Everything For Sale: The Virtues and Limits of Markets* (1997) [Her Şey Satılık: Piyasaların Erdemleri ve Sınırları] bulunmaktadır. Ekonomi ve siyasetin bağlantılarını kapsayan yazıları, *The New York Times Magazine* e *The New York Times Book Review*, *The Atlantic*, *Harpers*, *The New Republic*, *New York Review of Books*, *The New Yorker*, *New York Magazine*, *Mother Jones*, *Village Voice*, *Commonweal*, *Dissent*, *Foreign Affairs*, *New Statesman*, *Political Science Quarterly*, *Columbia Journalism Review*, *Harvard Business Review*, ve *Challenge* dergilerinde yayımlanmıştır. Önceki pozisyonları, *The Washington Post*'ta kadrolu yazarlık ve köşe yazarlığı, ABD Senatosu Bankacılık Komitesi'nde baş müfettişlik, Başkan Carter'in Ulusal Mahalleler Komisyonu'ndan baş direktörlük ve *The New Republic*'in ekonomi editörlüğüdür. Aralarında yaşamı boyunca ekonomik verimlilik ve sosyal adalet adına yaptığı çalışmalar için verilmiş Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Paul Hoffman Ödülü de dahil olmak üzere, pek çok ödül kazanmıştır. Bu sayı Kuttner'le, Avusturya'nın Linz kentindeki Johannes Kepler Üniversitesinde doktora araştırmacısı ve *Küresel Diyalog*'un yardımcı editörü olan **Johanna Grubner** bir söyleşi gerçekleştirdi.

>>

JG: 2018 yılında yayımlanan kitabınız* Can Democracy Survive Global Capitalism?*'de Karl Polanyi'nin yirminci yüzyılın başı için yaptığı analizden faydalanarak şu anda ekonomik ve siyasi açıdan benzer bir durumla karşı karşıya olduğumuzu ileri sürüyorsunuz. Bu argümanı okuyucularımız için detaylandırıp Polanyi'nin yaklaşımının küresel kapitalizm analiziniz için nasıl faydalı olduğunu açıklayabilir misiniz?

RK: Yirminci yüzyılın başında finans dünyasının seçkinleri ve onların siyasi müteffikleri ham kapitalizmin diğer sosyal direnç mekanizmalarını istila etmesine izin verdiler. Bu, Versay Antlaşmasının talepleriyle daha da şiddetlendi. Antlaşma, "bırakınız yapsınlar"ı, alacaklı zihniyeti ve ekonomik kemer kısma ile birleştiriyordu. Sonuç olarak yaşam, özellikle Almanya ve Avusturya'da, sıradan insanlar için ekonomik açıdan çekilmez bir hal aldı. İnsanlar kitleler halinde yüzlerini faşizme döndüler. Bunun yapmalarının sebebi parlamenter kurumlara inançlarını kaybetmeleri, ve radikal ekonomik ve siyasi milliyetçiliğin onlara daha iyi bir yol vaat etmesiydi.

Polanyi'nin anlatısında on dokuzuncu yüzyıl ekonomik sisteminin üç mekanizması şunlardı: altın standardı, "bırakınız yapsınlar" ticareti ve emeğin bir meta olarak fiyatını piyasada bulması gerektiği. Bugünle bezerlikler tıpatıp; altında standardının rolünü bütçe dengesi ve mali kemer sıkma almış, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve neoliberalizm ideolojisi düzenlemeye tabi olmayan küresel ticareti teşvik ediyor ve emeği koruyan mekanizmalar serbest ticaret için sönümlendiriliyor. Bir kez daha "bırakınız yapsınlar" sıradan insanlar için ekonomik bir felaket yarattı ve bu siyasi tepki ultra-milliyetçiliğe dönüştü.

Daha da itici olan şey, savaş sonrası dönemde ekonomi icabı, sosyal korumaların ham kapitalizme tampon olabileceğini öğrenmiş olmamızdır. Bunlar sistemi hem daha üretken hem de daha eşit hale getirir. Fakat 1973'ten sonraki dönem, siyaseten bunun sürdürmesi çok zor bir denge olduğunu göstermiştir. Kapitalistler kısıtlamaları sevmez ve onlara direnç gösterirler.

Sonuç, 1920'ler ve 1930'larda da aynı olmuştur. İşçi sınıfı yerinden edildiğinde ve siyasi merkez onları savunmadığında, aşırı sağa dönerler. 1990'larda pek çok ılımlı sola dönmüş olabilir, fakat 1990'lara gelindiğinde ılımlı sol da neoliberal formülü büyük ölçüde kucaklamıştır.

Dünyanın en güçlü ülkesi Amerika Birleşik Devletleri'ni şu an bir neofaşist yönetmekte. Eski Avrupa'da da Yeni Avrupa'da da neofaşizm var. Güvenilir demokratik sosyalistler nezdinde ise pek bir şey yok. Bunların hepsi katıksız Polanyi'dir.

JG: Bu önemli benzerliklerin yanı sıra, örneğin, bugünkü kapitalist üretim küresel değer zincirleri etrafından örgütlenmiş ve sıklıkla "sıfır stoklu üretim" gerçekleştirmektedir. Bu durum 1930'lardaki küresel ekonomiyle arasındaki önemli bir fark değil mi? Polanyi'nin analizi neden hala verimli?

RK: Bilakis, küresel tedarik zincirlerine kayış, Polanyi'yi her zamankinden daha faydalı kılıyor. Büyük şirketlerin düşük ücretli ve sömürülen işçilerin olduğu Asya'ya taşere etmesiyle, demokrasilerde işçileri piyasaların aşırıklarına karşı koruyacak sosyal sözleşmeleri sürdürmek giderek zorlaşıyor. Küresel tedarik zincirleri steroid almış serbest piyasalardır.

JG: ABD'de de Latin Amerika ve Avrupa'da da sağcı popülizm yükselişte. Avrupa, ABD ve Latin Amerika gibi yerlerde sağ popülizmin ve daha önce tanımladığınız neofaşizmin yükselişini kapitalizmin küreselleşmesine ve devlet düzenlemesini çürütmesine nasıl bağlıyorsunuz?

RK: Sorun tek başına küreselleşme değildir. 1944 Bretton Woods Sisteminde de bir tür küresel kapitalizm vardı. O sistem, uluslara, küresel özel sermayenin deflasyonist baskılarından korunmuş tam istihdam ekonomilerini harekete geçirebilmeleri için, çokça siyasi alan ve politika alanı vermek üzere tasarlanmış bir sistemdi. Fakat DTÖ ve Avrupa içinde Maastricht Antlaşmasının ortaya çıkışından beri empoze edilen küreselleşme biçimi, demokratik politikaların sermayeyi regüle etme, sınırlama, ona tampon olma kapasiyesinin altını oyan, malların, hizmetlerin, sermayenin (ve Avrupa'da) insanların serbest dolaşımı doktrinlerini kullanmak üzere tasarlanmıştır. Bir kez daha yerinden edilmiş insanların tepkisi ultra-milliyetçilere ve sağ popülistlere (ya da nadiren olsa da, Bolivya'daki gibi, sol popülistlere) dönmek olmuştur.

JG: Geçmişte, kapitalizmin eşitsizliklerine direnen hareketler açıkça enternasyonalist olmak isiyorlardı. Ulusal düzeyi aşmaya çabalayan bu tür hareketler için bugün bir alan ve fayda görüyor musunuz? Yoksa bu zamanda ulus devletin stratejik avantajları en iyi seçenek mi?

RK: Belirttiğim gibi, ulus devlet politikanın ve demokratik vatandaşlığın yörüngesidir. Fakat Bretton Woods antlaşmasının ve Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmelerinin de gösterdiği gibi, uluslararası vatandaş ve emek dayanışması, uluslararası sermayenin gücüne bir denge olması açısından çok önemlidir. Sorun, Bretton Woods döneminin istisnai olmasıdır. Çoğu durumda pratikte enternasyonalizm, vatandaşlığın değil, sermayenin uluslararasılaşmasıdır.

JG: Çalışmalarınızda "karma ekonomilerin" İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerine nasıl daha önce hiç görülmemiş bir refah getirdiğini anlatıyorsunuz. "Karma ekonomi" sistemini ve demokrasi ve devletlerin özerkliğiyle ilişkisini anlatabilir misiniz?

RK: Karma ekonomi, iktisatçı Paul Samuelson'ın basit manada kapitalist olan fakat bir refah devleti ve bazı durumlarda kamu planlaması, kamu mülkiyeti ve finans sektörünün ve diğer temel sanayilerin sıkı regülasyonunun eşlik ettiği bir ekonomi biçimini tanımlamak üzere kullandığı bir kavramdı. Karma ekonominin içinde tarımın regülasyonu, devletin sendikaları meşru toplumsal ortaklar olarak güç-

>>

lendirmesi ve hükümetin ham kapitalizmi sınırlamak üzere kullanılması da var. Vatandaşlığın ulus devlet düzeyinde ifade edilmesi nedeniyle, bu politikaların çoğu ulusal olarak yürürlüğe girmiştir. Avrupa'nın konfederasyon deneyimi ise, buna denge olarak, kapitalizmin regülasyonunu zayıflatmış ve sermayeyi güçlendirmiştir. Bu Hayek tarafından öngörülmüş ve desteklenmiştir. Polanyi için karma ekonomi yeterli değildi, ne ekonomi ne de siyaset olarak. Gerekli olan şey demokratik sosyalizmdi.

JG: Pek çok ülkede sol için eski bir soru hala geçerliliğini koruyor: Demokratik sosyalizm nasıl tek bir ülkede hayata kalabilir ve küresel kapitalizmin baskılarına direnebilir? Polanyi bu ikileme dair bir görüş sunuyor mu?

RK: Büyük ülkelerde sol hükümetler olmasını ya da küresel finansın gücüne karşı açık engeller olmasını gerektirir. Polanyi'nin sevgili Kızıl Viyana'sı on beş yıl kadar sürdü. Sonrasında daha büyük güçler tarafından yok edildi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yirmi ya da otuz yıl, İsveç'te ise daha üzün bir süre, demokratik sosyalizm olmasa da demokratik sosyalizme benzeyen bir şeye sahiptik. Eğer vatandaşlar mobilize olursa, bir ülkede demokratik sosyalizm en az bir ya da iki nesil sürebilir. Keynes'in de yazdığı gibi, uzun vadede hepimiz ölmüş olacağız. Fakat eğer küresel sistem içerideki sosyal demokrasiye yeterince düşmansa, İsveç ya da Danimarka gibi karşılıklı anlaşmaya dayalı sistemler bile risk altındadır. Sosyal yardımlar ve düzgün ücretler küresel olarak rekabetçi olmamakla suçlanır. Küreselleşme iç regülasyonların altını oyar. Küresel neoliberalizmi bir kıtada temsil eden Avrupa Birliği Adalet Divanı, İskandinavya'nın sosyal sözleşmelerinin bazı kısımlarının Avrupa Birliği'nin temel kanunlarıyla uyumsuz olduğunu ilan etmiştir. Stockholm ve Kopenhag'da neoliberaller iktidara gelir gelmez kurumsal sosyal dayanışma mantığını bilinçli olarak baltalamaya başladılar. Dolayısıyla küresel sistemi elden geçirmemiz ve ülke ülke iç politikayı yeniden geri kazanmamız gerekiyor. İkisi el ele gider.

JG: Küresel kapitalizm içinde demokrasiyi sürdürebilmek için güçlü ulusal ekonomilerin olmasını savunuyorsunuz. Sizin anlayışınıza göre, devletin güçlendirilmesi ve vatandaşlık aracılığıyla sürdürülen küresel eşitsizlerin arasını bulmak için gereken şey nedir?

RK: Adil bir ekonominin temel olarak ulusal olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü demokratik vatandaşlık ulusaldır. Fakat dünyanın kaynaklarının orantısız bir bölümünü tüketen zengin ülkelerin vatandaşlarının aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik ve daha büyük küresel ekonomik eşitlik için çalışma sorumlulukları vardır. "Bırakınız yapsınlar", küresel gelirleri eşitlemeye çalışmanın bir yoludur. Fakat bunu ülkelerin içindeki siyasi ve ekonomik eşitsizliği artırarak ve dolayısıyla demokrasiyi aşındırarak yapar. İklim felaketini de ele almaz. Nicholas Stern'in de gözlemlediği gibi, küresel iklim değişikliği tarihteki en büyük piyasa başarısızlığı vakasıdır. İklim adaleti ve daha büyük küresel eşitlik konusunda başarılı olmamız, "bırakınız yapsınlar" mantığını serbest bırakarak değil, onu kısıtlayarak mümkündür.

JG: Önemli ölçekte göç ve kaçışla şekillenen çağımızda, içkin eşitsizlikleri olan vatandaşlık kavramı da çelişkilerden azade değildir. Demokratik haklarla vatandaşlık statüsünün birbirinden ayrılması gibi talepleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

RK: Evet, bu biraz hassas. Eğer bir demokrasiniz olacaksa, bu vazgeçilmez olarak üyelik meselesini de beraberinde getirir. Demokrasinin üyeleri vatandaş olarak bilinir. Bunu demişken, düzgün bir demokrasi temel insan haklarını vatandaş olmayanlara da uzatır, oy verme hakları olmasa bile. Ve beyaz olmayan vatandaşlar yabancı sayılırken, hiç kimse temel insan haklarına yabancı sayılmamalıdır. İnsan haklarına dair temel anlaşma ve sözleşmelerin amacı budur. İskandinav ulusları gibi daha sağlam demokrasiler genellikle vatandaşı olmayan insanların bile temel evrensel hakları olmasını daha çok desteklerler.

Fakat bu anlaşmalar ve sözleşmeler, yalnızca onları imzalayan ulusların kabul ettiği ve uyguladığı kadar güçlüdür. 145 ülke tarafından imzalanmış ve onaylanmış olan 1951 Mülteciler Sözleşmesi, devletlerin, eziyete uğrayacağından haklı nedenlerle korkan başvuru sahiplerine sığınma hakkı vermesini gerektirir. Sözleşme aynı zamanda mültecilere mahkemelere erişim hakkı sunar. Fakat Sözleşme'nin hem açık maddeleri hem de daha geniş gayesi genellikle görmezden gelinmekte ya da küçümsenmektedir; göçmenlere ve mültecilere karşı saldırgan bir tutumu olan ülkeler, ekonomik ve siyasi mülteciler arasında icat edilmiş bir takım ayrımlar yapmakta ve sığınmak isteyenlerin yaşamını cehenneme çevirmektedir. Aynı kaçınma hali, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün, yine tüm büyük uluslar tarafından onaylanmış sözleşmelerinde işçilere sunulan temel insan haklarını görmezden gelmek için de uygulanır.

JG: COVID-19 pandemisi ve onu izleyen ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmeler, pek çok ülkede derin bir krizin sürmesi anlamına geliyor. Sizin görüşünüzde, kapitalizm ve demokrasinin ilişkisi için ne gibi riskler ortaya çıkmaktadır?

RK: Pandemi ekili yönetişime olan ihtiyacı ve özel piyasaların kamu sağlığı krizlerine çare olmadığını göstermiştir. Aşılar ve test rejimleri toplumsal maldır. Etkili hükümeti olan ülkeler virüsün yayılmasını kısıtlamak konusunda en başarılı olanlardır. Bunu Dünya Sağlık Örgütü ve özel STK'larla işbirlği içinde yapmış olsalar da, liderlik hükümete aittir. Eğer Donald Trump işinin ehli bir neofaşist olsaydı, diktatörlük hevesine sahip birinin etkinliğini gösterebilirdi. Fakat yetersiz olmasının yanı sıra yolsuzluğa battığını da göstermiş oldu. Bu da yalnızca güçlü değil, etkili ve demokratik olarak hesapverebilir bir hükümete ne kadar ihtiyaç olduğunu da göstermiş oldu. ■

Robert Kuttner'e ulaşmak için <kuttner@prospect.org>

> Güney Asya'da İklim Göçü

Md. Rezwan Siddiqui, Doğu Batı Üniversitesi, Bangladeş

Moğolistan'da 'dzud' adı verilen iklim olgusu, artık daha da sıklıkla görülmeye başlayan çetin kışları tanımlamaktadır. Yaz aylarındaki kuru sıcaklarla birleşince, etinden yararlanılmak üzere yetiştirilen çiftlik hayvanlarının telef olmasına neden oluyor. Fotoğraf: Asya Kalkınma Bankası/flickr.com. Bazı hakları saklıdır.

Neredeyse 1.836 milyarlık (küresel nüfusun yaklaşık dörtte biri) nüfusuyla Güney Asya, (Afganistan, Bangladeş, Butan, Pakistan, Nepal, Maldivler, Hindistan ve Sri Lanka'nın oluşturduğu) dünya üzerindeki en yoğun insan topluluğunun görüldüğü bölgelerden biridir. Hızla büyüyen ekonomisi, insani kalkınma endeksindeki istikrarlı yükselişi ve hızlı kentleşme Güney Asya'yı küresel kalkınma mücadelesinin en ön saflarına taşımaktadır.

Göç her daim Güney Asya'daki insanların yaşamlarının bir parçası olmuştur. Şüphesiz ki, istikrarsız ekonomik büyüme Güney Asya'daki hareketliliğe sebep olan en önemli faktördür. Bununla birlikte, çevresel etmenler de her zaman öne çıkan nedenler arasında olmuştur. Tekrarlayan doğal felaketler ve tarımsal krizlerin oluşturduğu risklerin azaltılması adına insanların yer değiştirme (kısa süreli/mevsimsel/daimi) eğilimlerine tarih öncesi anlatılarda da sık sık rastlanmaktadır. Güney Asya'daki en önemli insan hareketliliği iç göçte (kırsaldan kente) görülmektedir. Uluslararası göç de özellikle son yıllardan beri görülmekte, bu bölgeden başka ülkelere göç edenlerin (daha çok ekonomik/işçi göçü) yıllık oranında büyük artış izlenmektedir. Güney Asya ülkeleri arasındaki ulus-ötesi hareketliliğin nedenleri arasında ortak tarihe sahip olmaları, sosyo-kültürel ve ekonomik yaşam tarzlarının benzerliği ve sınırlar arası geçiş kolaylığı yer almaktadır.

Halihazırda Güney Asya'da yaşanan iklim değişikliğinin etkileri biyofiziksel kırılganlıktan ziyade (iklimsel parametreler ve neden oldukları olağanüstü hava olaylarındaki değişimler) toplumdaki sosyo-ekonomik kırılganlıkta (kötü sosyo-ekonomik koşullar, yüksek yoksulluk oranı, büyük ölçüde tarıma bağımlılık, yetersiz altyapı, güçsüz bir yönetim, vb.) kendini göstermektedir. 2020 yılında İç Göçe Dair Küresel Rapor göstermektedir ki, 2019 yılında Güney Asya'yı doğal afetler (sel, muson yağmurları ve kasırgalar) nedeniyle yaklaşık 9,5 milyon kişi terk etmiştir. Tüm bu afetlerin yoğunluğu, sıklığı ve etkisi değişen iklimle daha da ciddi bir hal almaktadır. Dünya Bankası'na göre; 2050 yılına kadar bu sorunun çözümüne yönelik çabalara da bağlı olarak iklim göçmenlerinin sayısı 18 ila 40 milyon arasında artış gösterecektir.

Güney Asya'da yaşanan iklim değişikliği göçünün kendine mahsus birtakım özellikleri vardır. İlk olarak, iklim değişikliği Güney Asya'dan göçün temel nedeni değildir, ancak göç riskini önemli ölçüde arttıran diğer sosyo-ekonomik kırılganlıklarla etkileşim içindedir. İklim değişikliğinin toplumsal ve geçim kaynaklarına dair güvenliği temelden sarsarak ekonomik refahı olumsuz etkilediğine dair kanıtlar günbegün artmaktadır. Bunun yanı sıra, iklim değişikliği Güney Asya'nın ekosistem hizmetlerini, besin güvenliğini, insan sağlığı ile birlikte tarım kapasitesini ve asgari hayat standartını doğrudan etkilemektedir.

>>

Asya'da, sıklıkla görülen tayfunlar insanların yaşam alanlarına zarar veriyor.
Fotoğraf: Asya Kalkınma Bankası/flickr.com.
Bazı hakları saklıdır.

İkinci olarak, çoğu ulus-ötesi ve uluslararası göçler siyasi ve ekonomik faktörlerden kaynaklanırken, Güney Asya'da yaşanan iç göçün en önemli nedenini ekonomik koşulların oluşturduğunu anlamalıyız. İklim değişikliği söz konusu etmenleri doğrudan ve doğrudan olmayan yollarla etkilemektedir.

Üçüncü olarak, birçok vakada görüldüğü üzere, iklim göçmenlerini diğer göçmenlerden ayırt etmek kolay olmamaktadır. Bunun için çaba gösterilmektedir ancak ne fayda! İklim değişikliğinin (ve diğer tehditlerin) yaşamlarına ve geçim kaynaklarına olan etkisini azaltmak için göç eden birey ve topluluklar birbirinden farklı hareketlilik davranışları içinde olmaktadırlar. Hepsini tek bir çerçevede ele almak imkansızdır. Bu nedenle, iklim göçünü ekonomik ve siyasi göçle beraber düşünerek bir çerçeve oluşturmalı ve iklim değişikliğinin hareketlilik davranışlarına olan doğrudan ve doğrudan olmayan etkilerindeki rolü araştırılmalıdır.

Dördüncü olarak, Güney Asya'da iklim değişikliği ve göçe etki eden faktörler arasındaki ilişkiye dair veriler kısıtlı olup, bu durum politika oluşturma ve göç yönetimine dair zaafiyetlere neden olmaktadır. Bununla birlikte, iklim değişikliği ve göçe neden olan diğer etmenler (siyasi, ekonomik ya da toplumsal) arasındaki ilişki özellikle mikro-ölçekte tam anlamıyla anlaşılır değildir.

Beşinci olarak, Güney Asya'da iklim değişikliği büyük ölçüde iç göçe sebep olmaktadır. Bu göç sıklıkla kısa süreli ya da mevsimsel göç hareketi olarak başlar ancak daha sonra daimi göç halini alır. Göçmenlerin büyük çoğunluğu kentlere gitmekte, ve göçmenler göç ağını ve adımlı göçü takip etmektedir.

Altıncı olarak, ulus-ötesi iklim göçü bölge için tartışmalı bir konudur. Bu göçün doğası, örüntüsü ve geleceği hakkında uluslar ve hükümetler arasında fikir birliğine varılmış değildir. Bu durum bölgede hayli politik bir mesele olmakla beraber güvenlik meselesi halini de almıştır.

Yedinci olarak, bu bölgede yer alan ülkeler gelişmiş birçok ekonomiye ucuz işçi sağlamakta, söz konusu durum ikili anlaşmalarla yönetilmektedir. Ne yazık ki, sektör içinde bu ülkeler arasında büyük bir rekabet vardır. Zaman zaman, her ne kadar doğru olmasa da işçi göçünün iklim göçmenleri için bir adaptasyon süreci işlevi gördüğü dile getirilmektedir.

Sekizinci olarak, göç (ve göç edememe) kararlarının sonuçları hem göçmenlere hem de göç edilen toplumların kapasitelerine bağlıdır. Toplumların iklim değişikliğine uyum sağlama kapasiteleri (özellikle kentlerin) bugüne kadar fazla gelişim göstermemektedir. Çevre ve iklim göçmenleri hala toplumdan uzakta yaşamaya ve hayatta kalmaya çalışmaktadır.

Dokuzuncu olarak ise, Güney Asya ülkelerinin göç rejimleri göç edilen (kentlerin) yerlerin kısıtlı kaynak ve hizmetlerini yönetebilmek adına, iklim değişikliği sebebiyle oluşan herhangi bir hareketliliğin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu göçmenlerin kapasite gelişimlerine ve göç süreçlerine uyumluluğuna dair çok az girişimde bulunulmaktadır. Yakın zamanda, Hindistan ve Bangladeş, göç-dostu ikincil kentlerin oluşturulması yönünde harekete geçmişlerdir. Ancak bu politikalar toplumsal adalet ve insan-odaklı kalkınma planlarındaki başarısızlıkları nedeniyle çoğu zaman etkisiz kalmaktadırlar. Seçkinler ve yolsuzluk tüm bu çabaların önünde engel oluşturmaktadır.

Ne yazık ki, bu meselelerin yönetimi konusunda Güney Asya ülkeleri arasında yeterli bir iş birliği yoktur. Yapılan girişimler daha çok akademik olup, araştırmalarla sınırlı kalmakta ve kalkınma planlarına etki etmemektedir. Nüfus sayımı yoluyla veri eksikliğinin giderilmesine yönelik alınan inisiyatifler yeterli değildir. İklim göçmenlerini tanımlama ve bu meselenin devlet ve bölgesel politikalarla ele alınmasına dair çaba sarf edilmezse umutlar tükenebilir. ■

Md. Rezwan Siddiqui'ye ulaşmak için <rezsid@ewubd.edu>

> İklim Krizi ve Demokrasi Sorunu

Markus Wissen, Berlin Ekonomi ve Hukuk Okulu, Almanya

İklim krizi, iklim politikası ve liberal demokrasiyi düşündüğümüzde, ilk bakışta dikkat çekici bir gerilimle karşılaşırız: iklim kriziyle, iklim politikaları yoluyla mücadele etmek liberal demokrasi şartları altında hayli zor görünmektedir. Bu durum (birçok) liberal-demokratik devletlerin imzaladığı uluslararası anlaşmaların yetersizliği ile daha da öne çıkmaktadır. 1997'de imzalanan Kyoto Protokolü küresel ölçekte karbon salınımındaki artışı önleyemedi ve Paris Anlaşması'na (2015) çekimser yaklaşanların farklı planlarının olması etkili bir iklim politikasının oluşturulabileceğine dair inancı azaltmaktadır. Bununla birlikte, Çin gibi otoriter devletleri de göz önünde bulundurduğumuzda, süregelen çevresel sorunlar ve karbon-yoğun kalkınma modellerine rağmen bu ülkelerin büyük çevresel ve yenilenebilir enerji programlarını destekledikleri görülmektedir, ancak liberal demokrasinin, insanlığın karşılaştığı en önemli sorunlardan biriyle başa çıkmak için yeterli araçlara sahip olup olmadığı bilinmemektedir.

> Liberal demokrasi ve kapitalizm – Yapısal benzerlik

İklim krizi, iklim politikası ve liberal demokrasi arasındaki tarihsel ve ampirik gerilimin kökeninde daha sistematik bir sorun yatmaktadır. Demokrasinin özü eşitlikten geçer. Liberal demokrasi, siyasi alanda tüm vatandaşların eşitliğini gözetir: Bir işçinin oyu bir CEO'nun oyuyla aynı değere sahiptir, ve biri diğerinden daha ayrıcalıklı bir konumda değildir. Şüphesiz ki bu, tarihsel bir kazanımdır.

Ancak bu durum madalyonun sadece bir yüzüdür. Diğer yüzünde liberal demokrasinin sistematik olarak eşit katılımdan doğan toplumsal gücü bir kenara atması bulunmaktadır. Girişimci kararlar özeldir, yalnızca bu kararların alındığı çerçeve şartları kamusaldır. Bunun ötesinde, paydaşların, i.e. alınan kararların sonuçlarından etkilenen tüm taraflar- işçiler, fabrikanın bulunduğu yerde yaşayanlar, halkın-, karar alma sürecine eşit oranda katılım sağlamaktan başka şansları yoktur.

İşte tam bu noktada liberal demokrasi ve kapitalizm arasındaki yapısal benzerlik görünür hale gelir. Liberal-demokratik kapitalist devlet medeni ve siyasi hakları korumakla *beraber* özel mülkiyeti de koruma altına alır; siyasi alanda eşitliği sağlarken aynı zamanda bir avuç insanın üretim araçlarına sahip olmasında ve çoğunluğun, emeklerinden başka satacak şeyleri olmadığı gerçeğinin yol açtığı temel sosyo-ekonomik eşitsizlikte taraf tutmaz.

Ekonomi-dışı eşitlik ve ekonomik eşitsizlik arasındaki ikilem sürekli çatışma halindedir. Geçmişte, bu tür çatışmalar Küresel Kuzey'de liberal demokrasilerde birtakım açılımlara neden olurdu: Kadınlar oy hakkı ve toplumsal yeniden üretimde daha güçlü bir konumda olabilmek için mücadele etmişler; çevre hareketi, tehlikeli maddelerin ve üretim süreçlerinin kısıtlanmasına dair başarı kazanmış; göçmenler, vatandaşlık hakkı elde edebilmek için savaşmış; ve işçi hareketinin sonucunda ise kapitalist düzenin yarattığı zenginliğin bir parçası olunması karşılığında işçiler kapitalist üretim biçiminde madun rolünü kabul etme tavizinde bulunmuştur. Sosyal demokrasi şunu savunur: liberal demokrasinin refah devleti olma yolundaki açılımı, kapitalist toplumların temelinde yer alan eşitsizliğe karşı çıkmamakta ancak yarattığı çelişkileri düzenlemeye yardımcı olmaktadır.

> Karbon demokrasileri

Çevre perspektifinden bakıldığında sorun, toplumsal olarak geliştirilmiş liberal demokrasinin iki anlamda da her daim bir *karbon demokrasi* (Timothy Mitchell) olmasıdır: İlk olarak, yirminci yüzyılda kurumsallaşan sosyal haklar, işçilerin madencilik ve madene ilişkin ulaştırma altyapıları için olan mücadelesinin bir sonucu değildi, i.e. çevreye zarar veren sektörler ne olursa olsun tüm ekonomik ve toplumsal eylemler için gerekliydi, böylelikle işçiler büyük bir yapısal gücün tahakkümü altınaydılar. İkinci olarak ise, refah devletinin yeniden dağıtım kurumları, karbon-yoğun ekonomik büyümeye bağımlı olacak biçimde tasarlanmışlardı.

Bu, kapitalizmin siyasi ayağı olan liberal demokrasinin çevreye dair temel çelişkisiydi: karın maksimizasyonuna yönelik kısıtlamalar ve temel toplumsal ikilemlerin düzenlenmesi varoluşsal krize yol açan sosyo-ekolojik maliyetler yaratmaktadır. Etkili iklim politikaları, liberal- demokratik ve kapitalist koşullar altında iklim kriziyle mücadele etmenin önündeki sistemik engellerin varlığı kabul edilmedikçe başarısızlığa mahkumdur.

>>

“Etkili iklim politikaları, liberal- demokrave kapitalist koşullar altında iklim kriziyle mücadele etmenin önündeki sistemik engellerin varlığı kabul edilmedikçe başarısızlığa mahkumdur”

Tüm bunları kabul etmek otoriter çözümlere geri dönülmesi demek değildir. Her ne kadar bu durum kısa vadede çevreye dair belli başlı önlemlerin alınması ve hızlandırılması anlamına gelse de, uzun vadede başarılı olunması için gerekli olan düşünümselliğin eksikliğine de işaret etmektedir.

> Radikal demokrasi

Düşünümsellik müzakereyi öngörür ve müzakere de sadece demokratik şartlar altında mümkündür. İklim krizinin karşısında yer almak daha az değil daha çok demokrasinin varlığını gerekli kılmaktadır. Liberal demokrasi sınırlarının ötesine geçebilmelidir; günümüzde otoriter sağ tarafından sürekli saldırı altında olan kazanımlar, liberal demokrasinin *radikal demokrasiye* dönüşümüyle kurtarılabilir. Bu, alınan kararlardan etkilenen herkesin eşit oranda karar alma süreçlerine katılımı demektir. Çevreye dair karar alma olasılığı böylelikle artar, zira karar vericiler aynı zamanda bu kararın sonuçlarına katlanacak da olanlardır. Bununla birlikte, radikal demokrasi dayanışmacı davranış biçimlerini destekleyen kurumlar ve yöntemlerin varlığına işaret eder ve böylece demokratik öğrenimler ve öznelleşme süreçleri fayda-maksimizasyonu odaklı kapitalist öznelliklerin aşılmasına yardımcı olur.

Radikal demokrasiye yönelik somut adım *temel ekonomisi* ya da *altyapı sosyalizmi* de denilen düzendir. Bu, ekonomiyi toplumsal ve çevresel olarak yararlı üretim ve hizmetler: sağlık, gıda, ulaşım, kültür, iletişim, su ve elektrik gibi herkesin ihtiyaç duyduğu ve yaşamı destekleyen altyapılara yönelik bakım çalışmasını yeniden düşünmek ve yeniden oluşturmakla ilgilidir. Devlet kontrolü altındaki bir altyapı birçok kere deneyimlenmiştir-son yıllarda neoliberal saldırılara uğrasa da korona kriziyle beraber çoğu yerde yeniden görülmektedir. Cinsiyetçi iş bölümü mücadelesiyle el ele vermelidir. Büyük şirketler tarafından yönetilen diğer alanları da kapsamalıdır ancak iklim krizinin daha da kötüye gitmesini engelleyen demokratik bir kontrolün himayesinde olmalıdır. ■

Markus Wissen’e ulaşmak için <markus.wissen@hwr-berlin.de>

> Kapitalizmden Sonra: Demokratik Eko-Sosyalizm mi?

Vishwas Satgar, Witwatersrand Üniversitesi, Güney Afrika ve ISA Ekonomi ve Toplum (RC02) ve İşçi Hareketleri (RC44) Araştırma Komiteleri üyesi

29 Kasım 2019 tarihinde Güney Afrika'daki Johannesburg Borsası önünde #GelecekiçinCuma protestoları. Fotoğraf: Vishwas Satgar.

Günümüz kapitalizminin karbon-merkezli yaşam dünyasında, çok benzin yakan otomobiller, yüksek teknoloji uçaklar, büyük konteynır gemiler ve enerji-tüketen gökdelenler kitlesel imha silahlarıdır. Bu kaynak-yoğun ve karbon-merkezli toplumsal ilişkiler ne kadar çok sürdürülürse, iklim değişikliği de aynı oranda hızlanacaktır. Dünya sistemine zarar verildikten sonra, yeni kapitalist doğa-patriyarkal uygarlaştırma altında, bilimsel olarak gözlemlenen ve yönetilen- jeo-tasarımlı olmalı ve karbon salınımı gezegenimiz dünyanın derinliklerinde depolanmalı; gezegen üzerindeki yaşama etkileri her ne kadar kontrol edilemez olsa da, petrol üretimi ancak ve ancak bu ölümcül kaynaktan son dolar da kazanıldığında duracaktır. Günümüz kapitalizminin mantığı yalnızca mülksüzleştirme değil çevre katliamıdır, bu, dünya üzerinde yaşayan tüm insan ve insan-dışı varlıkların yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlayan koşulların bozulması demektir. Karl Marx, bu duruma "kapitalizmin metabolik yarığı" adını verirken, Rosa Luxemburg, bunu "doğa ekonomisinin fethi" olarak adlandırmaktadır.

> Neoliberalizmin gayesi

Neoliberalizmin idealleri tarihsel amacıyla doğrulanmıştır. Mülkiyet hakları sermayenin egemenliğini sürdürür, açgözlü plütokratlar devletin gücünü en ilkel şekilde araçsallaştırmakta, Amerikanvari tüketimcilikle hiper bireycilik değer kazanmakta ve popülist medya şöhret kültürünün banalliğini her daim yeniden üretmektedir. İçinde bulunduğumuz neoliberal kapitalist medeniyette insan olmanın ifadesi, Amerikanlaştırılmış ve nihilist kapitalist öznenin özerkliğinde kendini bulmaktadır. Ancak bu bile yeterli olmamaktadır. Bir sonraki aşama insan-ötesi olmaktır: biyolojik ve dijital sermayenin teknotopik vizyonu. On yıllar boyunca yapısal eşitsizliklere göz yumduktan sonra, neoliberal kapitalist ütopyanın insanlıkla ortak bir gayesi bulunmamaktadır. Düşmanlarının olmaması bu durumu daha da net ortaya koymaktadır: Sovyet sosyalizmi ortadan kalkmış, işçi sınıfı prekaryalaşmış, doğa çoktan zapt edilmiş ve tarih de sona ermiştir. Suçlayacak kimse kalmamıştır, ancak bu neoliberal düzenin yeni sağ ve neo-faşist kolu-Washington'dan, Brezilya, Yeni Delhi, Budapeşte ve Moskova'ya kadar- günah keçilerinin- göçmenler, siyahiler, "Müslümanlar", yerel halklar ve her türlü "terör tehdidi" karşısında yanlış yönlendirilmiş halklarla birlikte bu ütopyaya karşı çıkmak için hazırda beklemektedir.

Bu rejimler otoriter ve militer şiddete meyilli olup, kapitalizmin normal bir durum olduğunu ne pahasına olursa olsun savunmaktadır. Ancak, tarih ve mücadeleler otoriter rejimlerin sürdürülebilir olmadığını bize göstermiştir. Şiddetin tekelleşmesi hiçbir zaman barışın garantisi olmamıştır. Amerika'yı iklim şokları kırıp geçirirken, Amerikan ordusu dahi iklim kaosu içindeki bir dünyayı kontrol edemeyeceğini anlamıştır. İklim değişikliğinin toplumları karşı karşıya bıraktığı zor tercihlere rağmen, savaş için kıt kaynaklar gereklidir ve bu oldukça maliyetlidir. Nükleer silahlar çağında militarizmin de sınırlılıkları vardır.

>>

Demos her ne kadar kaygılı ve çaresiz durumda olsa da eşitsizliklerin hegemonik hükmü sona ermiştir. COVID-19 bu ızdırabı daha da arttırmaktadır. Aynı zamanda demokratik özne, sosyo-ekolojik koşullara dair verilere daha kolay erişimi sağlayan çeşitli dijital kaynaklarla daha bütüncül bir bakışa sahiptir. Böylesi bir özne emperyal gücün şuursuzluğu karşısında hayrete dahi düşebilir, otokratların beceriksizliğini gözlemleyebilir ve sokağın madun gücünü bir an için görebilir. Başka bir deyişle, kapitalizm neo-faşist seçeneği hayata geçirecek ve dijital alanı bile silah haline getirecek, ancak mutlak baskının demir perdesi o kadar güçlü değildir. İşte tam bu noktada demokrasi ve sosyalizm canlanacaktır.

> Kapitalizmin son aşaması olarak çevre katliamı

Tarihin şu anda karşı karşıya kaldığı gerçek terör kapitalist neo-faşizm olmayıp, yalnızca gezegendeki yaşam koşullarını değil kapitalizmin kendisini de tehdit eden kapitalist çevre katliamının ezici gücüdür. Bu durum faşizmin ikinci defa ortaya çıkışını anakronikleştirmiştir. Karbon sermayesinin, iklim biliminde tehlike çanlarının çalmasına, COVID-19 sürecinde talepte azalmaya ve dünyada her hafta en az bir iklim şokunun olmasına rağmen küresel enerji bileşimindeki yerini korumaya devam etmesini görmek tüyler ürperticidir. Trump, Amerika'da daha çok karbon çıkartılmasına izin vererek, karbonu arz skalasının en üzerine yerleştirmiş ve Bolsonaro da yerel halklara yönelik soykırım şiddetini devam ettiren, biyoçeşitliliği yok eden ve Amazon ormanlarını yakıp yıkarak yaklaşık 140 milyar ton karbonun açığa çıkmasını hızlandıran ticari çıkarların peşinden gitmektedir. Güney Afrika'daki karbon yönetici sınıfları, dünyanın en büyük kömür santralini inşa etmekte, hidrolik kırılmayla övünmekte ve off-shore gaz ve petrol çıkarma projeleriyle ilgilenmektedirler. Karbon suçuna dair bu örnekler, kapitalizm ve karbon yönetici sınıflar da dahil olmak üzere her şeyi tehlikeye atmaktadır.

Çevre katliamı kapitalizminin kendini yok eden mantığı nettir. Berlin konferansından itibaren Küresel Kuzey'in emperyal öznesi haline gelen Afrika lümpen burjuva çıkarlarına malzeme olmuş ve iklim şokları nedeniyle çözülmeye başlamıştır. Daha da kötüye giden iklim şokları ve bozulma sonucunda en az 200 milyon Afrikalı yerlerinden olacaktır. "Avrupa Kalesi" ve "ABD Hapishanesi", "barbarları" ülkelerinden uzak tutamayacaklardır zira zenginliklerine rağmen onlar da kendi sınırlarında iklim şoklarıyla karşı karşıya kalacaklardır. 1 derecelik yükselişte, Sunrise Hareketi, Yok oluş İsyanı ve #GelecekiçinCuma hareketleri yapılmıştır. 1,5 derecelik artışta ise, irrasyonel ve eko-faşist yönetici sınıfların yol açtığı zararların kendilerini etkilemelerine izin vermeyecek daha çok insan harekete geçecektir.

> Demokratik eko-sosyalizme doğru

Çoğu kişinin umudunu ifade etme biçimi olan iklim adaletinin üç dayanağı vardır. Bu yollarla yaşatılan umut, iklim adaleti güçlerinin çocuklar ve vatandaşlarla birlikte dönüşüme uğradığını göstermektedir. Bu duruma en iyi örneği, Greta Thunberg ve #GelecekiçinCuma hareketinde yer alan çocukların protestoları oluşturmaktadır. Çocukların farkına varmamızı sağladığı tehlike çanları iklim biliminin aciliyetini öne çıkarmaktadır. İkinci olarak, fosil yakıtların çıkarılma çemberi de dahil olmak üzere karbon salınımının engellenmesi için geliştirilen taktikler söz konusudur. Amazon ormanlarını talan ettikleri için McDonald's, Walmart ve Subway gibi markalar için boykot çağrısı yapılmaktadır veya Almanya'daki taşkömürü madenciliğini engellemek için Ende Gelände harekete geçmektedir. Üçüncü olarak ise, çevre katliamı kapitalizminin stratejik olarak önüne geçmek için hızlı karbonsuzlaştırma, sivilleşme, demokrasinin sistemik reformuyla taban hareketine yön vererek halkın gücünü önceleyen, böylelikle adil bir dönüşüm ve iklim adaletinin jeopolitiğini ileriye taşıyan Yeşil Yeni Düzen (GND) gibi oluşumlara da rastlanmaktadır. Bernie Sanders'ın GND'si ve bir siyasi proje olarak Güney Afrika İklim Adaleti Sözleşmesi de örnek olarak verilebilir. En nihayetinde, bu güçler emperyal güçlerin çevresel katliama dönük mantığı ile savaşarak, demokratik eko-sosyalizmi sağlayacak güçlü sistemik değişimlerin de dahil olduğu, Küresel Güney'in kendi iklim adaleti seçimleri yapabilmesini garanti altına alacaklardır.

Çeperden başlayarak daha küresel hale getirilmesi gereken sistemik demokrasi reformu besin egemenliği ve agro-ekoloji aracılığıyla dünyanın "yeniden tarımsallaşmasıyla" mümkün olacaktır. Yirmi yıldan beri La Via Campesina ile başlayan bu akımda dünya üzerindeki her topluluk, köy, kasaba ve kent demokratik eko-sosyalist bir alternatifin parçası olacaktır. Bu girişim Uluslararası Bioçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Paneli'nin biyoçeşitlilik raporu ve Uluslararası İklim Değişikliği Paneli'nin toprak kullanımına dair raporunda vurgulanmıştır. Mono-endüstriyel, karbon-merkezli ve küreselleşmiş besin sistemleri yok olmamıza yol açmaktadır.

Sonuç olarak, günümüzde sosyalizmin ekolojik görüşü, biyolojik afetler (COVID-19 gibi), küresel ısınma, iklim şokları, eşitsizliklerin artması ve insan yaşama güdüsüyle şekillenecektir. Su, toprak, biyoçeşitlilik,okyanuslar ve biyosfer-ortak küresel kaynaklar- doğanın kapitalist çevre katliamına karşı aldığı intikamdır. Doğanın sonsuzluğu ve insanın sonluluğu sosyo-ekolojik tarihin bir sonraki aşamasını belirleyecektir. Tam da bu noktada demokratik eko-sosyalizm yaşamın sürdürülebilmesi için toprağa dair yerel geleneklerden çok şey öğrenecek, büyümeciliği reddedecek ve doğadan yabancılaşmadan bir ilişki kuracaktır. Marx bu durumu "pozitif hümanizm" olarak adlandırmaktadır. Doğanın metabolik döngüsüne nazaran yavaş bir dünya tek umudumuzdur. Böyle bir dünya hiç ölmedi ama sömürgeci, neoliberal ve emperyal şiddet tarafından gölgelendi. ■

Vishwas Satgar'a ulaşmak için <Vishwas.Satgar@wits.ac.za>

> Kentlerdeki İklim Eylemlerinin Mahalleleri Yeniden İnşa Edebilmesi Üzerine

Joan Fitzgerald, Northeastern Üniversitesi, ABD

Margaret Gordon, 2016 yılının Haziran ayında Batı Oakland Çevresel Göstergeler Projesi mitinginde.Fotoğraf: Brooke Anderson. Telif: Batı Oakland Çevresel Göstergeler Projesi.

COVID-19 pandemisi kente dair iki vizyonu öne çıkarmaktadır. İlki, günümüz gerçekliğinde ırksal ve etnik olarak adaletsiz kentlerin varlığıdır. Amerika'da ve Avrupa şehirlerinde, COVID-19 nedeniyle ölüm oranları düşük gelirlilerin yaşadığı yerler ve siyahiler arasında hayli yüksektir. Amerika'daki siyahiler ve Latin kökenliler bakımsız mahallelerde oturmakta, bu durum da onları astım gibi hastalıklarla beraber söz konusu virüse karşı da savunmasız bırakmaktadır. Bu virüse maruz kalma olasılığının hayli fazla olduğu düşük-gelir sağlayan işlerde çalışmaktadırlar. Hane içindeki kalabalık nüfus da sosyal mesafeye olanak tanımamaktadır. Ve yaşadıkları mahallelerde park ve manav gibi imkanlar bulunmamaktadır.

Bu kriz aynı zamanda bir fırsat da doğurmuştur: iklim eylemiyle ırksal ve ekonomik adaleti bir araya getiren yeşil, adil bir çözüm. Ön safta yer alan mahalleler için bu vizyonun acil olarak-iklim değişikliğinden ilk önce ve en sert etkilenen mahalleler- desteklenmesi gerekmektedir. Birçok kentteki iklim eylem planları ya adaletten bahsetmemekte ya da sadece göstermelik olarak ele almaktadır. Ancak, Birleşik Devletler, Kanada ve Avrupa'daki aktivist gruplar kent yönetimlerini iklim adaletine öncelik vermeleri yönünde sıkıştırmaktadır.

> Demokratik planlama

Planlama, bu girişimin temelini oluşturmaktadır. Amerika'da birçok kentte de olduğu gibi, planlama şehir planlamacıları ve ticari aktörler tarafından yapılmaktadır. Daha demokratik sonuçlar için daha demokratik bir planlama şarttır.

Austin, Madrid, Seattle, Oakland,Portland, Providence ve Viyana ön safta yer alan mahallelerin sakinlerinin katılımı için incelikle düşünülmüş bütüncül planlamalar ya da iklim eylemlerini güncelleyen kentler arasında yer almaktadır. En iyi örneklerde, sakinlerin oluşturduğu gruplar belediye görevlileriyle birlikte ortak amaçlar belirlemekte, adalet perspektifinden bu amaçları analiz etmekte ve bu amaçların somut hale gelmesi için çalışmaktadırlar.

Söz konusu planlar ön safta yer alan mahallelerin toplumsal, çevresel ve ekonomik sürdürebilirliğini sağlamaya yönelik katkıda bulunmaktadır. Providence İklim Adaleti Planı'nın ilk maddeleri arasında öncelikli eylem için Olneyville ve Güney Providence'da olmak üzere iki yeşil adalet alanı kurulması yer almaktadır. Bu alanlar için tasarlanmış potansiyel projeler arasında kesinti olsa bile elektrik üretebilecek mikro şebekelerin kurulması, enerji verimliliğini

>>

arttırmak, yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi, mesleki eğitim ve toprak kirliliğini önlemek için imar reformu bulunmaktadır.

> Yeşil adalet

Yeşil adalet alanları iklim ve toplumsal adalet hedeflerini bir araya getirmektedir. Sakinlerden oluşan bir grup çerçevesinde iklim ve toplumsal adalete dair gündemin tüm boyutlarıyla ele alınması amaçlanmaktadır. Bu fikir, yenilenebilir enerji, güçlendirme çalışmaları, ortak alan, iş imkanları yaratma, yeni sıfır-net-enerjili okullar , yeni ya da iyileştirilmiş parklar, bakım çalışmaları tamamlanmış sokaklar, yeşil çatılar ve kentsel ısı adası için daha çok ağaçlandırma ve sel sularının yönetimini de içermektedir.

Oakland, Kaliforniya en yoksul mahaller için eylem planına odaklanmakta ve bu amacını 2020 yılının temmuz ayında oluşturduğu 2030 Adil İklim Eylem Planı'nda öncelikli olarak ele almaktadır. Bu planda yer alan Irksal Adalet Etki Değerlendirme & Uygulama Rehberi, ön safta yer alan mahallelerin belirlenmesi, bu mahallelerin sakinleriyle ve derneklerle ortak bir çalışma yürüterek adalete dair girişimlerin uygulanması ve takip edilmesi için stratejiler sunmaktadır.

Bu plandan önce, Batı Oakland'da bu tür mahalleler vardı. Üç otoyol, bir liman, atık su arıtma tesisi ve jet yakıtıyla çalışan pik santraline ev sahipliği yapan bu yerleşim yerinde yüksek oranda hava kirliliği vardı ve bu durum astım, felç, konjestif kalp yetmezliği ve erken ölümlere neden olmaktaydı. Binalardaki karbon salınımının azaltılmasıyla beraber kullanılan yakıtın değiştirilmesine-doğalgazla çalışan ocak, kalorifer ve su ısıtma sisteminin elektrik üniteleriyle değiştirilmesi- öncelik verilmiştir.

Yakıt değişimi ev içi hava kalitesini arttırmak ve emisyonu azaltmakla beraber, tam anlamıyla faaliyete geçildiğinde sera gazı emisyonunu da %18 oranında azaltması öngörülmektedir. Binadaki enerji verimliliğin arttırılması %12 oranında ek bir azalma sağlamış ve enerji yükünün düşmesine-düşük gelirli aileler gelirlerinin büyük bir kısmını elektrik ve doğalgaz faturalarına ayırmaktadır-katkıda bulunmuştur.

>Vatandaş bilimi

Batı Oakland'da City'nin bu kadar etkili olma sebepleri arasında daha temiz havaya kavuşulmasını sağlayan ve sakinlerin de güvenini kazanan çevre adaleti gruplarıyla yürütülen ortak çalışma yatmaktadır. Batı Oakland Çevresel Göstergeler Projesi, 2002 yılından beri mahallenin hava kalitesini arttırmaya odaklanmıştır. Eş-kurucu Margaret Gordon, limana gidiş gelişlerde mahallenin ortasında geçen yolu kullanarak mahalleyi motorin dumanına boğan tırların güzergahını değiştirmekle başladığı mücadelesini anımsamaktadır.

O zamandan beri Göstergeler Projesi Çevresel Savunma Fonu, Google ve Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley ile vatandaşlık bilimi için ortak çalışmakta, belli başlı bölgelerdeki hava kalitesini gözlemlemektedirler. Devletin hava kalitesine yönelik yaptığı gözlemlerde en önemli yerleşim yerlerinin olmadığı biliniyordu. Projelerden biri sakinlerin caddeden geçen tırları saymasıyla ilgiliydi. Bir diğer projede, huzurevlerinde yaşayan yaşlılara hava gözlem aletleri verilerek, onlardan günün farklı saatlerinde pencerelerin açık ve kapalı olduğu durumlarda kirlilik seviyesinin hangi zaman aralıklarında artış gösterdiğini not etmeleri istenmişti. Bir başka projede ise, sakinlerin sırt çantalarında taşıdıkları hava monitörlerinden veri indirmeyi öğrenmeleri için Intel'den ders almaları sağlanmıştır. Kirliliğe neden olan belli başlı kaynaklar belirlendiğinde, kirliliğin önlenmesi ve temizleme çalışmalarının arttırılması için devlete gerekli bilgiler verilebilecekti.

Tüm bu çalışamalar sonucunda hava kalitesi arttı mı? Margaret Gordon, pencere pervazlarının önceden kurum karası renginde olduğunu ama şimdi bu rengin koyu griye döndüğünü söylüyor. Açıkta görülüyor ki kirliliği azaltma yönünde daha çok şey yapılmalı ve yeni adil bir iklim eylem planı öncelik haline getirilmelidir.

Ancak şehir planlaması yeterli değildir. Daha yüksek standartlara sahip gözlemlerin yapılabilmesi için yasalara ve fona ihtiyaç duyulmaktadır. 2017 yılında yürürlüğe giren 617 sayılı Kaliforniya Meclis Yasası (AB) , hava kalitesinin gözlemlenmesi için mahalle-odaklı bir yaklaşıma birçok fon olanağı sağlamaktadır. İçinde bulunulan pandemi süreci devlet ve yerel idareyi maddi bakımdan zayıflatmış, planların uygulama aşamasına geçememesine neden olmuştur. Dolayısıyla, yeni bir yeşil planın gerçekleştirilebilmesi için yeni yönetimin seçilmesini beklemek zorundayız.■

Joan Fitzgerald'a ulaşmak için <jo.fitzgerald@neu.edu>

> Bir Statü ve Damga Olarak Hayırseverlik: Hindistan'da Karantina

Mahmudul Hasan Laskar, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Megalaya, Hindistan

Nisan 2020'de Hindistan'ın Barpeta, Assam bölgesinde gıda dağıtımı. Fotoğraf: Sayantan Roy Choudhury.

COVID-19 yayılımını önlemek için Hindistan hükümeti ulusal düzeyde karantina uygulanması kararını aldı. Nüfusun hiyerarşik olarak ayrışması ve karantinanın yarattığı eşitsizliğin etkileri acı gerçekleri gün yüzüne çıkardı. Karantina sürecinde yaşanan iş kayıpları ve çalışanların maaşlarını alamaması yüzünden yoksulluk ve eşitsizlik daha da görünür hale geldi. Daha da acısı, zengin ve üst-orta sınıfın yoksullara karşı tutumunda gözlendi. Karantinanın ilk günlerinden bu yana varlıklı kişiler sosyal medya üzerinden yoksullara yardım ettikleri anların fotoğraflarını paylaşarak popüler bir trend başlattılar. Bu durum neye hizmet ediyordu ve bu kadar reklam malzemesi haline getirilmiş hareketlerin yeniden dağıtıma etkileri nelerdir?

> Yetersiz Yardım

Zengin ve varlıklı orta sınıf, yoksullara olsa olsa bir ya da iki gün yetecek kadar yardım dağıtıyorlar. Seçkinler, bir ya da iki öğün yemek dağıtmanın çözüm olmadığını neden anlamıyorlar? Büyük kapitalistler, bu konuya çare bulmak adına Kurumsal Sosyal Sorumluluk (CSR) fonlarını devreye sokmaktadır, ancak söz konusu şirketlerdeki önemli kişiler bu fonları daha büyük kar elde etmek için kullanıyorlar. Kapitalistler, insanları sadece üretim aracı olarak değil onlara "uygun işler" sağlamadıkları müddetçe devlet tek başına yoksulluğun üstesinden gelemez.

Sosyal medyada yer alan bu fotoğraflarda yoksulların, büyük bir evde ya da bungalovda yaşayan varlıklı kişilerin toplumsal hiyerarşinin feodal örüntüsüne benzer bir şekilde, bahçelerinde kendilerine verilecek yardım paketleri için sıra bekledikleri görülüyordu. Bu yardım paketlerinin içinde yemeklik yağ (yarım litre ya da bir litre), pirinç (2 ila 3 kilogram), bisküvi (2 ya da 3 paket), çorba (1 ila 2 paket), soğan (1 veya 2 kilogram) ve patates (1 ila 2 kilogram) bulunuyordu. Verilen bu paketlerin karantinanın sürdüğü iki ay boyunca yetip yetmediği ayrı bir tartışma konusudur. Ya çocukların sağlık ve eğitimi ne durumdaydı? Zenginler, e-öğrenim ya da uzaktan eğitim için gerekli teknolojik araç-

>>

lara sahipken, yoksul çocukların bu araçlara erişimlerinin olmadığı akıllarından bile geçmiyordu.

> Hayırseverlik yoluyla kendi reklamını yapmak

Karantina, sosyal hizmet görevlisi olmak için can atanların sahte liderliklerini göstermeleri ve bu yolla siyasette söz sahibi olma amaçlarına ulaşabilmeleri için fırsat yaratmış oldu. Yoksullara yardım paketi dağıtma fikri sosyal medyada yer almalarını sağlayan bir statü sembolü haline geldi. Bu sahte sosyal hizmet görevlileri kendi yararları için bir imaj çalışması yapmaktadırlar.Facebook, yol kenarlarında ya da pazar yerlerinde yardım paketi dağıtan insanların fotoğraflarıyla doldu. Açlığın apaçık gösterilmesi bir gurur meselesi değil aksine herkes için utanç vericidir, ancak varlıklı insanlar bu yardım paketlerini sanki bir ödül törenindelermiş gibi dağıtmaktadırlar. Dağıtılan yardım paketleri sosyal medyada, sanki aç ve yoksullar bu paketlerle ömür boyu geçinebileceklermiş gibi yüceleştirilmektedir. Bir kameramanın da aralarında bulunduğu üç kişi, Assam'ın Guwahati şehrinde yol kenarındaki sebze satıcılarına maske dağıtırken görülmüş; ancak bu sahne tamamen önceden kurgulanmış ve iyi bir kamera yardımıyla çekilip servis edilmiştir. Çaresiz göçmenler birden bire kentli orta sınıfların ve belli statüdeki insanların ilgi odağı haline geldiler. Karantina öncesinde bu sözde sosyal hizmet görevlileri diğer sosyal medya trendlerine vakit ayırdıkları için yoksul göçmen işçilerin durumundan haberdar bile değildiler.

> Utanç ve Rezalet

Söz konusu bencil ve zengin orta sınıflar, yoksulların itibarları pahasına kendi hayırsever imajlarıyla hava atmaktadırlar. Zenginlerin oynadığı bu "sosyal hizmet" oyunu yoksullar tarafından öfkeyle karşılanmaktadır. Bu sosyal hizmet görevlileri tarafından sosyal medyada sürekli ne kadar kötü durumda oldukları gösterilen yoksullar, onurları, yaşamları ve çocukları konusunda kaygı duymaktadırlar. Saçma sapan bir biçimde görüntülerinin yayınlanmasından dolayı yoksulluk onlar için birer damga haline gelmiştir. Mahalledeki varlıklı kişilerin yardım paketlerini törensel bir şekilde dağıtması ve yoksulların bu paketleri yardıma muhtaç oldukları ve suçluluk psikolojisiyle aldıkları görülmektedir. Şimdi ise bu yoksul insanlar, mahallelerinde yaşayan zenginlerin onlara gösterdiği bu sahte şefkatin ağırlığı altında ezilerek yaşamak zorundadırlar. Yoksulların çocukları, sosyal hizmet görevlilerinin bu kaba "performanslarına" maruz kaldıkları için okulda öz güvenlerini geliştiremeyeceklerdir. Bir kişinin yoksul olduğunu ifade etmesi utanç verici bir eylem değildir ancak yoksullara sanki dilencilermiş gibi davranılması çok küçük düşürücüdür. Bu yüzden, toplumun yoksul ya da alt kesimleri ksenosantrizmden muzdarip olmakta ya da kendi kültürlerinden ziyade diğerlerinin kültürü ve alışkanlıklarıyla kendilerini tanımlamaktadırlar. Öz saygı, Hindistan ekonomisinin canlı ve bağımsız bir sektörü olan tarımın zayıflaması nedeniyle çoktan erozyona uğramıştır. Sanayileşme yüzünden bedensel iş gücüne ihtiyaç artmış böylelikle bir zamanların bağımsız köylüleri kentlere göç etmek durumunda kalarak, kent yoksulları arasındaki yerlerini almıştır.

> Gerçek çözümler

Göçmenlerle ilgili meseleler, sosyal medyada sahte entelektüelliğin ve toplumsal aktivizmin en ateşli öznesi haline geldi. Ancak, sorunlara getirilen gerçek çözümler birbirinden farklı olmakla beraber bağımsız tarım, geçim kaynaklarının korunması için çevrecilik, doğal kaynaklar, yerel küçük ölçekli ve köy sanayilerinin geliştirilmesi gibi yaklaşımları da içermektedir. Bunlar, Hindistan'ın göçmen ve yoksulluk sorunlarına gerçek çözümler getirebilir ancak ne yazık ki seminerler (şimdinin webinarları), sempozyumlar ve sosyal medya gönderileri etkili bir söylem ortaya koyamamakta ve sadece yüzeysel ifadelere yer vermektedir.

Yardım ya da gıda dağıtımı sosyal medyada bir nevi fotoğraf yarışmasına dönerek nihayetinde yoksulların itibarlarına gölge düşürmüştür. Bu durum, uzun vadeli bir çözüm üretmemektedir. Eğer zenginler yoksullara yardım konusunu ciddiye alıyorlarsa, bunu bir statü ya da övünç malzemesi haline getirmeden, varlıklarının yeniden dağıtımı yoluyla yerine getirmelidirler. ■

Mahmudul Hasan Laskar'a ulaşmak için <rhasanlaskaramu@gmail.com>

> Bakım Kıtlığı? Bakım Göçü ve Siyasi Demografi

Attila Melegh, Budapeşte Corvinus Üniversitesi, Macaristan

İnsanlık, 2010'dan itibaren özel bir küresel sosyal durum içindedir. 1980'lerden beri yaşlanma ve piyasalaşma arasındaki kendine has etkileşim yeniden dağıtımın yerinde saymasına neden olmuş ve köylü sınıfının yok oluşuna zemin hazırlamıştır. Bu etmenler ve tarihi dinamikler bakım sektöründe yetersizliğe yol açtı ve bakım göçü endüstrisinin artışına imkan verdi. Bu gelişmeler göçmen bakıcıları, özellikle COVID-19 pandemisinin küresel anlamda sağlık hizmetlerine erişimi de etkilemesiyle hayli zor duruma sokmuştur. Küresel nüfus yoğunluğu-ve yalnızca yoksul ülkelerde değil- iş gücü göçüne giderek bağımlı hale gelen çeşitli bakım sistemlerinin insafına kalmıştır. Bu sırada, yine pandemi nedeniyle göçmen işçiler de çalıştıkları bakım işlerine yönelik artan talep, istihdamın oynaklığı, göçmenlere karşı artan düşmanlık ve güvenlikleştirme arasında kalmaktadır. Şu anki durum, hasta ve yaşlılara bakımın her zamankinden daha rekabetçi ve kırılgan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

> Artan ev hizmetleri ve sağlık göçü

Ev hizmetlerinde ve sağlık sektöründe çalışan göçmenlere dair küresel veri yeterli düzeyde değildir. 2015 yılında, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ev hizmetlerinde çalışan 67,1 milyon kişi olduğunu ve bunların 11,5 milyonunun göçmen ve yaklaşık dörtte üçünün de kadın olduğunu saptamıştır. Bu sırada, sağlık hizmetlerinde de göç oranı artmaktadır. 2013 yılı için Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) verileri göstermektedir ki sağlık sektöründe görev almak üzere 17,4 milyon sağlık çalışanına gereksinim vardır ve bu alandaki artan talep göçle karşılanacaktır. Daha zengin 2007 ve 2016 yılları arasında OECD ülkelerinde (Birleşik Devletler de dahil olmak üzere) çalışan yabancı hemşire oranı %80 artış göstermiş ve yine yabancı doktorlar da en az %45 oranında artmıştır. 2016 yılına gelindiğinde, bu ülkelerdeki yabancı doktorlar neredeyse yarım milyona ulaşırken, yabancı hemşirelerin sayısı da 300.000'i aşmıştır. Yabancı doktorların oranı bazı ülkelerde en az yüzde 10'luk bir artış gösterirken, tüm doktorlar (birçoğuna, yerel ve ulusal karantina uygulamaları nedeniyle COVID-19 pandemi sürecinde çalıştıkları ülkelerden ayrılmalarına izin verilmemiştir) arasında %40 ila %50'lik bir yere sahiptir.

> Yaşlanma, artan sağlık maliyetleri ve yerinde sayan yeniden dağıtım

Hızla yaşlanan nüfus ve yaşlıların bakımı, iş gücü verimliliği ve bakım ihtiyaçları olmak üzere genç nesle önemli ölçüde yük olmaktadır. Bu durum, József Böröcz'ün (2016) çalışmasında dile getirdiği iş-kaynaklı sosyal pay özelinde de belirtilen, devletin yeniden dağıtımda küresel ölçekte yaşadığı durağanlığın altını çizmektedir. Bununla birlikte, Gayrısafi Yurt içi Hasıla (GDP) içinde vergi gelirlerinin (yeniden dağıtım oranları) payı da küresel olarak durağan hale geçmekle beraber Dünya Bankası verilerine göre ortalama %14'lerde seyretmektedir (bkz. 1. Grafik). Aynı zamanda, 2000'lerden beri kişi başı sağlık harcaması kişi başına düşen GDP büyüme oranından daha yüksektir (bkz. 2. Grafik). Küresel anlamda, yaşlı bağımlılık oranı aynı dönemde %9.5'ten %13.2'ye yükselmiştir (bkz. 3. Grafik). Bu oran aynı zamanda yaşlı Avrupa'nın aksine çok genç nüfus sahip ülkeleri de kapsamaktadır.

Grafik 1

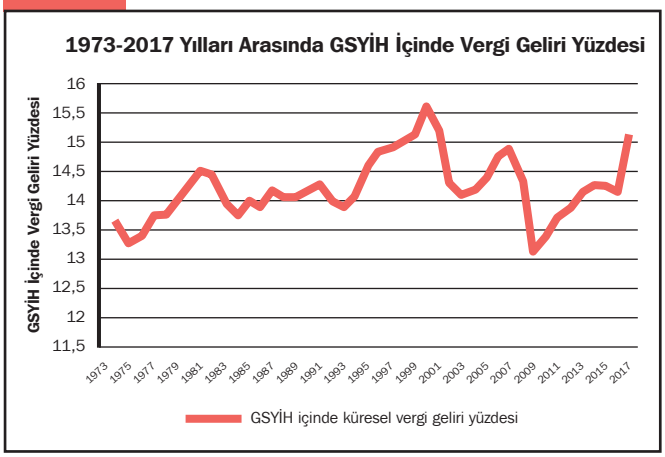

Kaynak: http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/

>>

Grafik 2

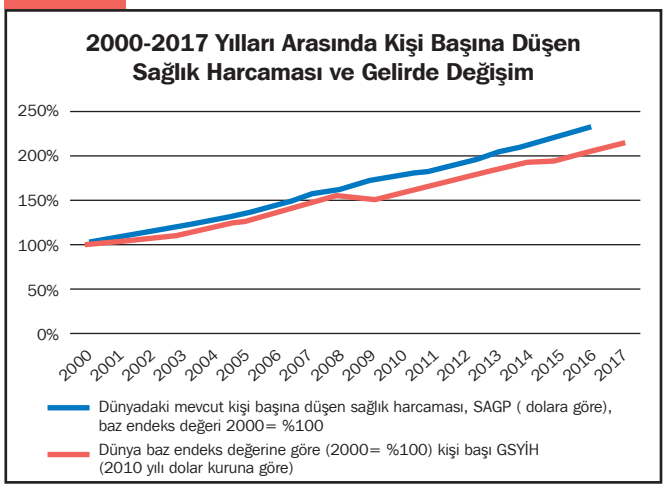

Kaynak: http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/

2010 yılına kadar dünya nüfusu, kişi başına düşen GDP'ye oranla daha yavaş bir yaşlanma oranına sahipti, bu da demek oluyor ki, sabit yeniden dağıtım oranlarına rağmen, halkın erişimine hazır kaynaklarda ve yaşlı bakımın piyasa maliyeti yüksekti. 2010'dan sonra ise, yaşlı bağımlılık oranlarındaki büyüme ekonomik büyümenin önüne geçti. Bu da, kişi başına düşen sağlık maliyetini karşılamak için gereken gelirin özel kaynaklardan elde edildiğini (kendi paramızla bu hizmetlerden faydalanma oranının artması) ve/veya diğer kamusal hedefler pahasına sağlık-kaynaklı kamu harcamaları oranında artış anlamına gelmekteydi. Bu tür bir yeniden düzenleme kamu ve sağlık hizmetleri için hem piyasa hem refah anlamındaki rekabette artışa neden olmakta, bakım göçmenlerinin sosyal güvence arayışlarını da zora sokmaktadır.

Grafik 3

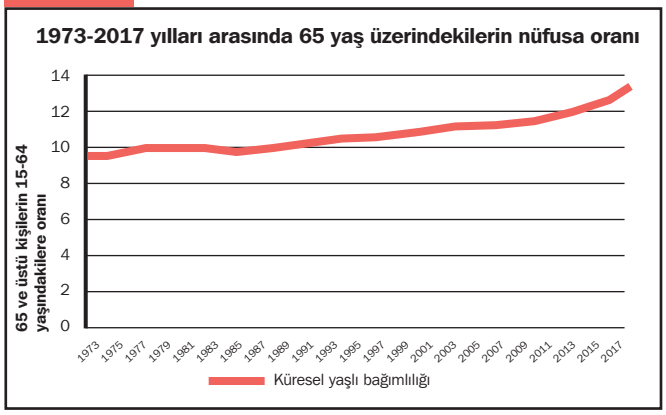

Kaynak: http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/

Söz konusu sorunlar göç hareketlerini birçok açıdan karmaşık hale getirmektedir. Göçmenler, kazandıkları ve işçi dövizleriyle refah hizmetlerini satın alma yoluna gidebilir ya da göç ettikleri ülkelerin refah sistemlerine dahil olabilirler. Aksi halde, güçlü refah sistemine sahip muhalif ülkeler göçmenleri cezalandırmakta ve toplumsal katkılarını, yaşlanma, sosyal ve sağlık ihtiyaçlarıyla ve kamu harcamaları arasındaki dengeyi sağlamak adına vergi sistemini geliştirmektedir. Bununla beraber, bu sosyal çevrede sadece yerel gruplar ile yerel gruplar ve göçmenler arasındaki bir rekabetten değil aynı zamanda ülkelerine gelen sığınmacıların "maliyetli" güvence haklarını reddeden Doğu Avrupalı bakım işçileriyle yapılan mülakatlarda da görüldüğü üzere, göçmen grupların birbirleri arasındaki rekabetten de söz edebiliriz. COVID-19 pandemisi bu gerilimleri daha da arttırırken, içinde bulunduğumuz ekonomik krizin ne zaman biteceğini kestirmemiz de mümkün görünmemektedir.

> Küresel bakım rekabeti ve devlet güvencesi

Bu çelişkiler, Hobsbawn'un *Aşırılıklar Çağı*'nda "köylü sınıfın ölümü" olarak betimlediği durumdan sonra, devlet yeniden dağıtım seviyesi ve yaşlanma oranlarındaki değişimler nedeniyle daha acil bir hal almıştır. Yirminci yüzyılın ortalarında tarım istihdamında yaşanan düşüş 2018'e kadar hızlanmış ve bu oran küresel ölçekte %30'un altına düşmüştür; köy nüfusu tarihte ilk defa kent nüfusuna oranla azınlıkta kalmıştır. Bu da demektir ki, yaşlanmaya bağlı bakım yükü, tarihsel olarak önem taşıyan aile-temelli sistemlere karşı piyasa ve devlet yeniden dağıtım sistemlerine ivedilikle aktarılmalıdır. Bu aynı zamanda aile hizmetleri temelinde yaşlı bakım ağırlığının da azaltılması demektir. Yoksul ülkelerde dahi aile içindeki yaşlılara yapılan doğrudan gıda ve maddi yardım ile yaşlı bakımında çalışan yerel halk ya da göçmenlerin verdikleri hizmetler, devlet ve piyasa üzerinden satın alınan sağlık ve sosyal hizmetlerin oranına göre azalma göstermektedir. Bu değişim insanlık tarihinin son dönemde yaşadığı önemli dönüşümlerden ve küreselleşme çağının belirleyici anlarından biri haline gelmiştir (4. Grafik).

Grafik 4

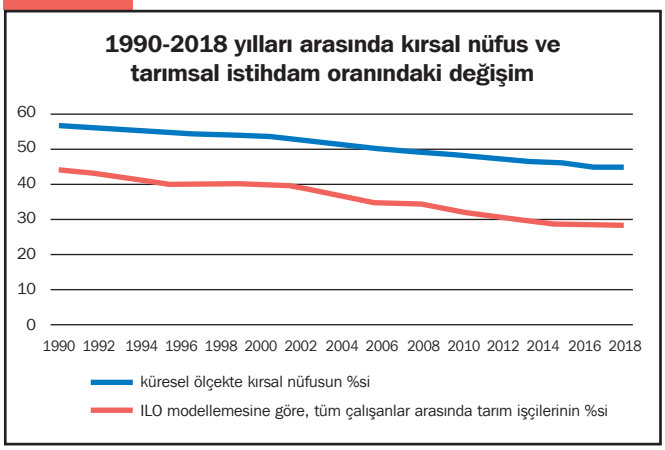

Kaynak: http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/

Bu durum, piyasalaşmanın daha çok piyasalaşmanın önünü açacağının ve devlet güvencesine karşı talep oluşturarak otoriter milliyetçilik için ideal bir kombinasyon olacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, süregelen kapitalist ekonomik düzendeki bakım kıtlığının yarattığı ikilemler dönüşümün kaynağı olabilir. Bununla birlikte, COVID süresince ve sonrasında, siyasi demografiye yönelik tartışmalar büyüyerek, piyasalaşmaya alternatif olarak uluslararası sosyal güvence ve ekonomik sistemde radikal değişimler yaşanacaktır. Ve bu değişimler yararlı olacaktır. ■

Attila Melegh'e ulaşmak için <attila.melegh@uni-corvinus.hu>

> COVID-19 Küreselleşmenin Sonunu Getirir mi?

Iliana Olivié ve **Manuel Gracia**, Elcano Royal Enstitüsü ve Madrid Complutense Üniversitesi, İspanya

1970'lerden beri içinde bulunduğumuz küreselleşme süreci, büyüme, daralma ve mutasyon aşamalarından geçmiştir. Bunların birçoğu, Asya'nın güçlenmesi ve buna bağlı olarak küresel aktivitenin merkezinin Atlantik'ten Pasifik'e kaymasını da içeren küresel ekonomik ve jeopolitik düzendeki yapısal değişimlere işaret etmektedir.

2000'lerin sonu ve 2010'ların başında yaşanan Büyük Resesyon bu değişimlerin ivme kazanmasına ve güçlenmesine neden olarak, Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi'ne de yansımıştır. Yaşadığımız sağlık, ekonomi, siyasi ve toplumsal krizler uluslararası ilişkilere olduğu kadar küreselleşme sürecine de iz bırakacaktır.

Her ne kadar söz konusu etkinin büyüklüğünü şimdiden kestirmek zor olsa da, üretim ve tüketimdeki (ve ticaret) aksaklıklar krizin bazı sonuçlarını halihazırda yaşadığımızı göstermektedir. İnsanların sınırlar arasındaki hareketliliğinde ciddi bir düşüş olması da krize dair beklentiler arasında yer almaktadır.

> COVID pandemisinden önce de dünya tersine küreselleşiyordu

Yirminci yüzyılın son otuz yılında dünyanın çoğu ülkesinde ekonomik serbestleşmeye yönelik politikalar yürütülüyor ve bu durum uluslararası ekonomik aktivitenin artmasına neden oluyordu. Sınırlar arası insan hareketliliği (askeri konuşlanma, göçmenler, turistler, öğrenciler, uluslarası müsabakalardaki sporcular ve uluslararası kalkınma görevlileri) ve fikirleri (bilgi,kültür,bilim,teknoloji ve eğitim alışverişi) de kapsayacak biçimde ekonomik küreselleşmenin çeşitli dalgaları birbirinden farklı uluslararasılaşmayı da beraberinde getirmekteydi. Her ne kadar küreselleşme kavramı akademik olarak çoğunlukla ekonomik-olmayan boyutlardan bahsetse de, uluslararasılaşma sürecine dair analizler bu kavramın ekonomik boyutuna odaklanmaktadır.

Ekonomik boyuta odaklanılmasından dolayı küreselleşmenin yavaşladığı, sona erdiği hatta 2008'deki finansal kriz ve ardından gelen Büyük Resesyon ile "seküler bir durağanlığa" girdiği gibi birtakım düşünceler öne çıkmıştır.

Ve ancak, belirli ticaret akışlarında ekonomik uluslararasılaşma görülmesine ve doğrudan yabancı yatırımlarda yavaşlama olmasına rağmen -hatta bazı yıllarda belli değişkenlerde gerileme- Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi göstermektedir ki, önemli ölçüde yavaşlama ve uluslararasılaşmanın daha yumuşak bir forma geçişi dahi küreselleşmenin tersine dönmesine fırsat vermedi.

Aslında, küresel mevcudiyetin katma değeri (130 ülkenin, değişkenlerin ve boyutların hepsini içermekte) dünyadaki mübadele hacmini yansıtmakta ve dolayısıyla , küreselleşmeye dair bir alt başlık oluşturmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi

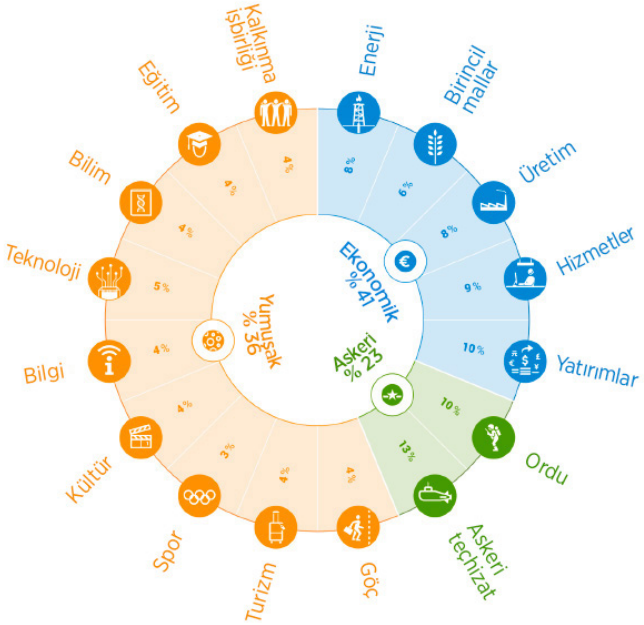

Kaynak: Elcano Royal Enstitüsü, Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi

Bu Endeks'e göre, küreselleşmenin belli başlı aşamalarını gözlemleyebiliriz: (a) 1990 ve 1995 yılları arasında, Avrupa'nın jeopolitik olarak yeniden kurgulanmasıyla eş zamanlı olarak, toplam küresel mevcudiyet yıllık ortalama %-1,6 oranına düşüş gösterdi. (b) Bunu, 1995 ve 2011 yılları arasında sürdürülebilir küreselleşme takip ederek, toplam %57 oranında bir artış yaşandı. (c) Büyük Resesyon sonrasında, makul seviyedeki iniş çıkışlar, yıllık ortalama düzeyde %1'lik artışa neden oldu. (d) Bunu %5'in (kriz öncesindeki duruma dönüş) üzerinde büyük bir yükseliş takip etti.(e) Yakın zamanda, 30 yıllık zaman serisinde yıllık bazda rekor sayılabilecek %-2,6'lık bir düşüş gerçekleşti (Şekil 2).

>>

Şekil 2. Küresel mevcudiyet katma değeri (tüm 130 ülke için, 1990-2019, değer endeksi)

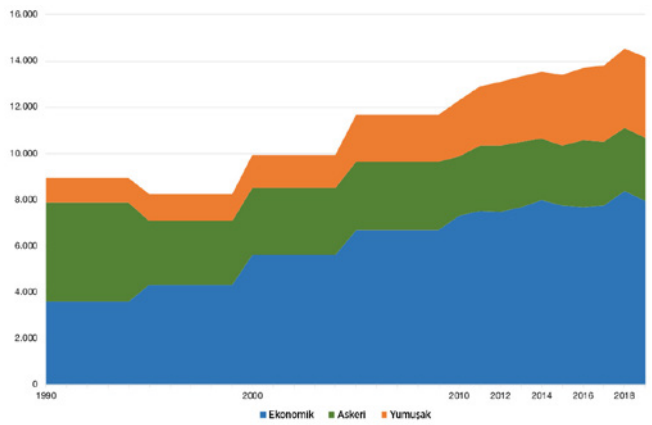

Kaynak: Elcano Royal Enstitüsü, Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi

Farklı değişkenler ve boyutlar (ekonomik, askeri ve yumuşak) küreselleşmenin hızına farklı açılardan katkı sağladı. 1990 ve 2005 yılları arasında, küreselleşmenin ana vektörünü ekonomik boyut oluşturuyordu. Yumuşak boyut, bu aşamada olumlu ancak makul ölçüde bir katkı sağlarken, askeri anlamda açıkça bir gerileme görüldü. Ancak, 2000'lerde yumuşak boyutun küreselleşmeyi yönetmesiyle beraber mevcut trend önemli ölçüde değişime uğradı. Son yıllarda ise, toplam küresel mevcudiyette gözlemlenen iniş ve çıkışların nedeni ekonomik performanstır.

> COVID-19'un küresel mübadeleye etkileri

Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi yapısal trendleri yakalar, bu da demektir ki, geçici finansal türbülanslar ya da siyasi değişimler bu verilere nadiren yansımaktadır. Ayrıca, Endekslere yansıyan, değişim öncesi boyutlar ve değişkenler arasında neredeyse iki yıllık bir gecikme söz konusudur. 2008-9 krizinin etkileri 2011 yılına kadar Endeks'te yer almamıştır ve aynı şekilde COVID-19'un etkilerinin de Endeks'e 2021 ya da 2022 yılından önce yansıtılması beklenmemektedir.

Pandeminin farklı alanlara kısa, orta ve uzun dönemdeki etkileri farklı yazarlar ve kurumlar tarafından önceden belirlenmesine ve tahmin edilmesine rağmen, küreselleşme anlamında net bir resim ortaya konulmamıştır. Bu sağlık krizinin (ülkeler ve küresel ölçekte bu krize verilen siyasi tepki) gelecekteki etkisini araştırmanın bir yolu Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi'nin katma değeri üzerinden Büyük Resesyon temelinde farklı senaryoları incelemek olabilir.

> A Senaryosu: 2008'deki gibi bir kriz

Eğer içinde bulunduğumuz aciliyet gerektiren sağlık krizi ve onun ekonomik, siyasi ve toplumsal sonuçları bir önceki krizle benzer ölçekteyse Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi'ndeki toplam değişim tüm değişkenler ve boyutlar için 2010-15 dönemindekine yakın olacaktır.

> B Senaryosu: 2008'dekinden daha kötü bir kriz

Kimi analistler ekonomik, siyasi ve toplumsal sonuçları açısından yıkıcı olacağını ve 2008 krizinden daha ağır bir tabloyla karşı karşıya kalacağımızı öngörmektedirler. Böylesi bir senaryoda, Endeks'te yer alan farklı bileşenlerin değeri, muhtemelen 2022'den itibaren 2010-18 döneminden beri görülen en büyük düşüşü kayıt altına alacaktır.

> C Senaryosu: 2008'dekinden daha farklı bir kriz

Son olarak ise, 2008'e kıyasla bu krizde değişkenlerin daha farklı davranabileceği anlamı çıkarılabilir. Tahminler ve varsayımlar sınırlar arası insan hareketliliğindeki (konuşlanan ordular, eğitim, göç ya da turizm değişkenlerinin etkilenmesiyle) büyük düşüş nedeniyle ekonomik değişkenlerde Büyük Resesyon'dakine benzer bir etkiden bahsetmekte ve yumuşak değişkenlere daha sert bir darbe indireceğini öngörmektedirler.

Bu durum, 16 değişkenden her biri (bu değişkenlerin neye göre belirlendiğine dair ayrıntılı bilgiye buradan ulaşılabilir) yaşadığımız krizin küreselleşmeye etkisinin 2008 krizinden farklı olduğunu öngören üçüncü bir senaryoya yön vermektedir (Şekil 3).

Şekil 3. COVID-19 sonrasında küreselleşme için üç senaryo (%)

	A senaryosu 2008 krizine benzer *ortalama oran (2010-15)*	B senaryosu 2008 krizinden daha kötü *daha büyük kesintiler (2010-18)*	C senaryosu 2008'den farklı bir kriz
Enerji	6.8	-36.2	-11.1
Birincil mallar	4.3	-7.5	-1.1
Üretim	2.6	-3.4	-0.7
Hizmetler	1.7	-0.7	-0.7
Yatırımlar	-0.3	-8.9	-0.3
Ordu	-4.0	-10.2	5.7
Askeri teçhizat	3.7	-2.0	-1.0
Göç	1.4	-1.0	-1.0
Turizm	3.7	2.0	2.0
Spor	-0.8	-1.7	-1.7
Kültür	7.3	-8.9	-1.8
Bilgi	16.9	-1.4	16.9
Teknoloji	4.2	1.7	4.2
Bilim	5.0	3.4	5.0
Eğitim	5.2	0.1	0.1
Kalkınma işbirliği	2.6	-4.8	4.1

Kaynak: Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi

Sadece bu senaryolardan biri (B senaryosu), tersine küreselleşmeyle sonuçlanarak, 130 ülkenin toplam küresel

>>

Şekil 4. A, B ve C senaryolarına göre toplam küresel mevcudiyet (2019'a göre değer endeksindeki değişim)

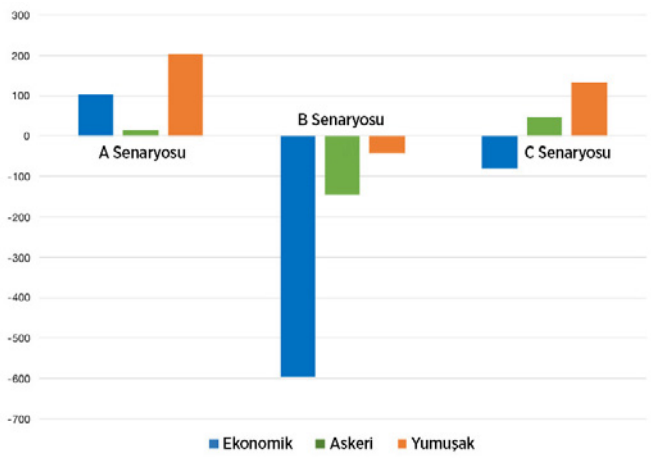

Kaynak: Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi

Şekil 5. A, B ve C senaryolarına göre toplam küresel mevcudiyet (2019'a göre endeksteki yüzdesel değişim)

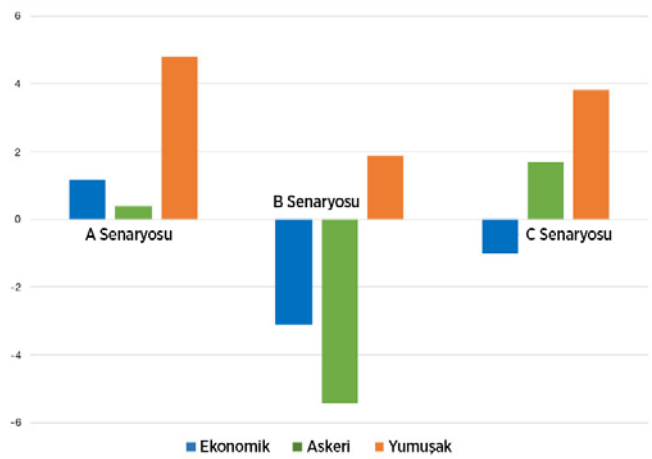

Kaynak: Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi

mevcudiyetinin 2019 değerlerine göre %1 oranda düşeceğini tahmin etmektedir. Bu durum özellikle ekonomik (mutlak anlamda) ve askeri (görece) olmak üzere tüm boyutları etkileyecektir.

Ancak, dönüşümsel etkileri açısından bir önceki krizle benzerlik (A senaryosu), küreselleşme sürecinin devamını öngörebilir (toplam küresel mevcudiyette %1.7 artış), yumuşak boyutlarda toplam bir yükselişle beraber daha az olmak koşuluyla ekonomik boyutta da bir artış bekleyebiliriz.

Son olarak ise, bir önceki krizden daha farklı dönüşümsel etkilerin görülebileceğini düşünürsek, küreselleşmenin aynı seyrinde devam ettiğini söyleyebilir, toplam küresel mevcudiyetin %0,7 oranında arttığı sonucuna varabiliriz. Bu durum, ekonomik boyutta nispeten bir düşüşle dengelenen dinamik bir yumuşak boyutun sonucunda ortaya çıkabilir (Şekil 4 ve 5).■

Iliana Olivié'ye ulaşmak için <iolivie@rielcano.org>
Manuel Gracia'ya ulaşmak için <mgracia@rielcano.org>

> COVID-19 ile Yüzleşmek: Orta Avrupa'da Evde Bakım

Brigitte Aulenbacher, Johannes Kepler Üniversitesi, Avusturya ve ISA Ekonomi ve Toplum (RC02), Yoksulluk, Sosyal Refah ve Sosyal Politikalar (RC19), Çalışma Sosyolojisi (RC30) ve Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (RC32) Araştırma Komiteleri üyesi; **Petra Ezzeddine**, Charles Üniversitesi, Çek Cumhuriyeti; **Dóra Gábriel**, Macaristan Demografi Enstitüsü, Macaristan; **Michael Leiblfinger**, Johannes Kepler Üniversitesi, Avusturya ve ISA RC19 ve RC30 üyesi; **Kinga Milankovics**, HEKATE Bilinçli Yaşlılık Vakfı, Macaristan; ve **Veronika Prieler**, Johannes Kepler Üniversitesi, Avusturya ve ISA RC19 ve RC32 üyesi

Yolcular için maske, böylece Macaristan-Avusturya sınırına geldiklerinde işçiler kolaylıkla ayırt edilebiliyor.

Orta Avrupa'da, evde bakım hizmeti gitgide yaşlı bakım rejiminin önemli bir parçası haline gelmektedir. Başlıca kadın göçmenlerden oluşan bakım çalışanları, yatılı olarak bakıcılık yapmaktadırlar. Ev işinden tıbbi görevlere uzanan sorumlulukları vardır. Evde bakıma dair düzenlemeler ülkeden ülkeye farklılık gösterse de, ortak paydaları çalışma koşullarındaki güvensizliktir. Orta Avrupa'da, evde bakım sistemi döngüsel göçe dayanmaktadır ve çoğu zaman yoksul ülkelerde yaşayan çalışmaya hazır bakım (ne iş olursa olsun) çalışanlar, aracılar tarafından istihdam edilmektedir. Bu modelin tek ön koşulu çalışanların her ne kadar COVID-19 pandemisi nedeniyle kapanan sınırlar göz önüne alındığında o kadar esnek olmasa da, AB üye ülkeleri arasında ve dışında hareketlilik serbestisine sahip olmasıdır. Bu makale, Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'daki evde bakım hizmetlerinin durumunu, her ülkeye özgü bakım modellerinin tanıtılmasını ve evde bakımın pandemiden nasıl etkilendiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

> Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'da evde bakım

Avusturya'da, evde bakım yasal olarak geçerliliği olan bir meslektir. Genel anlamda, bir hanede her iki ila dört haftada bir değişmek üzere iki bakıcı çalışmaktadır. Bakım çalışanları serbest meslek sahibi olarak kabul edilmekte dolayısıyla esnek çalışma saatlerine sahip olup, asgari ücrete tabii olmamakla beraber ücretli izin ya da hastalık izni de kullanamamaktadır. Avusturya'nın aksine Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'daki bakım hizmet çalışanları başlıca göçmendir ve bu ülkelerden diğer ülkelere de göç eden bakıcılar vardır. Çekya ve Macaristan'dan göç eden bakıcılar genellikle Almanca konuşulan ülkelere- Avusturya ve Almanya'ya gitmektedirler. Göçmen bakıcıların evlerde özel olarak istihdam edilme pratiğinin görece yeni olduğu Çek Cumhuriyeti'nde Ukraynalı bakıcılar çoğunluktadır. Çek Cumhuriyet'inde evde bakım sektörü halen küçük olmakla beraber (AB dışından gelen) göçmen işçilerin çalışma izni alabilmesi geçerli bir iş sözleşmelerinin olmasına bağlıdır. Macaristan, büyük oranda dil ve kültürel yakınlıkları dolayısıyla Ukrayna ve Romanya'daki etnik Macar bakıcıları kabul etmekte, söz konusu işçiler de sunduğu fırsatlara rağmen Batı Avrupa'yı tercih etmemektedirler. Macaristan'da evde bakım hizmeti veren göçmen işçiler kayıt dışı çalışmaktadır ancak ülkede yetersiz olsa da yasal istihdam olanakları da bulunmaktadır.

> COVID-19 pandemisinin getirdiği zorluklar

COVID-19 pandemisinin yayılması nedeniyle, sadece Orta Avrupa'da değil tüm dünyada sınırların kapatılması döngüsel göç hareketini durdurdu. Avusturya'daki pandemi süreci, evde bakım hizmetine medyada daha çok yer verilmesine olanak sağladı ancak çeşitli aktörler bu durum karşısında alternatif aramak yerine hiçbir değişikliğe gitmemeyi tercih ettiler. Almanya, Avusturya ve Çek hükümetleri başarılı bir biçimde "bakım koridoru" üzerinde mutabakata varırken, Macar evde bakım çalışanlarının da Avusturya'ya

>>

girişleri serbest bırakılmıştı. Bakım işçileri bu süreçte evde kalmak ya da göç ettikleri ülkeden ayrılmak/göç ettikleri ülkede kalmak arasında gidip gelmekteydi. Avusturya'da birçok bakıcı mesai saatlerini uzattı, federal hükümet de bir kerelik olmak üzere bakıcılara vergiden muaf 500 avroluk bir destek sağladı. Mart sonu ve Mayıs arasında, Bulgaristan, Hırvatistan ve Romanya'dan üç tarifeli uçak ve Romanya'dan altı özel trenle Avusturya'ya bakıcılar getirildi. Her ne kadar en başta tüm bakım çalışanları hiçbir ödeme almaksızın 14 gün boyunca bir otelde karantinaya alınmış olsalar da, daha sonra sadece test sonuçları pozitif çıkanlar-aynı kompartımanı paylaştıkları temaslılar da olmak üzere- yine maaş almaksızın karantinada kaldılar. Orta Avrupa sınırlarının Haziran ortasında açılmasıyla, döngüsel göçmenlerin hareketliliği de eski haline dönmüş oldu.

Pandeminin ilk birkaç ayında uygulanan katı sınır rejimi sonucunda Çek Cumhuriyeti'ne geri dönen bakıcılar, kendi evlerinde 14 günlük zorunlu karantinaya girdiler. Bununla birlikte, 14 günde bir kendi imkanlarıyla COVID-19 testi yaptırarak negatif sonuçlarını belgelemek durumunda kaldılar. Çekya'daki döngüsel göçmenleri ana akım medya, kamu sağlığına önemli bir tehdit olarak algıladı. Bazı bakım çalışanları, içinde bulundukları yerel topluluklar tarafından potansiyel virüs taşıyıcıları olarak görüldüklerini ve bu nedenle toplumsal damgalanmaya maruz kaldıklarını çıktıkları çevrimiçi yayınlarda belirttiler. Pandeminin başlarında, özellikle Ukraynalı bakıcılar sıklıkla işlerini kaybetmekten ve evlerine geri dönemeyip Çekya'da "kilitli" kalmaktan duydukları güvensizliği, korkuyu ve endişeyi dile getirmekteydiler. 4 Mayıs'ta İçişleri Bakanlığı yeni bir düzenlemeyle içinde bulunulan acil durum süresince işlerini kaybetmiş olan göçmenlerin 60 gün içinde yeniden oturma iznine başvurma zorunluluğunu iptal etti. Çekya'daki göçmen işçilerin durumlarına yönelik medyada yer alan haberler ile altyapı çalışmalarının önemi ve bu işçilere gerekli koruyucu malzemenin sağlanmasının ivediliği konularındaki genel söylemin aksine Çek Cumhuriyeti, göçmen bakım çalışanlarının durumuna sessiz kaldı.

Avusturya ve Çek Cumhuriyeti'ndeki kapsamlı medya yayınlarının aksine, Macaristan'da hükümetin pandemiye yönelik tepkisi yaşlı bakım hizmetlerinin üzerine ek bir yük bindirdi: gelecekteki COVID-19 hastalarına ayrılmak üzere hastanelerde yatmakta olan binlerce hasta evlerine gönderildi. Bu durum, bakım gerektiren hizmetlere ekstra talep yaratmış, aynı zamanda ya Rumen ve Ukraynalı bakıcılar çoktan evlerine dönmüş ya da Macaristan sınırını geçememişlerdi. Evde bakım piyasası birçok insanın işlerini kaybetmesiyle daha da istikrarsız hale gelmiş, bunun sonucunda insanların bakım hizmetlerine bütçe ayırma isteği de azalmıştı. Her ne kadar Macaristan'dan göçen bakıcılar verilen primler nedeniyle Avusturya'da kalmaktan hoşnut olsalar da, diğerleri evlerinde karşılaşacakları zorluklardan dolayı ya dönemedi ya da dönmek istemedi. Sosyal medyada ise Avusturya'da çalışan Macar bakıcılar, ülkenin Rumen bakıcıların nakilleriyle ilgili aldıkları önlemlere ilişkin kızgınlıklarını belirtmişlerdi. Birçoğu, bir göçmen grubuna gösterilen bu ayrıcalığın, (gelecekteki) istihdam durumlarını riske atabileceğini düşünmektedir.

> Sonuç

Pandemi sürecinde, hem göç alan hem de göç veren ülkelerdeki çalışma koşulları kötüye gitti. Evlerinde daha kötü koşullara sahip göçmen işçiler potansiyel sağlık ve diğer risklerle beraber pandemiden dolayı uygulanan kısıtlamalara rağmen yurt dışındaki işleri kabul etmek durumunda kaldılar. Sınır ötesinde, bakım hizmeti sektöründeki iş gücü çoğu zaman kazan-kazan durumu olarak yansıtılmakta, hem yaşlıların makul ücretlerde bakım hizmetinden yararlandığı hem de kendi evlerine nazaran göçmenlerin bu ülkelerde daha iyi kazandığı düşünülmektedir. Gerçekte ise, Orta Avrupa'daki bakım sektörü ulus-temelli yapısal eşitsizlikler yaratmış, iş gücünün ulus-aşırı düzeyde istismar edilmesiyle eşitlikçi ve birleşmiş bir Avrupa mitinden nasıl dışlandıkları da ortaya çıkmıştır. Her ne kadar pandemiden dolayı evde bakım hizmetlerinin kırılganlığı yeniden önem kazansa da, bakım sektöründe çalışanlar ve bu hizmetten yararlananların istekleri ve ihtiyaçlarına odaklanılmadı ya da yeteri kadar bu konular üzerinde durulmadı. Bakıma ihtiyacı olanlar ve onların yakınları sınırların kapatılması nedeniyle gerekli kamu desteğini göremedi ve endişeye teslim oldu. Her ne kadar evde bakım hizmetlerinin sürekliliği adına belli başlı önlemler alınsa da, işçilerin yaşam ve çalışma koşulları pandemi öncesinde de sonrasında da güvencesizlik yaratmaya devam etti. Sosyal mesafe yüzünden-ayrıca bakım hizmeti alanlar ve onların yakınları arasında da- bakıcılar artan iş yükü ve tecritle karşı karşıya kaldılar. Ulus-ötesi yer değiştirmeler bulaş ve/veya (ücretsiz) karantina riskini de beraberinde getirdi. Bakım çalışanları maddi yetersizlik içinde evlerinde kapana kısıldılar. Ve, sistemik etkilerine dair söylemlere rağmen bakıcılar kamu sağlığı ve ulusal iş gücü piyasası için tehdit olarak algılandı. Pandeminin toplumsal ve finansal yükü en nihayetinde döngüsel göçmenlerin omuzlarına yüklendi. ■

Brigitte Aulenbacher'e ulaşmak için <brigitte.aulenbacher@jku.at>
Petra Ezzeddine'e ulaşmak için <petra.ezzeddine@fhs.cuni.cz>
Dóra Gábriel'e ulaşmak için <gabriel@demografia.hu>
Michael Leiblfinger'a ulaşmak için <michael.leiblfinger@jku.at>
Kinga Milankovics'e ulaşmak için <kinga@hekatefoundation.org>
Veronika Prieler'e ulaşmak için <veronika.prieler@jku.at>

> Karantina Sürecinde Güney Asya'da Kamusal Sosyoloji

Dev Nath Pathak, Güney Asya Üniversitesi, Hindistan

İlüstrasyon: Arbu.

Güney Asya'yı insana dair duygular, acılar ve sosyo-politik krizler üzerinden tekrar düşünme fırsatına, koronavirüsün bölgeye yayılımını kontrol altına almak için uygulanan karantina sürecinde yeniden erişildi. Bu dramı oluşturan parçaları hızlıca saymak onu anlamamıza yardımcı olabilir. Geçmişten beri Nepal ve Hindistan arasında Himalayalar'daki Kalapani bölgesi üzerinden yaşanan ihtilaf, jeopolitik konumla ilgili eski retoriği bir kez daha ortaya çıkardı. Bu durum, karantina döneminde evlerine dönmeye çalışan çaresiz göçmen işçilerin içinde bulundukları krizin tam ortasında yaşanıyordu. Buna bir de SAARC'ın (Güney Asya Bölgesel İş Birliği Derneği) karantina sürecinde COVID-19 ile ilgili yaptığı toplantıda, Güney Asya'nın çoğu üye ülke için bir oyundan ibaret olduğunun da ortaya çıkmasının getirdiği başarısızlık eklenmişti. Burada, üye ülkelerin ara sıra düzenlenen ve bir talk showdan farksız olan toplantılarda bir araya gelip cömertlikleri, ortak fonlar, ortak stratejik çıkarlar ile ikili bağlar, güvenlik gibi konularda ahkam kestikleri görülmekteydi. İnsanların duygularına, sosyo-kültürel dinamiklere, bağlara ve akışlara neredeyse hiç yer yoktu. Nadiren, daha tamamen keşfedilmemiş bir toplumsal varlık olan Güney Asya'da birinin aklına sınır-ötesi şefkat, empati ve bölgedeki duygudaşlıkla paralel bir iş birliği de gelirdi. Rahatsız edici ölçüde insanlıktan çıkmış gibi algılanan Güney Asya fikri, bölgedeki insani duyguların, yaşanan ızdırapların ve kaygıların varlığını gölgelemektedir. Kısaca, "soğuk-kanlı" bir amacın peşine takılınması- sözde "COVID diplomasisi" denilen- Güney Asya'da acıların, endişe ve duyguların kamusal sosyolojisinin yapılmasına olanak tanımamaktadır. Ve dolayısıyla, Güney Asya'da insanların ve onların mücadelelerinin merkezde yer aldığı gerçek bir duygular sosyolojisi bitmemiş bir proje olarak varlığını sürdürmektedir.

> Göçmen işçiler krizi

COVID-19 bir felaket olmasının yanı sıra evrensel anlamda içinde gizli bir lütuf da barındırıyordu: eğitimli orta sınıf, göçmen işçilerin durumunu anladığını iddia eden aydın sınıfının da aralarında bulunduğu çoğu kişinin maskesini indirdi. Göçmen işçiler bölgede önemli bir gündem maddesiydi, "bir ayağı şehirde-diğer ayağı köyde" olarak tabir edilen ikili toplumsal varlığa sahipti. Resmi ve kayıt dışı ekonomi içinde sayısı giderek artan işçilerin durumunu anladığını söyleyenler bir cevap arayışı içine girdi. Gazetelerde ya da haber portallarında yer bulan fikir yazıları yalnızca anlaşılmaz politika jargonlarından ve bölgenin muhtelif yerlerindeki köy-

>>

kent ayrımı hakkındaki bayatlamış düşüncelerden ibaretti. Böyle bir durumda, devletin zırhının altındaki çatlaklar da görünmeye başlamıştı. Bölgede, pandemi sürecinde hükümetin makinelerinin ve kriz yönetiminin neredeyse ortadan kalkmasına tanık olduk. Buna karşılık, aletlerin, aydınlatma lambalarının şangırtılarını duyduk ve hava kuvvetlerine ait uçakların Hindistan'daki sağlık görevlilerinin üzerine çiçekler yağdırdığını gördük. Pandemi, Güney Asya'da yetersiz politikalar ve eylemler yüzünden halk arasında paniğe yol açtı. Elbette arada istisnalar vardı ancak Güney Asya ülkelerinin pandemi karşısında insanları ele alma biçimi tam bir fiyaskoydu.

Bu bağlamda, göçmen işçilerin geri dönüş göçü bölgede kriz yaratarak, empatik yaklaşımın ne denli eksik olduğunu vurguladı. Güney Asya'da COVID-19 hakkındaki tartışmaların büyük kısmı göçe dair karmaşaya odaklanmaktaydı. Herkes bir anda bilinen gerçekleri hatırlar oldu: göçmen işçiler ekonominin dayanak noktasını oluşturuyordu. Güney Asya kentlerindeki orta-sınıf, göçmen işçilerin yardımları sayesinde zenginleşmişlerdi. Ancak hala bu işçiler duyguları, zorunlulukları ve hassasiyetleri olan insanlar yerine çarkın dişlileri olarak görülmekteydi. Bu durum tüm bölge için geçerlidir. Bangladeş, ülkenin en önemli istihdam yaratan sektörlerinden biri olan tekstil endüstrisine yeteri kadar ilgi göstermediğinden birçok işçi iş bulma umuduyla Dakka ve evleri arasında mekik dokumaktadır. Aynı zamanda ülke, Hindistan ve Nepal'de de olduğu gibi diğer ülkelerden dönen işçiler için gerekli düzenlemeler yapmamaktadır. Hindistan'daki evlerine gönderdikleri işçi dövizleriyle ülke ekonomisine katkıda bulunan işçiler, geri döndükleri zaman vatansız birer göçmene dönüşmüşlerdir. Bir diğer deyişle, nankör bir vatana dönmüşlerdir. Hindistan'dan Nepal'e dönen Nepalli işçiler herhangi bir yardım almadan, eve dönüş yolunu kendi imkanlarıyla yürüyerek katetmişlerdir. Hindistan'da ise, sınıflar özelinde uygulamalar vardı: Yalnızca diğer ülkelerden kendi ülkelerine dönüş yapan göçmenler için uçak seferleri ayarlanıyor ancak iç göçle memleketlerine dönmek isteyenler için hiçbir şey yapılmıyordu. Her ne kadar bu konuda az veri bulunsa da, Pakistan'daki işçilerin durumu da pek iç açıcı değildi. Resmi ya da kayıt dışı sektörlerde çalışan işçiler satın alınabilir iş gücü demekti. Hisleri, hikayeleri, gelenekleri, kültürleri ve gündelik yaşamları olan insanlar olarak görülmüyorlardı bile. Bu durum, Güney Asya'da işçilerin oluşturduğu toplumsal kategorinin yeniden inşa edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

> Duygusal anlamda gerçek bir Güney Asya sosyolojisi için

Güney Asya'da devlet ve jeopolitiğe dayalı hakim anlayıştan uzaklaşılarak, Güney Asya'nın incelikli ve duygusal anlamda gerçek sosyolojisi incelenebilir. Böyle bir sosyoloji dahilinde Güney Asya'daki insanlar için duygu ve mantığın bir araya gelerek toplumsal gerçekliğin daha iyi anlaşıldığı bir ütopyaya ulaşılabilir. Bu tür bir sosyoloji, duygusal açıdan istikrarsız halka duyarlı olmalıdır. Duyguların görece akışkan çerçevesinde, yavaş yavaş birbirimize yaklaşabilir, eşit olabilir, empati yapabilir ve birbirimize şefkat gösterebiliriz. Ne yazık ki, Hindistan'ın çokça takdir edilen "önce mahallen" politikası, sosyo-kültürel birlikteliği sağlayacak bir projeden çok bir diploması hilesine dönüşmüştür. Bu tür bir politika, Hindistan'ın komşularından daha üstün olduğunu ve bu nedenle onlara bakması gerektiği anlamını taşımaktadır. Böylesi bir üstünlük kompleksi, pandemi ve akabinde devletin güçsüzleşmesiyle beraber halkın yaşadığı sefalet ve umudun yitirilmesiyle de darmadağın olmaktadır. Politik hilelerden ziyade, sınırlar dahilinde ve sınırlar ötesinde yaşayan herkesin birlik içinde bu zorlukları kolayca atlatmaya çalışması daha iyi sonuç verir.■

Dev Nath Pathak'a ulaşmak için <dev@soc.sau.ac.in>

> Kamusal Sosyoloji: Pandemiyle Yüzleşmek

Michele Grigolo ve **Craig Lundy**, Nottingham Trent Üniversitesi, İngiltere

Kamusal sosyolojiyi masaya yatırmamızı gerektiren zorlayıcı bir süreçten geçmekteyiz. COVID-19'un yayılması, toplumlardaki ayrımları ve eşitsizlikleri daha görünür kıldı. Kamu çıkarlarının özel çıkarlar üzerindeki rolü artmış, eğitim de dahil olmak üzere kar mantığı toplumsal hayatın farklı alanlarına sirayet etmiş olsa da pandeminin, bize söylenene göre, kontrol altına alındığını ileri sürebiliriz. Biz de bu makalede, kamusal sosyolojiyi merkezine alan yüksek lisans programımız özelinde, İngiltere'de bulunan Nottingham Trent Üniversitesi'nin (NTU) kamusal sosyoloji deneyimini aktaracağız. Bu makale aracılığıyla pandemi sürecinde kamusal sosyolojiye dair kolektif olarak düşünebilmeyi ve kamusal sosyolojiyle ilgilenenleri bir araya getirerek, potansiyel bağlantılar ve iş birliklerini ileriye taşımayı umut ediyoruz.

İlk olarak, "kamusal sosyoloji" kavramıyla neyi kastettiğimizi açığa kavuşturmak istiyoruz. 2005 yılında ASA Başkanı olarak yaptığı konuşmada Michael Burawoy, "kamusal sosyolojiyi" sosyologlar ve halklar arasında ortak bir gündem oluşturmak adına kurulan diyalog olarak tanımlamıştır. Buna katılıyoruz. Ancak, bizim görüşümüze göre sosyoloji programımızdaki öğrenciler bizim "halk olarak ilk" karşılaştığımız kişiler değillerdir, zaten onlar kendi başına kamusal sosyologlardır. Dolayısıyla, sadece pedagoji alanlardan değil aynı zamanda en başından beri bilgiyi üretenlerden ve aktif uygulayıcılardandır. Bu durumun da işaret ettiği gibi, NTU'da kamusal sosyolojiye dair yaklaşımımız pedagoji, araştırma ve uygulama arasındaki tekrarlanan ilişki etrafında yapılanmaktadır. Zodyak takımyıldızındaki yıldızlar gibi, her bir unsur anlam, destek ve zenginleşmek için bir diğerine bağlıdır. Her ne kadar kamusal sosyolojiye dair her aktivite bir üçgenin her üç kenarını içermese de, birçoğu içerir, ve hepsi birbiri arasındaki bağı güçlendirmeye katkıda bulunur.

Bu yaklaşım Sosyoloji yüksek lisans programımızın içeriğine ve hazırlanmasına ön ayak olmuştur. Modüllerimiz teoriden metodolojiye ve uygulamalı yaklaşımlara kadar kamusal sosyolojinin farklı boyutlarını tartışmaya açmaktadır. Hizmet Öğrenme modülümüzde yapılan projeyle öğrenciler, yerel kar amacı gütmeyen kurumlarla beraber çalışarak, bu kurumların ihtiyaçlarını ya da isteklerini karşılayabilme kapasitelerini değerlendirirler. Tüm bunlar "bir şeyden/kişiden öğrenmek" değil "bir şeyle/kişiyle öğrenmek" ile alakalı olup, bilgi ve değişim söz konusu olduğunda süreçlerin fark yaratabileceğini göstermektedir. Bu tür bir iş birliği içinde olan öğrenciler birlikte çalıştıkları kurumlar için ya bir rapor ya da tercih durumunda, akademik bir makale hazırlarlar- her ikisi de geleneksel tez yazımına alternatiftir, kendine özgü yollarla ilk fırsatta öğrencilerin kamusal sosyolojiye katkıda bulunmaları amaçlanır.

Her ne kadar takım üyelerimiz ortak çok noktaya sahip olsa da- toplumsal adalete bağlılık ve kamusal sosyoloji tanımında da altını çizdiğimiz gibi "tekrarlanan" yaklaşıma verilen değer- kamusal sosyoloji çalışmalarımızda aramızda farklılıklar da bulunur. Dahası, NTU'da kamusal sosyolojinin gerçekliği birbirimizden öğrendiğimiz ve hem insan hem de bir topluluk olarak geliştiğimiz müddetçe evrimini sürdürür. Bu iki boyut bizim için değerlidir. Bunlar, aynı zamanda kamusal sosyolojinin neden daha çok "eleştirel kamusal sosyoloji" olduğunu da anlatmamıza yardımcı olur, zira bu ek kavram katılımcılar arasında eleştirel düşünceyi ve uygulamayı teşvik eder.

Bizim yüksek lisans programımız dışında da eleştirel kamusal sosyoloji kendine birçok alanda yer bulmuştur. 2017 yılında NTU'da Britanya Sosyoloji Derneği tarafından desteklenen, eleştirel kamusal sosyoloji üzerine bir sempozyum gerçekleştirdik ve 2019'da *Journal of Higher Education Outreach and Engagement* ("Evaluating the Complexity of Service-Learning Practices: Lessons From and For Complex Systems Theory"; Burton, Hutchings, Lundy ve Lyons-Lewis) dergisinde pedagoji üzerine bir makale yayınladık. Ekibimizin bazı üyeleri katılımcı eylem araştırmasında yer alarak gönüllü sektörlerdeki çalışma ve istihdamı, Nottingham'daki insan hakları örneğinde olduğu gibi yeni geliştirilen izlekleri de inceledileri. Bu aktiviteler

>>

“Bu, normale geri dönmekle ilgili değildir çünkü birçoğunun öne sürdüğü gibi, normallik de aslında sorunun bir parçasıdır”

boyunca, akademik personel, öğrenciler ve topluluk üyeleri hep birlikte ortak yarar için çalıştılar.

Pandemi, bizi eleştirel kamusal sosyolojiyle olan bağımızı yeniden düşünmeye zorladı. Şu soruları sorarak başladık: Pandemi var olan eşitsizlikleri nasıl daha da derinleştirdi? Pandemiyi kontrol altına almak için ne tür önlemlere ihtiyaç duymaktayız? İçinde bulunduğumuz durumda çalışmalarımızı nasıl sürdürebiliriz? Çalışmalarımızın yönü ve içeriği değişmeli mi? Bize göre, bu sorulara verilecek cevaplar pedagojiyi, araştırmayı ve uygulamayı da içermelidir. Bu makaleyi kaleme aldığımız sırada (Mayıs, 2020), Ingiltere hükümeti “karantina” şartlarını esnetmişti. Toplulukla olan iletişimimiz COVID-19’un kendilerini ve Nottingham’daki diğer toplulukları nasıl etkilediğini araştırmakla başlamıştı. İleriye baktığımızda, kafamız pandemi sürecinde kamusal sosyolojinin savunmasız toplulukları nasıl koruyacağı ve toplumsal eylemleri nasıl güçlendireceğine dair sorularla doluydu. Dahası, yüksek öğretim kurumlarının fonları büyük ölçüde kesintiye uğradığı için yaşadığımız belirsiz ve istikrarsız ortamın İngiltere’deki eğitim sistemine egemen olan kar mantığının karşısında nasıl durmamız gerektiğine, toplum için eğitimin ne anlama geldiğine ve eğitimle toplumda neler yapabileceğinin düşünülmesine dair nasıl fırsatlar sunduğu da merak edilen konular arasındadır.

Nihayetinde, pandemiden daha büyük bir oluşumun parçası olduğumuz hissine tutunarak bu durumdan güçlenerek çıkmak istiyoruz. Karantinanın yaşattığı korku ve tecrit karşısında, eleştirel kamusal sosyologlar olarak toplumu ve insan ilişkilerini yeniden inşa etmek için toplumsalın merkeziliğinin önem taşıdığını düşünüyoruz. Bu, normale geri dönmekle ilgili değildir çünkü birçoğunun öne sürdüğü gibi, normallik de aslında sorunun bir parçasıdır. Bunun yerine, daha iyi bir noktaya doğru ilerlemek önem taşımaktadır. Sosyoloji ve kamusal sosyoloji eleştirel anlamda buna katkı sağlayabilir. Bu nedenle, kamusal sosyoloji üzerine çalışan akademisyenler ve öğrencilerden çalışmalarını ve düşüncelerini bizimle paylaşmalarını istiyor, bu sayede kamusal sosyolojinin değerini ve yerini bulması adına sizlerle yeni bağlar kurma umudu taşıyoruz. Bu diyaloğun bir parçası olmak isterseniz lütfen bizimle iletişime geçin.■

Michele Grigolo’ya ulaşmak için <michele.grigolo@ntu.ac.uk>
Craig Lundy’ye ulaşmak için <craig.lundy@ntu.ac.uk>

> Sosyal Mesafe: Sosyoloji için Anlamı

Syed Farid Alatas, Singapur Ulusal Üniversitesi

Covid-19 pandemisinde (fiziksel) mesafeyi ayarlamak. Fotoğraf: Mick Baker/flickr.com. Bazı hakları saklıdır.

Bu başlık, okuyucuları sosyolojiyle tanıştırmak için bir bahane aslında. Ama, kendimi bu keyifle ödüllendirmek pahasına en nihayetinde sosyal mesafeden bahsedeceğim, sadece bunun bir yanlış isimlendirme olduğunu söylemek için. Ancak, bu savımın daha iyi anlaşılması için ilk önce sosyolojinin ne olduğunu bilmemiz gerekir.

> Sosyoloji nedir?

Bu disiplinin kurucusu, modern-öncesi dönemin en önemli Müslüman bilginlerinden Abdurrahman İbn-i Haldun (M.S. 1332-1406) ile başlayalım. İnsan toplumu bilimi (*'ilm al-ijtima' al-insani*) olarak adlandırdığı yeni bir bilim dalını kurdu. Bu bilime şimdi sosyoloji deniyor: toplumun incelenmesi. Macaristan doğumlu büyük Alman sosyolog Karl Mannheim'a (1893-1947) göre, toplum insanların farklı biçimlerde birlikte yaşaması demektir. Sosyal ilişki, sosyal mesafe, tecrit, bireyselleşme, iş birliği, rekabet, iş bölümü ve sosyal entegrasyonu da kapsayan bu biçimler insanların bir araya gelerek yaşaması, toplulukları ve toplumları oluşturan çeşitli birlik ve gruplarla etkileşimde olmasına olanak tanır. Eğer toplumsal davranışları ve olayları anlayabilirsek, toplumun doğasını ve grup halinde yaşamının da önemini kavrayabiliriz. İbn-i Haldun bu konuda bize yardımcı olmaktadır.

Tarihteki olayların gerçek mi kurgu mu olduğunu anlayabilmek için toplumun doğasını bilmemiz gerektiğini savunan İbn-i Haldun, Fas'ta hüküm süren İdrîsî hanedanının üyesi olan İdris bin Idris'i (M.S. 803-828) örnek verir. Dedikoducular, genç İdris'in, annesinin İdrîsîlerin müşterilerinden olan Rashid ile evlilik dışı ilişkisinin sonucunda doğduğu dedikodusunu yaymışlardı. Ama gerçekte İdris'in babası Berberilerden biriyle evlenmiştir ve onlarla beraber çölde yaşamıştır. İbn-i Haldun'un sosyolojik olarak durduğu noktadan bakıldığında, çölün doğası gereği bu tür bir gayrimeşru ilişkinin herkesten gizli yaşanması mümkün değildir. Çöl toplumunu, Bedevilerin yaşam biçimini ve sosyal ilişkilerini yani içinde bulundukları toplumsal koşulları biliyor olsaydık, İdris'in bu tür bir ilişki sonrası dünyaya geldiği ihtimalinin pek de mümkün olmadığı sonucuna varabilirdik.

Dolayısıyla sosyoloji toplumsalın doğasını ve toplumsal etmenlerin toplulukların, toplumların ve medeniyetlerin gelişiminde nasıl bir rol oynadığını anlamaktan geçmektedir. İnsanlar arası etkileşimi, iş birliği ve iştirakı ifade etmek amacıyla, sosyolojik fikirler çoğu kez akademinin dışına çıkmaktadır. Politikacılar tarafından ele alınıp, geliştirilmekte ve dünya üzerindeki ülkelerin politikalarına ilham vermektedir.

>>

> İbn-i Haldun ile Rajaratnam ve Ronald Reagan

Singapur'un eski Dışişleri Bakanı (1965-1980) ve Başbakan Yardımcısı (1980-1985) S. Rajaratnam (1915-2016), İbn-i Haldun'un fikirlerini yirmi birinci yüzyılda Singapur'un geleceğini şekillendirmek için kullanmıştı.

1979 yılının Aralık ayında yaptığı konuşmada[1], bir toplumun *erdeme* nasıl ulaşabileceği ve ondan nasıl yararlanabileceği sorusunu ortaya atmıştı, sözü geçen erdem Machiavelli'nin onur, cesaret, beceri ve zalimlik gibi değerlerden yola çıkarak, bireyin bir durumla başa çıkmasını sağlayan özellikler olarak ele alınmaktaydı. *Erdeme,* ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve teknolojik güçlerin toplumu gelecekte de etkileyeceği, bu güçlerin eyleme geçirilmediği takdirde toplumun başarısızlıkla karşılaşılacağı için ihtiyaç duyulmaktaydı. Rajaratnam bu görüşlerini İran Devrimi'nin yaşandığı günlerde ifade ediyor , bu durum aynı zamanda onun İslam medeniyetinin yükselişi ve düşüşü hakkında düşünmesini de sağlıyordu. Tüm bu düşünceler onu sosyolog arkadaşı Syed Hussein Alatas'ın de tavsiyesiyle İbn-i Haldun'un, Arap, Berberi ve diğeri ulusların tarihlerine giriş niteliğinde olan üç ciltlik *Mukaddime'*sini okumaya yönlendirdi.

Rajaratnam, İbn-i Haldun'un özellikle kabileler, köyler ve ilk yerleşim yerleri gibi kentlerde yaşayanlara kıyasla Bedevileri daha dayanıklı, güçlü, cesur ve kendi kendine yeten bir toplum haline getiren grup dayanışması hissi olan '*asabiye* kavramını benimsedi. '*Asabiye* bağları sayesinde Bedeviler kentleri fethedebilmiş ve yeni hanedanlar kurabilmişti. Rajaratnam bundan hareketle, Machiavelli'nin *erdem* kavramının aslında Haldun'un '*asabiyesi* olduğunu öne sürmüştür.

Rajaratnam'ın konuşmasından yaklaşık iki yıl sıra, İbn-i Haldun'un en çok bilinen sözlerinden birini Amerika Başkanı Ronald Reagan dile getirmişti: " Bilinmelidir ki her devletin ilk aşamalarında vergiler yansımalarında hafiftir ancak büyük gelir elde edilir. Son aşamalarında ise vergi oranı arttıkça gelir azalır. Bunun nedeni, devletin dinin yolunu (*sunan*) izlemesidir, böyle bir durumda devlet yalnızca zekat, haraç ve cizye gibi dini yasaların öngördüğü ölçüde vergiler koyabilir."

Başkan Reagan, vergi oranlarında yapılan indirimin ekonomiyi canlandırarak, vergilerden daha çok gelir elde edilmesi fikriyle şekillendirdiği doktrininde İbn-i Haldun'dan arz-yönlü iktisadi kuramın erken dönem savunucularından biri olarak gördüğü için etkilenmiştir. İbn-i Haldun'u alıntılayarak, Reagan: "az vergi ve çok gelir yöntemini uygulamaya çalışıyoruz"[2] demiştir.

İbn-i Haldun'a göre, '*asabiyenin* zayıflaması, yönetici sınıfın lüks peşinde koşarak yüksek vergiler koymasıyla olmuştur. Yönetici seçkinlerin daha sofistike ve lüks yaşam tarzını benimsemesinin vergi oranlarında artış gerektirmesi yüzünden bu sorun nesiller boyu görülmeye devam etmiştir. Bu durum, üretimin azalmasına ya da durma aşamasına gelmesine yol açmış, vergilerden elde edilen gelir düşmüş, hanedanların ilk aşamada üretim ve mali devirlerinin gerilemesine ve en nihayetinde çöküşlerine neden olmuştur. Bu sorunu Rajatnam da ele almıştır. Yirmi birinci yüzyılda, Singapur'un Machiavelli'nin *erdemi* ya da İbn-i Haldun'un '*asabiyesine* ihtiyaç duyduğunu ve "fortunaya- dünya güçlerinin hercai oyununa- doğru güvenle yol alması" gerektiğinin altını çizmiştir.

> Durkheim ve intihar üzerine çalışması

Psikoloji zihnin ve insan bilincinin bilimiyken, sosyoloji de toplumsal bir gerçek olarak kolektif bilinci çalışır. Kolektif bilinç insanların ortak ve toplumu bir arada tutan ahlaki, dini ve bilişsel inanışları ve duygularını kapsar. Psikolojik anlamlandırmalar insanlara yönelik olup, sosyolojik anlamlandırmalar grup özellikleri temelinde grubun tamamını anlamaya yönelik yapılır. Modern sosyolojinin kurucularından ve sosyolojinin kendine özgü bir disiplin olarak inşa edilmesinde katkısı olan Émile Durkheim (1858-1917), intihar üzerine olan çalışmasını sosyolojinin psikolojiden nasıl ayrıldığını göstermek için kullanmıştır.

Durkheim, intiharı yalnızca önemli bir toplumsal olgu olarak değil aynı zamanda bilimsel topluluğa, bireysel bir eylem olarak görülen ve psikolojik açıklamaların yeterli olduğu düşünülen bir konuda sosyolojinin de rolü olabileceğini göstermek için ele almıştır.

Durkheim, gruplar arasındaki intihar oranlarının farklılığını açıklamak istemiştir. Biyolojik ve psikolojik etmenlerin her grup için aynı olduğunu varsayarak, gruplar arasında intihar oranlarındaki farklılıkların biyolojik ve psikolojik etmenlerden ziyade sosyolojik etmenlere dayandığını vurgulamıştır. Teorisini ampirik olarak diğer etmenleri dışarda bırakarak test etmiştir. Örneğin, aynı ırka sahip gruplarda da farklı intihar oranlarına rastlanıldığından ırk bir etmen olarak dışarda bırakılmıştır.

Durkheim'ın farklı gruplar arasındaki farklı intihar oranlarını açıklamak için kullandığı belli başlı toplumsal gerçekler arasında bir topluma ya da gruba entegrasyon ve yine bir toplumdaki ya da gruptaki düzenlemelerin dereceleri yer almaktadır. Entegrasyon ve düzenleme derecelerindeki farklılıklar dört tür intiharla sonuçlanmaktadır: egoist, altruist, atomik ve fatalist intihar.

Bu intiharlar arasındaki iki türe dair örneklere bakalım. Egoist intihar, bireyin bir gruba iyi entegre olamamasından kaynaklanır. Eğer kolektif bilinç zayıfsa ve insanların kendi çıkarlarını istedikleri gibi gerçekleştirmesine izin verilirse, önü alınamayan bencillik bireyin tatminsizliğine yol açar. Tüm ihtiyaçlar tatmin edilemez ve ihtiyaçlar daha çok ihtiyacı doğurduğunda dahi eninde sonunda tatminsizliğe ve kimileri için de intihara neden olur. Ama, eğer birey aile ya da dini bir gruba güçlü bağlarla entegre olursa, bu durum güçlü bir kolektif bilinç yaratır ve bireyi intihardan vazgeçirir.

Altruist intihar ise sosyal entegrasyonun çok güçlü olduğu durumlarda görülür. Bu intihar türünün en bilinen

>>

örneği, 1978 yılında Jonestown, Guyana'da gerçekleşen Papaz Jim Jones'un müritlerinin toplu intiharıdır. Papazın müritleri, papaz için zehir içmişler ve çocuklarına da bu zehiri vermişlerdir. Bu kişiler, müritlerden oluşan birbirine sıkı bağlarla kenetlenmiş bir müritler toplumunun parçası olmak ve intiharın gerçekleştirilmesi gereken bir görev olduğuna inandıkları için bu eylemi gerçekleştirmeye ya ikna edilmiş ya da buna zorlanmışlardır.

Gördüğümüz gibi, sosyoloji toplumsal ile ilgilidir: insanlar arasındaki etkileşim, iş birliği ve birlikle beraber toplumsal faktörlerin kendi gelişimlerinde nasıl bir rol oynadığıyla ilgilenir. Peki bu durum bize sosyal mesafe hakkında ne söyler?

> Bu gerçekten sosyal mesafe mi?

Koronavirüs pandemisi sürecinde "sosyal mesafe" terimini sıklıkla duymaya başladık. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, mesafelenme "kendiniz ve diğer kişi arasında en az 1 metre (3 feet) mesafeyi korumak" demektir. Birçok kişi bunu sosyal mesafe olarak adlandırmakta, aynı evin paylaşıldığı kişiler dışındakilerle arada fiziksel olarak mesafe bırakmak, kalabalıklara karışmamak ve toplu buluşmalardan imtina etmek anlamına gelmektedir.

Sosyal mesafeyle kastedilen aslında fiziksel mesafedir. Gerçekten de, sosyal mesafeye dair birçok tanım aynı zamanda fiziksel mesafe için de geçerlidir. Bu da sosyal ve fiziksel aynı şeymiş gibi yanlış bir algı yaratmaktadır.

Sosyal mesafe, sosyolojinin önemli bir konusudur. Kamu sağlığında yeni kullanılan bir terim olsa da, sosyolojideki izleri II. Dünya Savaşı öncesine dayanır. Fiziksel ya da mekansal mesafeyle aynı anlama gelmemektedir ancak sosyal ve fiziksel mesafenin birbiriyle örtüşmediği anlamı da çıkarılmamalıdır.

Sosyal mesafe, fiziksel mesafe ve yakınlıktan bağımsız, sosyal iletişimdeki eksikliği temel alır. Sosyal iletişim asıl olarak, birincil gruplardan olan aile üyeleri, iş arkadaşları ve arkadaşlarla aramızdaki yüz yüze, aracısız görsel ve işitsel olarak ya da olmayarak sıklıkla bulunduğumuz daha yakın ilişkileri kapsar. Ya da sosyal iletişim ikincil anlamda, aynı grupta olmadığımız kişilerle daha seyrek olan ve samimiyet kurmadığımız ilişkilere işaret eder. Her iki durumda da sosyal iletişim, fiziksel yakınlığı gözetmeksizin bireyler arasındaki sosyal yakınlık ve sosyal ilişkilerle alakalıdır.

İki insan fiziksel olarak birbirinden uzak ama sosyal olarak yakın ya da samimi olabilir, dolayısıyla sosyal iletişimi gerçekleştirebilirler. Koronavirüsün yayılımını önlemek için seyahat yasağı getirilmiş olduğundan ayrı ülkelerde bulunan bir çift sosyal medya üzerinden görüştüğünde, sosyal mesafe diye bir şey söz konusu olmamaktadır. Fiziksel mesafeye rağmen yakın bir sosyal iletişim içindedirler.

Öte yandan, herhangi bir sosyal iletişim olmadan fiziksel olarak da yakınlık kurmak mümkündür. Bu durumda, fiziksel yakınlık sosyal mesafeyle birlikte var olur. Örneğin, yaya geçidini kullanarak yolun karşısına geçen iki insanı ele alalım. Her ne kadar fiziksel olarak birbirlerine yakın olsalar da aslında birbirlerine yabancıdırlar. Eylemleri ya da davranışları birbirlerine yönelmiş değildir ve aralarında sosyal iletişim yoktur. Bir diğer örnek olarak da market alışverişi verilebilir. Burada da fiziksel yakınlık vardır ancak sosyal iletişim sadece kasiyerle aramızdaki kısa süreli para alışverişiyle kısıtlıdır.

Pandemi döneminde, sosyal değil fiziksel mesafenin korunmasını teşvik etmeliyiz. Koronavirüsün yayılımını önlemek için fiziksel mesafe gereklidir. Fiziksel mesafe ve fiziksel yakınlığa dayalı sosyalleşme olanaklarının eksilmesi nedeniyle sosyal mesafeye değil, sosyal iletişimin diğer yöntemlerini kullanmaya yönelmeliyiz.

Şimdi ne demek istediğimiz hakkında düşünme ve bu konuda açıkça konuşma vaktidir. Fiziksel mesafe ve sosyal iletişim üzerine ve her ne kadar birbirimizden fiziksel olarak uzak olsak da sosyal yakınlığı nasıl geliştirebileceğimizi düşünmeliyiz. ■

Syed Farid Alatas'a ulaşmak için <alatas@nus.edu.sg>

1. "Raja takes a look at the past and the future," *The Straits Times*, 21 Aralık 1979.
2. Robert D. McFadden, "Reagan cites Islamic scholar," *The New York Times*, 2 Ekim, 1981.

> Modern Hint Sosyolojisinin Öncüsü

Mir Suheel Rasool, Keşmir Üniversitesi, Hindistan

Yogendra Singh, 2018 yılında.

Yogendra Singh (1932-2020) sömürge sonrası Hindistan'ın en önemli sosyologlarından biriydi. Sosyal tabakalaşma, toplumsal değişim/süreklilik, Hint sosyolojisi, modernleşme, kültürel değişim gibi kavramlar üzerine Hindistan sosyolojisinde öncü çalışmalar yapmış olan Singh, entelektüel ve akademik çevrelerde çok önemli bir figürdü. Yazıları, konu ve perspektif açısından büyük çeşitlilik içeriyor, Singh, bir konudan diğerine aynı ilgi ve kolaylıkla geçebiliyordu.

Profesör Singh Hint toplumunda modernleşme ve gelenek üzerine çalışma ve incelemelerinin öncülüğünü yapmıştı. Çalışmalarının büyük bir kısmı modernleşme, gelenek ve toplumsal tabakalaşma ile ilgiliydi. Hint toplumunu anlamak ve analiz etmek için büyüncül bir yaklaşım kullanıyordu. 1973 yılında yazdığı önemli ve ünlü başyapıtı *Modernization of Indian Tradition* [Hint Geleneğinin Modernleşmesi], Hint sosyolojisi için yeni ufuklar açtı. *The Image of a Man* (1983) [İnsan İmgesi], *Ideology and Theory in Indian Sociology* (2004) [Hint Sosyolojisinde İdeoloji ve Teori], işaretler ve iletişimin önemini incelediği, bilgi teorisi ve sosyolojinin ortak yüzeyinde çalıştığı derleme serisi *Social Sciences: Communication, Anthropology, and Sociology* (2010) [Sosyal Bilimler: İletişim, Antropoloji ve Sosyoloji] gibi on monografisi ve kitabı bulunmaktadır.

Profesör Singh'in farklı görüşleri ve açık diyaloğu bir sosyolojik söylem yöntemi olarak kullanmayı teşvik eden sağlam fikirleri vardı. İçinde bulunduğumuz pandemide bile, sanayi sonrası toplumların kriz senaryolarının yapısökümünü yapmak üzere sosyoloji paradigmalarını yeniden keşfetmeye odaklanmıştı. Singh her yönüyle bir realistti ve teorilerin ampirik temeline inanıyordu. Bu nedenle çoğunlukla, katı disiplin sınıflandırmalarını aşarak, "sosyal bilimci" olarak anılıyordu. *Sociological Bulletin*'deki makalalerinden birinde bilgi sosyolojisinin *önemini* vurgulayarak nesnellik ve gerçekçilik çağrısı yapmıştı. Uluslararası bir "referans modelinden" kopulmasını istedi ve sosyolojinin karşısında yeni ortaya çıkan zorlukların titiz bir kataloğunu *çıkardı*. "Toplumsal mekanın" nesnel varoluşsal ve tarihsel özelliklerinin kaydedilmesini ve belgelendirilmesini sağlayan alan çalışmalarının önemini vurguladı. Bilgi ve bilimin demokratikleştirilmesine derinden inanıyordu. Hint toplumunun yapısal ve kültürel boyutlarını incelemek için bütüncül bir model geliştirdi. Belirli bir mekansal bağlamı *çalışmak* için ona dair *özgün* bir yaklaşım geliştirmek gerektiğini düşünüyordu. Söyleşilerinden birinde sağ milliyetçiliğin yükselişini orta sınıf endişelerinin yükselişiyle uyumlu olarak tanımladı ve eğitsel ilerlemeyi bu tür hiper-milliyetçi siyaset biçimlerinin "güçlenen tehditlerine" panzehir olarak *önerdi*.

Yogendra Singh Hint sosyolojisinin kendi söylemini nasıl "köy çalışmaları" etrafında geliştirdiğini ve 1950'den 1980'e kadar kavramların yerlileştirilmesinde nasıl sıkıntı çektiğini gösterdi. Anaakım sosyoloji hala Amerikan işlevselciliğine bağlıydı, diyalektik materyalist anlayıştaki yükseliş de o yılların belirgin bir özelliğiydi. Her iki gelişme de Hint sosyolojisini şekillendirmede etkin rol oynadı. Singh, Hint sosyolojisinin daha ileri adaptasyon ve değişim için içsel bir kapasiteye sahip olduğuna emindi. Bu adaptasyon ve değişime, küresel sosyolojinin evrensel söylemlerini tanımlama ve yeniden yeniden ele alma ile bu kavramsallaştırmaların Hint tarihselliği, kültürel özgünlüğü ve sosyal ve ekonomik

>>

kalkınmanın hedefleriyle uyumlu bir şekilde yerlileştirilmesi arasındaki çekişme de dahildi. Görüşleri, Hint sosyolojisinin batı sosyolojisinin kavramlarını ithal etmenin ötesinde, kendi özgün söylemini nasıl çizdiği konusunda aydınlattı.

Profesör Singh yaşamı boyunca birçok prestijli organizasyonun ve kurumun üyesi olmuştur. Jawaharlal Nehru Üniversitesi (JHÜ) Sosyal Bilimler Fakültesi'ndeki Sosyal Sistem Çalışmaları Merkezinin kurucularından biri ve mimarıydı. Alçakgönüllü doğası ve entelektüel dürüstlüğü nedeniyle, akademik hiyerarşinin en tepelerine çıkmak konusunda asla çok hırslı olmadı. Endişeleri siyasiden ziyade akademikti. Bu da akademik kariyeri boyunca üzerine titizlikle çalıştığı yazılarına yansıyordu. Farklı Hint kurumlarında ders verme ve sosyoloji derslerinin içeriğini hazırlama görevinin yanı sıra, pek çok öğrencisine ve meslektaşına toplumu anlamak için akılcı ve radikal yolların ne kadar değerli olduğunu aktardı. Yaşlılığında araştırmalarını ve pedagojik faaliyetlerini aynı dinçlik ve çoşkuyla sürdürmeye devam etti.

Profesör Singh'in düşünme ve yazma biçimleri, çağdaş sosyoloji ve Hint toplumu üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Kendi yaklaşımı çok açık ve netti; muğlak düşünce hatlarına inanmazdı. Bireysel eylemleri ve tutumları belirleyen sosyal yaşamları ve sosyal olguları incelemeye inanırdı, bir yandan da kendi ömrü süresince yapıcı bir şekilde dönüşmüş bir toplum görmeyi umuyordu. Hint toplumunu etkileyen önemli meselelere dair isabetli ve titiz çalışmalar yürüttü. Yazılarının çoğu, günümüzde de ilk yazıldıkları zaman kadar kullanışlı ve açıklayıcıdır.

Ölümüyle Hindistan, Hint sosyolojisinin yönünün yeniden belirlenmesi ve modernleşmesi için katkıları ve çabaları asla göz ardı edilemeyecek vizyoner bir sosyoloğu kaybetti. Silinemeyecek mirası, toplumun karşı karşıya olduğu meselelere dair analitik çalışmalar ve araştırmalar yürütme ruhunu geliştirmek üzere öğrencilerin kalplerinde ve zihinlerinde derin bir iz bırakmıştır. ■

Mir Suheel'e ulaşmak için <mirsuhailscholar@gmail.com>

> Radikal Olanla (Yeniden) Bütünleşmenin Zorunluluğu Üzerine

S.A. Hamed Hosseini, Newcastle Üniversitesi, Avustralya

Dönüştürücü bir direniş geliştirmek için aktivizm ve dönüştürücü araştırma arasında bir bütünleşme aramalıyız.
Sanat eseri: Hamed Hosseini.

COVID-19 bizlere radikal dönüşümlerin yalnızca mümkün olduğunu değil, bu dönüşümlerin daha büyük yıkımları önlemek için kaçınılmaz olduğunu gösterdi. Kolektif "iyilik halinin" hazcı iyilik hali karşısında öncelik kazandığı yavaşlık ya da küçülme içinde yaşamak, eski normale dönüşün inandırıcı olmadığını farketmemizi sağladı. Şimdi, zihinlerimizi, ölümcül bilişsel bir virüs olan kapitalist "Başka Alternatif Yok" mitine karşı karantinaya alma zamanı. Her ne kadar acılı olsa da, karantinalar, nerede olduğumuz, buraya nasıl geldiğimiz, yaratıcı hayal gücümüzü ve siyasi eylemlerimizi pandemi sonrası dünyayı şekillendirmek için nasıl birleştirebileceğimiz üzerine düşünmemizi sağladı.

> Neredeyiz?

Özel olarak, dünya çapında radikal, kapsamlı eylemlerin yokluğunda biz insanlar, tam teşekküllü bir uygarlık çöküşüne doğru gidiyoruz. Bu çöküş, muhtemelen birbiriyle bağlantılı felaketlerin kademeli bir sarmalıdır: bölgesel iklim felaketleri, küresel pandemiler, ekonomik krizler, şiddetli gıda, su ve enerji krizleri ve bunlar nedeniyle insanların yerinden edilmesi ve çalkantılar, küresel çatışmalar ve iç savaşlar, daha şiddetli iklim felaketleri ve biyoçeşitliliğin çöküşünün hızlanması.

> Buraya nasıl geldik?

Kısaca söylemek gerekirse, modern kapitalizme dolanmış, kaynağı Avrupa sömürgeciliği olan belirgin bir "uygarlık" biçimi, son on yıllarda tam anlamıyla küresel hakimiyet kazandı. Bu dünya uygarlık sisteminin özellikleri, temelden şunlara olan bağımlılığıdır: (1) Temel değer kaynağı olarak emeğin yerini alan *Sermaye (Capital)*; (2) *Karbon (Carbon)* – fosil yakıtlar, ya da daha genel anlamıyla, *ekstraktivizm*; (3) Dünyanın dört bir yanında tüketim kültürlerinin sürekli teşvik edilmesiyle sürdürülen, sosyo-ekolojik ilişkilerin metalaştırılması ve yüzyıllardır ortak alanların kitlesel olarak iç edilmesi sayesinde süregelen *zorunlu* ekonomik *büyüme (compulsive* economic *growth)*; (4) *Sömürgecilik (Coloniality)*; yani kesişen hiyerarşilerin bütünlüğünü sürdürmek için gerekli olan tabakalaştıcı güç ilişkileri ve epistem; ve son olarak (5) tekelci finans kapitalin, şirket-devlet

>>

çıkarlarıyla güdülenmiş gözetim, verileştirme, biyo ve nöro teknolojiler ve savaşların yükselişinden güç alan *Yozlaştırıcı siyaset (Corruptive politics)*. Bunların hespine *beş içsel özellik*, yani 5C diyelim.

5C, gezegenin kapasitesinin sonsuz genişlemesini gerektirdiği için, sistem içsel olarak krizlere yatkındır. Dünyanın biyokapasitesini çoktan aştığımız ve bu kapasiteyi elde tutabilmek için ufukta herhangi bir teknolojik çözüm görünmediği için, modern uygarlığın hakimiyetinin arkasındaki özellikler artık çöküşüne katkıda bulunmaktadır.

> Karbonsuzlaştırma yeterli değil

Yukarıdaki bağımlılıkların herhangi birine son vermek, diğerlerine meydan okumadan mümkün değildir. İlerici kurumlar tarafından ileri sürülen en popüler çözümlerden biri olan karbonsuzlaştırma örneklerini ele alalım. Yenilebilir kaynakları kullanan yeni teknolojiler, ciddi sosyo-politik ve ekonomik engellerle karşı karşıyadır. İlerleme hızları gezegeni kurtarmak için çok yavaştır. Daha da önemlisi, yönetici sınıfın bazı kesimleri tarafından sermayenin hegemonyasını genişletmek için potansiyel araçlar olarak görülmektedirler.

Sözde karbon sonrası politikalar, sistemin 5C'nin geri kalanına bağımlığına son vermek yerine bu bağımlılığı arttırır. Teknolojik devrimlerin zemini olan ve onlara katkı sağlayan, temeldeki sosyo-ekonomik ve biyo-politik yapılar, kitlelerin anlamlı bir dönüşüme sahip çıkması ve rehberlik edebilmesi için ciddi biçime sorgulanmalıdır. Bu yalnızca (1) *Karbonsuzlaştırmayı (De-carbonization)* değil, aynı zamanda (2) *Sermayesizleştirmeyi (De-capitalization)*, (3) *Küçülmeyi (De-growth)*, (4) *Sömürgesizleştirmeyi (Decolonization)*, ve (5) toplumsal kurumların *derin bir biçimde demokratikleştirilmesini (deep democratization)* gerektirir. Bunlara da örgütlü yaşamı kurtarmayı amaçlayan küresel mücadelenin 5D'si diyebiliriz. Yani karbonsuzlaştırma, eğer yeterli bir çözüm olarak görülürse, dikkatleri diğer eşit derecede diğer önemli Ö'lerden uzaklaştırma işlevi görür.

> Aktivist akademisyenler olarak bizler ne yapabiliriz?

Bu küresel krizleri ele almaya dair indirgemeci yaklaşımın en kolay görülebilir biçimi, siyasi teknokrasinin son zamanlarda yeniden dirilişidir. Başarısız oldukça daha otoriter bir hal alır. İnovasyonun ve yenilikçi bilginin yuvaları olan üniversiteler, özerkliklerini, kemek sıkma çağında en büyük destek kaynakları olan şirketlere ve sanayi ortaklarına kaybediyorlar. Beşeri ve Sosyal bilimler (BVSB) bir kimlik kriziyle karşı karşıyadır. BVSB'nin kaybettiği tarihi gayeye yeniden ulaşmasını sağlayacak, indirgemeci olmayan bir söylem bulması gerekiyor. "Radikal dönüştürücü bilgi"nin, (*The Routledge Handbook of Transformative Global Studies*'in [Routledge Dönüştürücü Küresel Çalışmalar Elkitabı] yazarlarının da gösterdiği gibi) ilerici alternatifler için özgürleştirici pratiklere odaklanacak şekilde yeniden icat edilmesi gerekiyor

Son zamanlarda, etkisiz teknokratik çözümlere yanıt olarak, farklı biçimlerde daha anlamlı sistemik dönüşümlerde ısrar eden, kendini motive eden komünal yaratıcılıkların ve taban projelerinin patlamasına şahit olduk. Derin uygarlık dönüşümünün tarihsel gerekliliği, 5D hareketlerinin artan sayısına bakınca daha iyi anlaşılıyor.

2020'ler insanlık tarihindeki en kritik yüzyılındaki en önemli on yıl olarak görülebilir. Bu zamanda "imkansızı istemek" yükselen devrimci güçler için tek "gerçekçi" opsiyon halini alıyor. Belirgin özellikleri, yoğunlaşan ekonomik ve ekobiyolojik krizler olan olan günümüz konjonktürünün daha önce görülmemiş ölçekte memnuniyetsizliğe dönüşmesi çok olasıdır. Çağımızda artık teori ve gerçek arasındaki anormalliklerin, sahadaki radikal güçlerin öngörülerini almadan çözülemeyeceği bir duruma ulaştık.

Fakat bu güçler çok çeşitlidir ve yapılandırılmamıştır. Aynı zamanda hızla evrilmektedir. Bu da onların anlaşılmasını güç hale getirir. Daha yalnızca yakın bir zamanda, pandeminin neden olduğu yavaşlama ve karantinalar sayesinde, bu dönüştürücü güçlerin daha geniş topluluklarla çevrimiçi olarak ilişki kurmalarını sağlayacak fırsatlar ortaya çıkmıştır. 5D alanının özgürleştirici imkanlarına rağmen, ne yazık ki, bu konu BVSB'de hala kenarda köşede kalmıştır.

> Ortak bilgi alanlarını birlikte yaratmanın gerekliliği

5D ile ilişkimizde karşılaştığımız en çarpıcı soru, *ortaya çıkan alternatifler alanına dair kapsayıcı fakat dinamik bilgiyi* nasıl "birlikte geliştirebileceğimiz"dir. Bu bilgi, sonrasında, bu dönüştürücü aktörleri ve pratikleri güçlendirmeli ve çalışmalarımızı dönüştürücü bir biçimde yeniden ele almamıza yardımcı olmalıdır. Krizlerin yoğunlaşmasının otomatik olarak küresel sol içindeki verimsiz bölünmelerin çöküşüne neden olacağını inanmamız için herhangi bir neden yoktur. Sayısız 5D biçimi arasındaki olumsal etkileşim piyasası içinden aniden sihirli bir şekilde gezendeki yaşamı kendisi bitirmeden önce kapitalizmi bitirecek yeni bir paradigma çıkmasını beklemek, ironik biçimde neoklasik görünmez el mitini ve damlama masalını andırmaktadır.

Toplulukların çıkarlarının, haklarının ve ihtiyaçlarının, Sermayenin tercihleri karşısından altının oyulduğu günümüzde, kapitalist bilginin kuşatmalarına direnmek ve bunları tersine çevirmek, sürdürülebilir, kendine yetebilen, adil ve demokratik gelecekler inşa etme endişesi taşıyan, ilerici sosyo-politika çabaları için önem taşımaktadır. Sosyal enformatik alanında yakın zamanda gerçekleşmiş yöntemsel ilerlemeler, kendimizi BVSB'deki teknokratik mentaliteye teslim etmeden vicdanlı bir şekilde, sahadaki özgürleştirici pratikleri güçlendirmek için kullanılabilir. Büyük verinin gücü, 5D sonrası eko-uygarlıklara kapsayıcı bir geçişe rehberlik etmek ve onları harekete geçirmek amacıyla, taban hareketleriyle birlikte "ortak bilgi alanları" yaratmak için kullanılabilir. ■

S.A. Hamed Hosseini'ye ulaşmak için <hamed.hosseini@newcastle.edu.au>

> "Koyaanisqatsi"nin Ötesinde: Uygarlığı Yeniden Tahayyül Etmek

Barry Gills, Helsinki Üniversitesi, Finlandiya

Uygarlığımızdaki hakim iktidar ve toplumsal örgütlenme biçimleri, geleceğimizde derin bir şekilde yeniden tahayyül edilmeli ve radikal bir biçimde değiştirilmeli.

Günümüzdeki krizde ortaya çıkmaya başlayan, son dönemlerde dünyanın her yerinde filizlenen yorumlarda da gözlenebilecek bir görüş var. Bu görüş, günümüzeki dünya düzeni ve uygarlık biçiminin insanlığı ve "doğayı" büyük bir krize sürüklemiş olduğunu ve temellerini dönüştürmek için çok radikal bir şekilde hareket etmemiz gerektiğine dair bir farkındalığa erişildiğini ifade etmektedir. İklim, Kapitalizm ve COVID-19'un birleşimi ya da "üçlü kriz", bu krizin temel nedenlerini ele almak için harekete geçilmesine neden oldu.

> Koyaanisqatsi döneminde yaşamak

Kuzey Amerika'nın Hopi halklarının bizim bugünkü durumumuzla çok alakalı önemli bir mitleri var: "Koyaanisqatsi" miti. Bu kavram, genelde "dengeden çıkmış bir yaşam", "varolmaması gereken bir yaşam biçimi" ya da "çıldırmış bir yaşam" olarak çevrilebilir. Bu mitte, insanlar tüm yaşamın muhafızlarıdır; bizim amacımız daima tüm yaşam biçimleri arasında dengeyi sağlamaktır. Bunu yapabilmek için biz kendimiz de diğer tüm yaşam biçimleriyle uyum sağlamış bir yaşam biçimi sürdürmeliyiz. Fakat Koyaanisqatsi'de insanlar "akıllarını kaybetmişler" ve kendi eylemlerinin neden olduğu bir yıkım uçurumuna doğru amaçsızca koşmaktadırlar. Böyle bir kültür, yaşamın birliğini ve birbirine bağımlılığını görmezden gelir. Tüm yaşamın kutsallığını unutur. Kendi esas amacını unutur; insanların diğer yaşam biçimleriyle birbirine ne kadar bağımlı olduğunu unutur. Eylemleri "akılsızca" ve yıkıcıdır. Yalnızca gerçekten derin bir spiritüel uyanış ve kültürel ve maddi yenilenme böyle bir kültürün yönünü değiştirebilir ve onu ve diğer yaşam biçimlerini Koyaanisqatsi'nin eninde sonunda getireceği büyük hasar ve yokoluştan kurtarır.

Bizler bugün bir Koyaanisqatsi döneminde yaşıyoruz. "İlerleme", "modernite", "kalkınma" ve "küreselleşme" gibi

>>

bütünlükçü kavramların büyüsü altındaydık. Bu kavramlar bizlere daha iyi bir gelecek vaat etmişti. Maddi refah, sağlıklı bir gelecek, güvenlik, özgürlük vaat etmişlerdi. Oysa gerçek, bu kavramların bizi günümüzdeki küresel krize getiren tarihsel süreçleri maskelediğidir.

"Uygarlıkların çöküşü" ve insanlığın "varoluşsal tehditleri ya da zorluklarına" dair çalışmalar akademik olarak giderek daha çok meşruiyet kazanıyor ve hatta "popüler" oluyorlar. Bu olgu, içinde kendimizi bulduğumuz durumun bir semptomudur: yani şu an "büyük bir patlama", bir "dünya sistemi krizi", hakim uygarlık biçimimizin "genel bir krizi" içinde yaşıyoruz. Bizi uygarlığın "çöküşüyle" tehdit bile eden bu "genel kriz", bu "büyük düşüş" için pek çok neden gösterilebilir. İklim değişikliği bu büyük krizin önemli taşıyıcı nedenlerinden biridir ama tek neden değildir. İklim değişikliği pek çok yönden kendisi çok daha temel, altta yatan, uzun vadeli tarihsel süreçlerin sonucudur. Bu büyük krize neden olan tarihsel süreçler refahın çok yoğunlaşması (oligarklaşma); emek ve "doğanın" çok sömürülmesi (yani insan emeğinden ve doğadan değerin fazlasıyla çıkarılması ve bu nedenle artan sistemik entropi); sermayenin ve artı refahın parazitik ve yıkıcı birikimi ve toplumsal olarak faydalı ve üretken altyapıya az yatırım yapılması ve sistemik bir metalaşma, piyasalaşma ve "ekonomik büyüme" mantığı ya da tutkusu.

Hem akademik bir disiplin hem de eylem olarak hakim ekonomimiz, bir şekilde, ekonominin biyo-fiziksel temelleri veya sınırları olmadığı yanılgısını idame ettirdi. Çevre ya da çevre ekonomisi, anaakım ekonominin küçük bir alt alanıdır. Günümüzde hakim ekonomik sistem tarafından yaratılmış tüm çevre sorunlarının gelecekte, özellikle teknolojik inovasyon ve piyasalarla uyumlu ilkeler ve mekanizmalar sayesinde çözülebileceği düşünülmektedir. Bu at gözlüklü ve saf dünya görüşü, halihazırda on yıllardır sonsuz bir kayıtsızlığa ve dünyadaki en güçlü ekonomik ve siyasi aktörlerin yaklaşan iklim ve ekoloji felaketini bertaraf etmek için gerekli değişiklikleri radikal bir biçimde ele almayı ertelemelerine neden olmaktadır. Bu saf dünya görüşü ve "piyasaya" tapınma, günümüzün hakim inancı haline gelmiş ve küresel hegemonyaya sahip "neoliberalizm", "küreselleşme" ve hatta tüm dünyada anlaşıldığı ve uygulandığı haliyle "kalkınma" fikirleri için önemli olmuştur.

Kriz, parçalanma anlamına gelir. Kriz, sistemin çöküşü anlamına gelir. Bugün dünyada kriz, insanlık için varoluşsal bir tehdit anlamına gelmektedir: uygarlığımızın, yani küreselleşmenin sözde daha önce hiç görülmemiş bir başarıya ulaştırdığı uygarlığın "düşüşü" ve hatta çöküşü".

> Koyaanisqatsi aynı zamanda çözümü de elinde tutuyor

Çözüm nedir? Koyaanisqatsi bulmacamızın cevabını elinde tutmaktadır. Uygarlığımızın, hem spiritüel hem maddi tüm kültürümüzün "derinden yenilenmeye" ihtiyacı var. Bu fikri *Globalizations*'da 2020'de yayımlanmış makalemde detaylı olarak ele aldım. Uygarlığı "yeniden tahayyül etmeye" ihtiyacımız var; devlet, sermaye ve şehir, derin bir şekilde yeniden tahayül edilmeli ve geleceğimizde radikal bir biçimde dönüşmeli. İnsanlık yaşam ağının gömülü olduğunu kabul etmeli ve gezegensel sınırlar, dünya sistem dinamikleri, biyo-fiziksel temeller ve biyo-fiziksel sınırlar, ekolojik ve iklim değişikliği eşikleri ve dönüşü olmayan noktalar gerçeklerini, yani aslında birleşik bir küresel yaşam sistemini tümüyle kabul etmeli. Gelecek dönemimiz, dünyada yaşamın tüm büyüklüğü ve çeşitliliğiyle "büyük yenileşini" içermeli. Dolayısıyla aynı zamanda kolektif maddi yaşamımıza hakim olmuş olan evrensel metalaşma, piyasalaşma ve ekonomik büyüme tutkularımızın "tersine çevrilmesini" de içermeli. Hem maddi hem sosyal dünyanın "yeniden ortaklaştırılması", uygarlığın bu büyük dönüşümünün merkezinde yer alacak. Hem yurt içinde hem dünyada barış, yenilenmiş ve yeniden tahayyül edilmiş uygarlığın içinde temel bir öğe olacak. Son birkaç yüzyılın emperyalizm, sömürgecilik, neokolonyalizm, ırkçılık ve ataerkil iktidarla dolu karanlık çağı, artık kapanmalı.

Tarih daha sonra yazılır, fakat gelecek şimdi yazılır. Günümüzdeki küresel sistemik kriz bağlamında ortaya çıkan yeni dünya görüşü aslında çok eski bir dünya görüşünün bir yankısıdır. Kaybettiğimiz, COVID-19 öncesi "normali" yeniden canlandırma fikri büyük bir ilüzyondan başka bir şey değildir. Normalliğe dönüş fikri, kaçınılmaz olarak felaketle sonuçlanacak bir fikirdir. Yalnızca uygarlığımızın temel biçimlerinin radikal bir dönüşümü gelecekteki bir felaketi önlemeye yeterli olacaktır. Halkın, halk tarafından ve halk için dönüştürücü pratikleri, kolektif bir biçimde hayatta kalmamız için tek gerçekçi vaat ve umut kaynağıdır. Artık daha fazla bahane olamaz; geri dönüş yok. ■

Barry Gills'e ulaşmak için <bkeithgills@gmail.com>

> Rastafari
ve Batı Hint Adaları'nda Yeniden Keşfi

Scott Timcke ve **Shelene Gomes**, Batı Hint Adaları Üniversitesi, St. Augustine, Trinidad ve Tobago, ve ISA Göç Sosyolojisi Araştırma Komitesi (RE31) üyesi

Shashamane, Etiyopya'da Rastafaryan varlığını gösteren bir tabela, 2009. Fotoğraf: Shelene Gomes.

Ras Tafari Mekonnen'ın 1930'da Emperyal Majesteleri I. Haile Selassie olarak taç giymesi, kısmen Etiyopya yaşamında yeni bir dönemini kutlayan sinematik bir onur gösterisiydi.12.500 kilometre uzaklıkta, Karayipler'de, Britanya Monarşisi tarafından yönetilen fakir Siyah Jamaikalılar merasimlerin haber görüntülerini izliyorlardı. Hayatlarında ilk defa Siyah bir kral görüyorlardı.

Arşiv kayıtları, kısa bir süre sonra Jamaikalıların Etiyopya'yla ilgili her şeyi öğrenebilmek için bilgi alışverişi yaptıklarını, gazete ve dergileri okuduklarını gösteriyor. Afrika'nın bu kudretli sembolizmi Marcus Garvey tarafından *The Coronation of the King and Queen of Africa* [Afrika Kral ve Kraliçesinin Taç Giyme Töreni] isimli oyununda ifade edilmiştir. Bu beklenmedik bakış şüphesiz ırksal kapitalizmin dehşetine karşı organik bir tepkiydi.

> "Modernitenin karşı kültürü"

Kapitalizmin tarihi Siyah deneyiminin içinden yazıldığında çok farklı görünmektedir. Her ne kadar tamamlanmış ve eleştiriden azade olmasa da, Rastafaryanlar Paul Gilroy'un "modernitenin karşı kültürü" diye adlandırdığının bir simgesidir. Tirinidadlı C.L.R James ve Claudia Jones modernitenin alışılmış analizini, Batı Hint Adalarının Avrupa kapitalizminin büyümesinde oynadığı merkezi rolü gösterecek şekilde tersine çevirdi. Rastafaryanlar da buna benzer bir biçimde, özgürlükçü projelerin her zaman halihazırda yerel kavramlara sarınmış olma eğiliminin bir simgesidir. Bu, toplumsal değişim ve kalkınmaya en iyi şekilde kurumların ya da devletin yönettiği projelerin öncülük ettiği fikrinin tersine çevrilmesidir.

Hatta Rastafaryan kosmolojisi, yeni bir yaşam hayal eden madun halkların buna göre mücadele verdiğinin iyi bir ör-

>>

neğidir. Bunun gibi, Karayip etnografisinin ve sosyal teorisinin evrimi üzerinde uzun süredir etkili olan, Karayip tabanlı ve Rastafaryan yaratıcı yeniden tahayüller, bu yüzyıl için sömürgesizleşmiş bir sosyolojiye ilham verebilir.

> Sömürgesizleştirilmiş bir sosyolojinin öğeleri

Bir disiplinin harekete geçebileceğini göstermek için öncelikle insanların hareketliliğiyle başlayalım. 2008 ve 2015 yılları arasında sömürge sonrası Batı Hint Adaları'ndan sosyal teoristlerle birlikte gerçekleştirilen birkaç saha çalışmasından edinilen verileri birleştirerek, Rastafaryan spiritüel pratiklerine, gündelik yaşamları ve koşulları için sosyolojik bir açıklama bulmaya çalışan yerleşik organik entelektüellerin bir ürünü olarak yaklaşmaya başladık. Hatta özünde, Rastarafyan "kosmopoliği", Walter Rodney'in sömürge sonrası Jamaika'da birlikte yaşadığı Rastafaryanlarda da farkettiği gibi, sosyal dünyalara dair zengin bir betimleme sunuyordu.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, Karayipler'den Etiyopya'da Shashamane'ye örgütlü Rastafaryan göç dalgaları meydana geldi. I. Haile Selassie'nin diasporadaki Afrikalılara tahsis ettiği topraklara yerleşen bu kenstel topluluk, pan-Afrikalı toplumsal tahayyülün ortaya çıkış biçimine dair siyasi bir önermeyi temsil etmektedir. Etiyopya aynı zamanda Rastafaryanlar için insanlığın başlangıcını ve kutsal yer olan Zion'ı ifade etmektedir. Buna göre, yerleşmeye "vatana dönüş" denmektedir. Bu da bize kendini yeniden icat etme eylemini ve buna uygun olarak kendi kurallarına göre bir toplumsal değişim gündemini işaret etmektedir.

Bu kutsal alan varolduğu için, Rastafaryanlar Shashamane'ye haclarını sürdürmekte, eğer yerlerinde kalıyorlarsa yerel topluluğu finansal olarak desteklemektedir. Bu destek hayatta kalmak, sosyal iyileşme ve Rastafaryan değerlerinin ve bunun uzantısı olarak dini topluluğun kimliğinin Etiyopya'da yeniden üretilmesi için önemlidir. Onurun geri kazanılması ve tanrısallıkla bağlantısı, sömürgecilik süresince yaşanan uzun boyun eğme deneyiminin vahşetinin sonucunda gerçekleşmektedir. Bu "kapitalizm ve sömürgecilik" bağlantısı Londra metropolünün perspektifinden değil, Kingston'dan Shashamane'ye göçen insanların perspektifinden yazılmaktadır.

> Rastafaryan "kozmopolitiği"

Rastafaryanlar Etiyopya'yı yalnızca Hristiyanlığın sonsuz bir kalesi olarak değil, aynı zamanda Avrupalı güçler tarafından sömürgeleştirilmemiş tek Afrika bölgesi olarak da görmektedir. Rastafaryanlar, Afika'nın halihazırda bir kültürel direniş biçimi olarak idealleştirilmesine dayanarak, İmparator I. Haile Selassie'nin kutsal olduğuna inanıyorlardı. Bu inancın arka planında Karayipli halkların İncil'i çok iyi bilmesi yatmaktadır. Rastafaryanizm elbette Barı Afrika'dan çıkan dini pratiklerden doğmuş ve Afrikalıların köle olarak olarak Yeni Dünya'ya gönderildikleri ticaret üçgeninde yaşamaya devam etmiştir. Fakat aynı zamanda Jamaika'da yirminci yüzyılın başında dini örgütler tarafından okullar açılmaya başlandıkça, sıradan insanlar da İncil imgeleri öğrenmeye başlamıştır.

Beyaz üstünlüğüne karşı kolektif direnişin biçimlenmesi, seküler bir örgütlenme yerine bu doktrinlerin yeniden yorumlanması üzerinden oldu. Bu yeniden yorumlama içinde, Karayip'lerdeki sömürge baskısını destekleyen Hristiyan pratiklerini sömürgesizleştirmeye dair organik bir çaba olduğunu görüyoruz.

Bu çerçeve içinde Rastafaryanlar ortak bir insanlığı kucaklamaktadır. Bu ortak insanlık içinde, kendi deyimleriyle, hem "inanış içindekiler" hem de Rastafaryan olmayanlar vardır. Bu yanıt, kültürel çeşitliliğe açık olan bir tavra sadık, yeni ortaya çıkan bir Güney kozmopolitanizmi olarak açıklanabilir. Rastafaryan "açıklığının", kıtalar arası plantasyon ekonomisinden, onun hiyerarşilerinden, çokkültürlü çevresinden ve yaratıcı kendini biçimlendirme eylemlerinden oluşan Karayip sosyalliğinin tarihsel farkındalığı içinde yerleşik olduğunu ileri sürüyoruz. Bu yönüyle beyaz üstünlüğüne karşı doğrudan bir meydan okumadır.

Rastafari Pan-Afrikanizmin ilk popüler ifadesi değildi. Paul Gilroy, Hilary Beckles ve Robert A. Hill ve başka araştırmacılar, buna dair pek çok çabayı anlatmışlardır. Yine de, gündelik pratikleri, "sıradan dayanışma"ya dair ampirik ve kavramsal incelemeyi zenginleştirebilir. Sıradan dayanışma, sosyolojik tahayyülün Siyah deneyiminden temellenen bir Güney kozmopolitanizmi çerçevesinden nasıl görünmesi gerektiğine dair sorular sorar.

Organik dayanışmanın bir örneği olarak Rastafaryan "kozmopolitiği" sosyologlara yerel senaryoların küresel süreçlerle bağlantılanma biçimlerini ortaya çıkarmalarına yardımcı olur. Bu patikaların önerdiği zengin betimlemeleri takip ederek, sosyolojiyi yeniden icat etmek için Siyah deneyiminden faydalanma potansiyeli olacağını düşünüyoruz. Bu yeniden icat, yirmi birinci yüzyılın süregelen ve yeni ortaya çıkmış eşitsizliklerini kavramsallaştıracak merkezsiz, sömürgesizleşmiş bir disipline katkıda bulunarak gerçekleşecektir. Böylece "gömülü Batı Hint Adaları sosyal teorisinin özgürleştirici potansiyeli sürecektir. ■

Scott Timcke'ye ulaşmak için <stimcke@gmail.com>
Shelene Gomes'e ulaşmak için <sshelene.gomes@sta.uwi.edu>

> Küresel ve Yerel Bağlamlarda Sri Lanka Sosyolojisi

Siri Hettige, Colombo Üniversitesi, Sri Lanka ve ISA Eğitim Sosyolojisi (RC04), Yoksulluk, Sosyal Refah ve Sosyal Politika (RC19) ve Gençlik Sosyolojisi (RC34) Araştırma Komiteleri Üyesi

Seylan Üniversitesi Koleji, 1921. Fotoğraf: Creative Commons.

Bilindiği gibi, Batılı olmayan pek çok toplum on altıncı yüzyılın başından itibaren Batılı sömürgecilerin hakimiyeti altına girdi. Daha önceleri Seylan olarak bilinen ve Hint Okyanusunda küçük bir ada olan Sri Lanka, 1505'den, İngilizler'den bağımsızlığını ilan ettiği 1948'e kadar arka arkaya üç farklı sömürgeci gücün hakimiyetine girdi: Portekizliler, Hollandalılar ve İngilizler. Ülke, başta 150 yıllık İngiliz hükümdarlığında olmak üzere, sömürgecilik altında geniş yelpazede bir dönüşüm geçirdi. Diğer şeylerin yanı sıra, bu tartışma için en önemli olanı, eğitimdeki değişikliklerdir. Dini kurumların hakimiyetindeki iptidai okul sisteminden daha çeşitli, genel bir eğitim sistemine geçilmişti. Fakat sömürgeciliğin sonuna kadar hiçbir modern üniversite eğitimi mevcut değildi. Bu durum, yüksek öğretim almak isteyen seçkin yerli gençlerin bu eğitim için yurtdışına gitmesini gerektiriyordu. Dolayısıyla üst sınıfa geçmek isteyen yerlilerin kendi ülkelerinde, sosyoloji de dahil olmak üzere, farklı alanlarda eğitim alma fırsatları yoktu. Oysa bu konular Avrupa'da ve diğer ülkelerdeki üniversitelerde öğretiliyordu.

> Üniversite eğitiminin genişlemesi

Üniversite eğitimi büyük ölçüde sömürgecilik sonrası bir gelişme olduğu için, sosyoloji eğitiminin oluşması da yerel bir üniversitenin kurulduğu 1940'lara kadar gerçekleşmedi. Bunun sonrasında üniversite eğitimi taleplerinin artmasıyla ilerleyen yıllarda birkaç üniversite daha kuruldu. Fakat sosyoloji eğitimi 1969 yılına kadar Peradeniya Üniversitesi'yle sınırlı kaldı. O yıl, yani bağımsızlığın üzerinden yirmi yıldan fazla geçtikten sonra, Colombo'da ikinci bir sosyoloji bölümü kuruldu.

Peradeniya Üniversitesi'nin kurulmasının ardından, henüz 1950'lerin başında, bir sosyoloji bölümünün kurulması için bir bölüm başkanı atanması önemli bir gelişmedir. Bu görev ilk başta Amerika Birleşik Devletleri'nden bir sosyolog olan Profesör Bryce

>>

Ryan'a verilmişti. Eğitim dili İngilizce olduğu için, batı ülkelerinde ve diğer yerlerde kullanılan İngilizce sosyoloji metinlerini kullanmak mümkündü. Fakat bu durum, sömürge sonrası önemli toplumsal değişimlerin meydana geldiği birkaç sene içinde değişmeye başladı. Bağımsızlıktan on yıl kadar önce kurulan demokratik hükümet sistemi, sömürgecilik karşıtı hareketlerin sömürgesizleşme ve yerli sosyal ve kültürel kurumların yeniden canlandırılması taleplerinin tanınması için fırsatlar sundu. Bağımsızlıktan yalnızca sekiz sene sonra, 1956'da, eğitim dili olarak İngilizce'den yerli dillere geçildi. Bu durum, geniş tesirleri olan bir takım sosyal ve kültürel süreçleri harekete geçirdi. Yerli kentsel seçkinler de dahil olmak üzere İngilizleşmiş toplulukların pek çok üyesinin ülkeyi terk etmesiyle büyük bir beyin göçü meydana gelmiş oldu.

Colombo'nun banliyölerindeki iki önemli Budist manastırının 1950'lerin ortasında ulusal üniversitelere dönüştürülmesi, başka sonuçların yanı sıra, üniversite eğitiminin önemli ölçüde genişlemesine yol açtı. 1950'lerden itibaren devletin öncülüğünü yaptığı kalkınma sayesinde kamu sektörünün genişlemesiyle bu eğilim sonraki yıllarda da devam etti. Ülkenin farklı yerlerinde birkaç üniversitenin daha açılmasıyla, yüksek düzeyde yatay ve dikey eşitsizliğin olduğu bu sömürge sonrası toplumda, yüksek öğretim ve yukarı doğru toplumsal hareketlilik için daha çok fırsat yaratılmış oldu. Ekonomik büyüme düzeyinin düşüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, üniversite eğitiminin sürekli genişlemesi, üniversite mezunları arasında işsizlik oranının yüksek olmasına neden oldu.

> Tecrit edilmiş bir sosyoloji

İngilizce metinlerden yerli dillerde metinlere geçiş, zaman içinde, yabancı dil bilmeyen öğrencilerin İngilizce metinlerden faydalanamamasına neden oldu. Her ne kadar daha sonra temel sosyoloji metinlerinin yerli dillere çevrilmesi için belli kurumsal düzenlemeler yapılmış olsa da, kaynaklar ve diğer kısıtlamalar bu pratiğin devam etmesini engelledi. Dolayısıyla öğrencilerin çoğu çoğunlukla yalnızca yerel dillerdeki ders notlarıyla kısıtlanmıştı. Sonraki yıllar içinde öğrencilerin çoğu başka yerlerde sıklıkla kullanılan original sosyoloji metinlerine yabancılaştı. Fakat sosyoloji mezunlarının çoğu, eğitimlerinin niteliğinden bağımsız olarak farklı devlet kurumlarında iş bulabildi. Bazı akademisyenler, lisansüstü eğitim ya da değişim ziyaretleri gibi yollarla yurtdışındaki üniversitelerle iletişimi devam ettirirken, diğerleri, akademik toplantılar ya da standart akademik dergilerde çalışmalarını yayınlamak gibi uluslararası akademik karşılaşmalardan kopuk olmayı sürdürdüler. Yukarıdaki eğilimler bugün de hala devam etmektedir. Ulusal Sosyoloji Derneği 1980'lerde ilk üniversitedeki ilk Seylanlı sosyoloji profesörü olan Ralf Peiris'in liderliği altında kurulmuştu. Dernek bugün hala aktif olmaya devam etse de birkaç yerli üniversitedeki akademisyenlerin çok azını kendine çekmektedir. Dahası, çok az sayıda Sri Lankalı sosyolog Uluslararası Sosyoloji Derneği'ne (ISA) üyedir. Sosyologların büyük çoğunluğu'nun ISA ile ve hatta bölgeseki sosyoloji dernekleriyle bir ilişkisi yoktur. Fakat ders vermek, yerel konularda araştırma yapmak ve ülkede yayımlanan dergilere katkıda bulunmak gibi faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedirler. Yerel üniversitelerden mezun olanların çoğuda devlet kurumlarında iş bulmaktadır.

Yukarıda anlatılanlardan da açıkça anlaşılacağı gibi, sömürge sonrası Sri Lanka'da sömürge karşıtı milliyetçiliğin siyasal iktisadı, kamusal eğitim sisteminin dışında kalanların da alternatif eğitim ve kariyer olanakları bulmasını sağlayan özel eğitimdeki küreselleşme sürecine rağmen, sosyolojideki eğitim ve araştırma adacıklarının Küresel Kuzey ya da Küresel Güney'deki akademik topluluklardan büyük ölçüde kopuk olmasına neden oldu. Kamusal eğitimin dışında kalarak özel eğitim sayesinde eğitim ve kariyer olanakları bulan bu grup, genellikle daha çok kaynağa sahip çevreden gelir ve ulusal sınırları aşan özel eğitim çevreleri sayesinde dolaşım süreciyle hala bağlantılıdır. Fakat bu durum çoğu zaman sosyoloji gibi sosyal ve beşer bilimler alanlarında değil, bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik eğitimi alanlarında geçerlidir.

Sri Lanka sosyolojinin gelişimi bariz şekilde sömürge hakimiyetindeki ve sonrasındaki değişimler tarafından şekillendirilmiştir. Bu durum hem klasik hem de son dönem sosyal teorisyenlerin katkıda bulunduğu bilgi sosyolojisi etrafındaki akademik söylemlere uymaktadır. Bu alan katkıda bulunan önemli kişiler arasında Karl Marx (1844), Max Weber (1947), Max Scheler (1960), Wilhelm Dilthey (1958), Karl Mannheim (1936), Norbert Elias (1956), Robert Merton (1957) ve Peter Berger ve Thomas Luckmann'ı (1966) sayabiliriz. Bilginin üretim ve yayılma süreçleri ülkede zaman içinde evrilen sosyo-kültürel bağlam tarafından biçimlendirilmiştir. Uluslararası sosyoloji ve Sri Lanka sosyolojisi arasındaki zayıf bağlantı, Sri Lanka'daki sosyologların içinde çalıştığı koşulların, ve özellikle sosyo-kültürel ve kurumsal düzenin bir yansımasıdır. ■

Siri Hettige'ye ulaşmak için <hettigesiri@gmail.com>

> Sri Lanka Sosyolojisi: Zaman İçinde Bir Bakış

Subhangi M.K. Herath, Colombo Üniversitesi, Sri Lanka

Sri Lanka sosyolojisinin gelişimi, elbette Avrupa ya da Amerika'daki sosyoloji gibi keskin hatlara sahip bir geleneği izlememektedir. Sosyoloji ve antropolojinin bir karışımıdır, ve önemli bir ölçüde antropolojiye doğru kaymaktadır. Bunun iki nedeni çok barizdir: İlk olarak, Sri Lanka, üniversite eğitiminin İngiliz eğitimciler tarafından, antropolojinin sosyal bilimlerde güçlü bir disiplin olduğu İngiliz eğitim sistemini model alarak kurulmuş bir İngiliz kolonisiydi. İkinci olarak ise, ülke kendine özgün güzelliği, tarihi ve sosyal sistemiyle misyonerleri ve gezginleri kendine çeken bir yerdi. Antropolojik bir gözü olan herhangi bir araştırmacı için Sri Lanka toplumu ve kültürü zengin bir laboratuvar sunmaktaydı.

Fakat sosyolojinin Sri Lanka'daki tam anlamıyla ilk üniversite olan Peradeniye Üniversitesi'nde 1947 kadar erken bir tarihte üniversite düzeyinde bir konu olarak öğretilmeye başlanması ve öncü İngiliz ve Avrupalı sosyolog ve antropologların eğitim ve araştırmaya destekleri, Sri Lanka sosyolojisinin (ve/ya antropolojisinin) gelişmesine önemli bir katkıda bulundu. Bazı ünlü birinci ve ikinci nesil araştırmacılar hala faaldir ve çok değerleri sosyolojik çalışmalar üreterek alanı zenginleştirmişlerdir. Bazıları anaakım antropologlar olarak çalışmaya devam etmektedir. Sosyoloji ve antropoloji sınırları arasında gidip gelmek, bugün bile Sri Lanka sosyolojisinin önemli bir özelliği olmaya devam etmektedir.

> "Sri Lanka'nın sosyolojisi"nin evrimi

Son altmış ile yetmiş yıl arasında üretilen sosyolojik çalışmaların çoğu, eğer Robert Merton (1968) tarafından sunulan terminolojiyi kullanırsam, ya makro sosyolojik teorik tartışmalarla ilişki kuran yerel çalışmalar, ya mikro çalışmalar, ya da "orta boy teoriler" sınırının içinde kalan çalışmalar olmuştur. İlk veya ikinci nesil sosyologların çoğu bilinçli olarak çalışmalarını halihazırda varolan uluslararası sosyoloji teorileri zeminine oturttular ve bu teorilerin uygulanmasında, sınanmasında ve teorik düzeyde sorgulanmasında faal olarak "Sri Lanka'nın sosyolojisine" önemli katkıda bulundular. Peradeniya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde çalışan Edmund Leach'in (1961) o sıralarda süren "ekonominin üst yapısal hakimiyeti" tartışmasına katkısı ya da Tissa Fernando'nun 1971'de Sri Lanka'daki gençlik ayaklanmasına Vilfredo Pareto'nun "seçkinlerin dönüşümü" çalışması gözünden bakan araştırması (1972) veya Laksiri Jayasuriya'nın neoliberalizm ve refah politikalarına katkısı (2000), başka çalışmalarla birlikte, Sri Lanka sosyolojisi içindeki bu ciddi teorik çalışma geleneği içine girmektedir. Sri Lankalı sosyologlar tarafından daha sonraları yapılan katkılar incelendiğinde, dikkatlerin çoğunun, kast ve sınıf, tarımsal ilişkiler, siyasi sistem, toplumsal cinsiyet ilişkileri, din ve kültür, göç ve aile ağları gibi Sri Lanka'da dönüşen toplumsal olguya odaklandığı görülmektedir. Son yıllarda birey, toplum ve farklı gruplar üzerinde ciddi etkileri olan, gelişmekte olan ve yaygın toplumsal meselelere doğru bir kayış olduğu görülmektedir. Son 50 yılda bu toplumsal meseleler sosyolojisinin hem akademik çevrelerde hem de genel okuyucu içinde kendisini "Sri Lanka sosyolojisi" olarak tesis ettiği görülüyor.

> "Toplumsal meseleler sosyolojisi"

Bu "toplumsal meseleler sosyolojisi" alanına denk gelen çalışmaların çoğu, W.F. Whyte'ın *Street Corner Society* (1943) [Sokak Köşesi Toplumu], Frederic Thrasher'in *The Gang* [Çete] (1927), veya Florian Znaniecki ve W.I. Thomas'ın *The Polish Peasant in Europe and America* [Avrupa ve Amerika'da Polonya Köylüsü] (1918) gibi erken dönem Amerikan sosyolojisinde sunulan sosyolojik geleneği takip ediyordu. Adı geçen bu çalışmaların hepsi, teorik Avrupa sosyolojisi ya da güçlü felsefi temelleri olan yirminci yüzyıl ortası Amerikan sosyolojisi yerine, yerel zemini olan mikro toplumsal meselelere dair teorik bir söylemin geliştirilmesine önemli katkıda bulunmuşlardı. Bugün Sri Lanka'da yayımlanan sosyolojik çalışmaların büyük bölümü, kapsamlı saha çalışmaları sayesinde elde eldilmiş verilere dayanmaktadır. Bunlar, hem niteliksel hem nicelikseldir, Sri Lanka toplumunda bugün ortaya çıkmış çeşitli toplumsal meselelere odaklanır. Tümüyle teorik bir zeminden yoksun olmamakla birlikte, akademik araştırmadan beklenen teorik özen ve kavramsal sağlamlığa sahip değildir. Bu durum, neredeyse bir "gazetecilik-vari sosyoloji" biçimini temsil eden geniş bir sosyoloji literatürünün ortaya çıkmasına neden oldu. Yine de, bu tür çalışmaların genel okuyucu kitlesi arasında popüleritesinin kamuoyunun dikkatini sosyolojik çalışmaya çekmesini sağladığı göz ardı edilemez. Bunun sebebi, özellikle, çalışmaların okuyucuyu ciddi teorik tartışmaların içine sokmamasıdır.

Sri Lanka üniversitelerinin çoğunluğunda bugün sosyoloji eğitimi verilmektedir. Fakat öğretim düzeyi ve odaklanılan konu açısından çeşitlilik bulunmaktadır. 1956 yılında Resmi Dil Politikası'nda yapılan değişiklik, çoğunluğun dili olan Sinhala'yı tek resmi dil haline getirmiş, azınlık nüfu-

>>

"Son elli yıldır, toplumsal meseleler sosyolojisi kendisini hem akademide hem de genel okuyucu çevresinde 'Sri Lanka sosyolojisi' olarak kabul ettirmiştir"

sun dili olan Tamil'i ve ülkede kullanılan tek uluslararası dil olan İngilizce'yi tanımamıştır. Bu değişikliği de içeren toplumsal süreçlerin sonuçları, bunu takip eden beyin göçü ve okul sisteminde eğitim dilinin İngilizce'den yerel dillere kayması ve bunun uluslararası bir dil öğrenme ve küresel bilgiye erişme fırsatından yoksun bırakılmış yeni bir nesil yaratmasının sonuçlarını, sosyolojik bilgi üretimi üzerinde görmek mümkündür. Tüm bunlara rağmen, toplumun deneyimlediği büyük sistemik ve yapısal değişiklikler ve insanların gündelik yaşamın gerçekleriyle baş edebilmek için benimsedikleri stratejiler göz önünde bulundurulduğunda, ortaya çıkan sosyolojik çalışmalardaki çeşitlilik kesinlikle ilham vericidir.

Burada sorulması gereken soru, şudur: "'Gündelik yaşamın sosyolojisi' ile ilgilenen böyle bir çalışma alanı 'sosyoloji' olarak görülebilir mi?" *Meslek Olarak Bilim* (1919) adlı eserinde Max Weber şöyle yazar: "Bugünlerde gençlik çevrelerinde bilimin kişinin kalbi ve ruhunu değil, yalnızca soğuk zekasını içeren bir hesaplama […] haline geldiğine dair yaygın bir kanı var." Sosyoloji yalnızca görmek, yorumlamak ve yorum yapmakla değil, "sıkı çalışma" sonucunda ortaya çıkan "fikirlerle" de ilgilidir. Bu sıkı çalışma elbette bizden öncekilerin bulduğu bilgi sayesinde mümkün kılınır. Dil bilgisi, kaynakların elverişliliği ve gerçek bilimi derinden öğrenmeye bağlılık gibi başka etkenlerin de sonucu olarak, teorik özenin olmayışı, gündelik sosyoloji ve gündelik gazetecilik arasındaki farkı belirsizleştirebilir. Daha hala zaman varken sosyoloji disiplinini vasatlıktan kurtarmak, Sri Lanka'daki sosyologların ortak çabası olmalıdır. ■

Subhangi M.K. Herath'a ulaşmak için
<subhangi@soc.cmb.ac.lk>

> Barış, Çatışma ve Şiddet Üzerine Düşünmek

Kalinga Tudor Silva, Peradeniya Üniversitesi, Sri Lanka

2009'daki savaşın son döneminde LTTE hakimiyetindeki bölgeden Sri Lanka silahlı kuvvetlerinin hakim olduğu bölgeye taşınan yerinden edilmiş Tamil siviller.

Sri Lanka sosyolojisi, 1960'larda yerli ve uluslararası araştırmacıların bu istikrarlı ve büyük ölçüde barışçıl toplumu anlamaya dair etnografik ve tarihsel yaklaşımlarıyla başladı. Bu çalışmalar akrabalık, arazi sahipliği, din ve kast gibi dayanıklı kurumları biçimlendiren temel ilkeleri ortaya çıkarmaya çalıştı. Ortaya çıkan gerçeklerle boğuşmaya hazırlıksız olan ve şaşıran bu araştırmacılar, sonraki yıllarda şiddetli toplumsal çatışmanın çeşitli biçimleriyle karşı karşıya kaldı. Bu makale, Sri Lanka'da 1970'lerden itibaren yaşanan şiddetli çatışmanın doğasını, araştırmacıların buna nasıl çeşitli bakış açılarından yaklaştıklarını, karşılaştıkları zorlukları ve barışı sağlayabilmek için bu çalışmalardan ne gibi dersler alabileceğimizi inceliyor.

> Akut ve kronik şiddet

Sri Lanka'da 1970'lerden beri patlak vermis olan şiddet, pek çok biçim almıştır. Bunlar, 1971 ve 1987-1989 arasında Güney Sri Lanka'da görülmemiş devlet baskısına neden olan Marksist isyancı gençlik hareketi Janatha Vimunkthi Peramuna (JVP), yani Halkların Özgürlüğü Cephesi'nin devlet karşıtı siyasi ayaklanmaları; Kuzey Sri Lanka'da Tamiller arasında bir silahlı etno-milliyetçi ayrılıkçı hareket olan ve 1983-2009 arasında her iki tarafta da ciddi insan hakları ihlallerine neden olmuş uzatmalı bir savaşa yol açan Tamil Eelam Özgürlük Kaplanları (LTTE); Temmuz 1983'te Sinhala çetelerinin Tamil sivillere karşı vahşi etnik isyanları; 2019'da 21 Nisan Paskalya Pazar'ında İslamcı teröristler tarafından yapıldığından şüphelenilen, turistleri ve Hıristiyanları hedefle alan şiddet eylemleri gibi, çeşitli biçimlerdeydi. Şiddet, yerleşikleştikçe, kolluk kuvvetlerinin ve onlara muhalefet edenlerin elinde kronik ve akut biçimler alıyordu. Bu çatışmaların hepsi ulusal güvenliğe karşı ciddi tehditler teşkil ediyordu. Aynı zamanda 1970'lerden itibaren her ulusal seçimde, seçim sonrasında, genellikle kaybedenleri hedef alan şiddet eylemleri yaşanması sıradan bir hal almıştı. Jonathan Spencer'in dediği gibi, "Sri Lanka'da şiddet genellikle, gündelik siyasetten bir kopuş değil, normal siyasetin yoğunlaşmasıdır."

Bu şiddetin çoğu kimlik güdümlüydü; itici gücü, etnik, dini, sınıf ya da kast olsun, yekpare bir kimliğe bağlı sabit fikirlilikti. Kimlik çatışmalarının sosyolojik analize ihtiyaç duymasının sebebi yalnızca daha önceki dönemlerdeki konularla bir devamlılığa sahip olması değil, aynı zamanda diğer disiplinlerdeki katı ekonomik ve siyasi analizlerle uyumlu olmamasıydı. Bağımsızlık sonrası Sri Lanka devletinin itici gücü olan milliyetçi siyaset, nüfusun %70'inden fazlasını oluşturan etnik-dini çoğunluk adına giderek daha çok Sinhala-Budist seçkinlerin eline geçiyordu. Tamil ve Müslüman azınlıkların karşı hareketleri ise farklı etno-milliyetçi bağların olduğu sömürge sonrası düzende kimlik, çıkarlar ve kolektif mobilizasyon arasındaki dinamik etkileşimi için çağrıda bulunuyordu.

> Sosyolojik teşebbüslerin baltalanması

Bu gelişmeler özellikle sosyoloji ve antropoloji karşısında büyük zorluk oluşturdular. Örneğin, hakim Sinhala-Budist ideolojisi kendi içinden her türlü eleştiriyi bastırmaya çalışıyordu. Mesela S.J. Tambiah'ın *Buddhism Betrayed?* (1992) [Budizm İhanete mi Uğradı?] kitabı Budizmin paradoksunu ortaya çıkarıyordu. Şiddet kar-

>>

şıtı bir doktrin, Tamillere karşı şiddet uyandırmak için kullanılıyordu. Kitap Sri Lanka'da yasaklanmıştı. Milliyetçi Sinhala araştırmacılar tarafından kitaba karşı çıkan, Sinhala dilinde yazılmış makaleler hem Protestan bir Tamil olan ve uluslararası alanda tanınmış Sri Lankalı bir antropolg olan yazara hem de disipline saldırıyordu. Bu zihniyet aynı zamanda, aralarında Gananath Obeyesekere, H.L. Seneviratne, Kitsiri Malalgoda, Valentine Daniel ve Chandra Jayawardena'nın da olduğu bir bütün Sri Lankalı sosyolog jenerasyonunun yurtdışına göçmesine ve Sri Lanka'ya dair eleştirel araştırmalarına ülke dışında devam etmelerine neden oldu. Yalnızca bir avuç sosyolog, Newton Gunahinghe'nin öncülüğünde, mücadeleye içeriden devam etmeyi seçtiler. Araştırmacının duruşu çoğunlukla, içeriden ya da dışarıdan her türlü muhalefete saldıran hegemonik milliyetçilikle çatışıyordu. Benzer biçimde LTTE, Tamil entelektüellerinin her türlü muhalefetine şiddetle karşılık verdi, onları Tamil mücadelesinin hainleri ilan etti. Dolayısıyla çatışma dinamikleri sosyolojik teşebbüsün kendisini baltalamış oldu; bağımsız nesnel analiz yapılmasını zorlaştırdı ve hatta imkansız kıldı.

Savaş ilerledikçe şiddet daha da yerleşik hala geldi, güvenlik güçlerinin sivil milislerin ve uyuşturucu kaçakçılarının bazı kesimleri, bağlamına göre, birbiriyleriyle işbirliği içinde çalışıyor ya da çatışıyordu. Savaş nihayet 2009'da sona erdi fakat şiddet Müslüman karşıtı düşmalıklar dalgası biçiminde devam etti. Budist rahipler 2012 ve 2020 yıllar arasında şiddeti körükledi, buna karşılık 21 Nisan 2019'da İslamcı grupların yaptığından şüphlenenilen yıkıcı Paskalya Pazarı saldırıları meydana geldi, buna karşılık ise 13 Mayıs'ta belli bölgelerde masum Müslümanları hedef alan karşı saldırılar oldu. Fiziksel şiddetten ayrı olarak mülk saldırılarına, tehditlere, baskıya, kitlesel/elektronik medyayı kullanan nefret kampanyalarına ve ayrımcı pratiklerin devlet kurumları ve siviller tarafından sıradanlaştırılmasına şahit olundu. Pek çok araştırmacının da altını çizdiği gibi, zaman içinde bir cezasızlık kültürü yerleşmiş oldu.

> Çoğunlukçu siyasetin hasarı

Resmi dile dair devlet politikası bu konuda bir örnektir. 1956 yılında büyük oy oranıyla seçilen Sinhala yanlısı Manajana Eksath Peramuna'nın (Halkların Birleşik Cephesi) Sinhara'yı tek resmi dil yapma politikası, sömürge döneminden sonra ülkeyi yöneten İngilizce konuşan ayrıcalıkla sınıfın karşısından halkın dezavantajlı durumunu aşmayı amaçlıyordu. Resmi dil politikası Tamilleri Sri Lanka devletine yabancılaştırdı ve kamu sektöründe iş bulma kapasitelerini sınırlandırdı. Devletin çoğunlukçu önyargısı, Sri Lanka elitlerinin bu durumun Tamil dili konuşanların kaçınılmaz olarak marjinalize edeceğini farkedememesine neden oldu. Sosyoloji o dönemde Sri Lanka'da yeni yeni ortaya çıkıyordu; dil politikası konusundaki araştırmalar büyük ölçüde resmi politikaları destekleyen Sinhala milliyetçisi araştırmacılar tarafından yürütülüyordu. Bu politikanın getirdiği dezavantaj ve devletin kendi içinde Tamil dilinin kullanımına dair taviz veren yaklaşımı ise yıllar sonra ortaya çıktı.

Eğitim, sömürgecilik ve kalkınmaya dair devlet politikaları, resmi dille aynı örüntüyü takip etti. Açık bir şekilde Sinhala çoğunluğa fayda sağlamak için tasarlanmışlardı. Anaakım Sinhala siyasi partileri çoğunluk nüfusu şımartmak için birbirleriyle vaat yarışına girmişlerdi. Yapısal ve kültürel dinamikler genellikle bu ada ulusunu çevreleyen şiddet sarmalını meşru kılmak üzere birlikte işliyordu.

Barışın inşası için önerilere gelince, özellikle tasarlanmış müdahalelerin başarılı olma şansı yoktur. Bunun sebebi bağımsızlık sonrası Sri Lanka'da yerleşik önyargıları dair herhangi bir değişiklik çabasının, kendine içkin mekanizmalar tarafından sabote edileceği bir politika mimarisinin geliştirilmiş olmasıdır. Küçük değişiklikler bazen büyük kaymalara neden olabilir, faka biz azınlıklara sunulacak her türlü ayrıcalığın önleneceği bir dönemdeyiz. Bugün ve burada Sri Lanka sosyolojisinin karşı karşıya olduğu temel zorluk budur. ■

Kalinga Tudor Silva'ya erişmek için
<kalingatudorsilva@gmail.com>

> Şiddeti Analiz Etmek: Sri Lanka Devletinin Oluşumu

Farzana Haniffa, Colombo Üniversitesi, Sri Lanka

1983 yılının Temmuz ayı, pek çok insan için etnik çatışmanın başlangıcının sinyallerini veren önemli bir tarihtir. Çoğunluğu Sinhalalardan oluşan güney hükümeti ve Sri Lanka'nın Tamilleri arasındaki ilişkinin kırılma noktasının anı ve Tamil göçünün ve diasporasının başlangıcıdır. Bu nokta aynı zamanda Pradeep Jeganathan'ın tartıştığı gibi, antropoloji disiplininin "şiddeti" anlama konusunda ilgisinin uyandığı andır.

1983 yılındaki şiddetin hemen sonrasında birkaç yayın yapıldı. James Manor'un derlediği 1984 tarihli *Sri Lanka in Change and Crisis* [Değişim ve Kriz içinde Sri Lanka] çoğu o Temmuz ayında Sri Lanka'da bulunan büyük bir antropolog grubundan katkıları içeriyordu. Gananath Obeyesekere, Jonathan Spencer, Elizabeth Nissan ve Roderick Stirrat kitaba kısa makaleleriyle katkıda bulundular. Hepsi önemli noktalara parmak basıyordu. Bunu iki yıl sonra Stanley Tambiah, ondan sonra Bruce Kapfere ve çok daha sonra Valentine Daniel ve Pradeep Jeganathan takip etti.

> 1983'ün arka planı

Birleşmiş Ulusal Parti (BUP) 1977'den beri iktidardaydı. Ekonomik liberalleşme ülkeye 1978 yılında sunuldu. BUP rejiminin otoriteryanizmi 1977 seçimleri sonrasında ortaya çıktı. Bu seçimden sonra Tamil karşıtı şiddetin neredeyse bir ay boyunca aralıksız devam etmesine izin verilmişti. Bu eğilim arttı ve üçte ikilik bir çoğunlukla seçilen mevcut hükümetin seçimsiz bir dönem daha iktidarda kalmasını sağlayan1982 Referandum'u sırasındaki isyanlara yol açtı. Referanduma muhalefet büyüktü ve BUP tarafından sert bir şekilde karşılandı. BUP'un çok sayıda üyesi olan sendikası olan Jathika Sevaka Sangamaya (JSS) mobilize edildi. JSS'nin kendisi sendika içindeki Sol partileri destekleyen tabanın baltalanması için kurulmuştu. İdeolojisi sosyalizm değil milliyetçilikti. BUP'un, yargı dahil, muhalefetteki herkesi tehdit etmesi ve yıldırması, Stanley Tambiah (1986) ve Gananath Obeyesekere (1984) tarafından 1983 yılındaki şiddet olaylarının arka planı olarak belgelendi.

> Şiddetin antropolojik analizleri

1983 aynı zamanda ülke içinde farklı bir yazın grubu da oluşturdu. Jani De Silva, 1983'ten sonra bilgi üretiminin *Ethnicity and Social Change in Sri Lanka* (1984) [Sri Lanka'da Etnisite ve Toplumsal Değişim] ve *Facets of Ethnicity in Sri Lanka* (1987) [Sri Lanka'da Etnisitenin Yüzeyleri] adlı önemli derlemelerle sonuçlandığını anlattı. İlk kitap etnik (Sinhala) üstünlük mitini parçalarken, ikincisi hem Sinhala hem Tamil milliyetçiliğini ve her ikisini de mümkün kılan yapısal özellikleri eleştiriyordu. Sosyal bilim eleştirileri, "isyan"a dair birer tepkiydi; bunlarla söylem ve politikayı etkileyecekleri umudunu taşıyorlardı.

Antropologlar aynı zamanda şiddetin boyutunu ve vahşetini açıklayan daha somut "kültürel" açıklamalar bulmak istiyorlardı. Bunlar, yalnızca olayı mümkün kılan siyasi ve ekonomik koşulların nasıl yaratıldığını betimlemekle tatmin edici bir şekilde açıklanmıyordu.

Araştırmacılar, bir antropologun "bunun dışında barışçıl insanlardır" diye tarif ettiği (çoğunluğu) Sinhala çetelerinin öfke ve şiddetini açıklama yolları arıyorlardı. Bu nedenle elimizde Bruce Kapfere'in ve kısmen de Jonathan Spencer'in analizleri var (her ne kadar Spencer Kapferer'in nitelendirmesine katılmasa da). Şiddetin doğası için açıklayıcı bir çerçeve olarak kolektif bir Sinhala bilincinin öğelerini görme çabaları, BUP'un siyasi aşırılıklarının yarattığı alanda gerçekleştiriliyordu. Kapfere şiddeti şeytani olarak tanımlarken, şiddete dair bir açıklamanın Sinhala bilincinin ontolojisi olduğunu ve bu ontolojinin şeytan çıkarmanın şeytani dünyasında ortaya çıkana benzer olduğunu ileri sürüyordu. Şiddetin ortaya çıktığı bağlamı ve şiddet uygulamak için mobilize olmuş sınıf antagonizmalarını koruyan karmaşık bir analizde Kapferer, şiddetin kendisini şeytan çıkarmaya benzetmişti. Spencer ise bunu farklı şekilde görüyordu. Spencer'a göre, şiddet, siyasetin Sinhalalar arasında gündelik sosyal hayattan talep edilen olağanüstü adaptan kurtulmayı sağlayan davranışların bir uzantısıydı. Spencer saldırıların Tamil Eelam Özgürlük Kaplanları'nın (LTTE) kuzeyde "kazanıyor" olmasının onların tapınak vakayinamesi *Mahavamsa*'daki hikayelerden "sapmaları" nedeniyle gerçekleştiklerini ileri sürüyordu. *Mahavamsa*, Sinhala bilinci için Tamillerle ilgili ve Sinhala tarih yazımı açısından temel bir metindi. Bu me-

>>

tin Sinhala krallarını sürekli "Tamil" işgalcilerini katlenleden kişiler olarak betimliyordu.

Valentine Daniel geçmişe dair Sinhala ve Tamil yaklaşımlarını, şiddetin vahşetini anlamak için uygun görmektedir. Daniel şiddet için yapısal koşullardan birinin iki ayrı nüfusun geçmişe dair farklı duruşlarından kaynaklanan anlaşmazlıkta bulunabileceğini ileri sürmektedir. Birini "Epistemik", diğerini ise "Ontik" olarak kavramsallaştırmaktadır. Daniel araştırmasını, diğerlerinin benliğe dair bu iki yaklaşım içinde yerleşik olma biçimini tanımama ya da reddetmenin ve kişinin bu tanınma yokluğunda kendi kimliğine dair "ırksal şüpheye" düşmesinin ve endişenin şiddete yol açtığına dair güçlü ve ikna edici argümanıyla sonuçlandırmaktadır.

> İşlemiş antagonizmalar siyaseti

Daniel de Kapfere de "kültürcü" ve özcü çerçeveleri için eleştirilmişlerdi. Çok kişi faillerin kim olduğuna ve nasıl örgütlendiğine dair daha bileşenlere ayrılmış bir analiz istiyordu. Fakat 1983'le ilgili bu yazma ve düşünme biçiminin kendisinin Sri Lanka'nın o zamanki siyasetini Tamil ve Sinhala milliyetçiliklerinin antagonizmalarından etkilenmiş bir açıklama biçimi olduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Böyle bir analiz, siyaset adına, bu tür agonist ve ikili ilişkilerin yaratılmasını ve sürdürülmesini gerekli kılmış yapısal özelliklere dair bir kavrayışı engelliyordu.

Şiddet hakkında bu çizgideki incelemelerin üretkenliği, savaşın olağanüstü şiddetiyle birlikte azaldı. Sonuç olarak bu antropologların gördükleri (ilkel düşmanlıkların anlamı ve durumunu üstlenen işlenmiş husumetler), daha ileri götürülmedi. Bunun, antagonizmaların savulunmasını gerektiren bir siyasi sistemi daha iyi anlamayı engellemiş olması mümkündür. Bugün itibariyle on yıldır (Sinhala ve Müslümanlar arasında) bir başka antagonizma yükselmektedir. Halihazırda İslami militanlar tarafından korkunç ölçekte saldırılar deneyimledik. Günümüzde bu gelişmeleri uluslararası terörizm dışında bir çerçeveden anlayamıyoruz. 1983'e dair bilgi üretimini, belki de, o zamanki düşmanlık deneyiminden ders almak için yeniden okumak için şimdi doğru zamandır. ■

Farzana Haniffa'ya ulaşmak için
<ffhaniffa@gmail.com>

> Bulanık Sınırlar: Sri Lanka'da Antropoloji ve Sosyoloji

Premakumara de Silva, Colombo Üniversitesi, Sri Lanka, ve ISA Din Sosyolojisi Araştırma Komitesi (RC22) üyesi

Sri Lanka'nın uzun bir sosyolojik ve antropolojik inceleme geçmişi var. Bu durum yabancı ve Sri Lankalı sosyolog ve antropologların Sri Lanka toplumu ve kültürüne dair yaptıkları derinlemesine incelemelerden de açıkça anlaşılabilir. Bu geleneğe önemli katkıları, Ian Goonetileke'nin kullanışlı kaynakça incelemesi (1979) ve Liz Nissan (1987), Bruce Kapferer (1990), Michael Roberts (1997) Tudor Silva (1990, 2000), Susantha Goonatilake (2001), Sasanka Perera (2005, 2014), Siri Hettige (2010), ve Siri Gamage (2014) tarafından yayımlanmış saha araştırmalarında da görülebilir. Fakat bu kısa makalede ben, Sri Lanka'da sosyoloji ve antropoloji arasındaki bağa odaklanacağım. Bu makalede antropolog ve sosyologların üzerine araştırma yaptığı belli alanlar vurgulanacak.

> Antropoloji/sosyoloji örtüşmesi

Antropoloji ve sosyolojinin Sri Lanka üniversitelerine bir çalışma alanı olarak girmesinin üstünden 60 yıldan fazla geçti. Sosyolojinin bugün üniversite öğrencileri arasında en popüler konulardan biri olduğuna dair hiçbir şüphe yoktur. Sri Lanka sosyolojisinin çarpıcı bir özelliği, antropoloji ve sosyoloji arasında kesin bir ayrım olmamasıdır. Yurtiçinde veya dışında sosyoloji ya da antropoloji eğitimi almış akademisyenler Sri Lanka üniversitelerinde genellikle sosyoloji bölümlerinde çalışmaktadır. Sri Lanka'daki pek çok sosyolog gibi ben de her iki gelenekte eğitim aldım. Bir diğer çarpıcı özellik, Sri Lanka sosyologlarının ve antropologlarının aracılığıyla çalışmalarını Sri Lanka'ya odaklamış olmaları ve çok azının başka bir yerde araştırma yapmış olmasıdır. S.J. Tambiah'ın Tayland'daki çalışması (Budizm), Chandra Jayawardena'nın Gin eve Fiji üzerine çalışması (plantasyon işçileri) ve Arjun Gunaratne'nin Nepal üzerine çalışması (akrabalık) önemli istisnalardır. Konunun içeriği söz konusu olunca, iki alanı ayırmak imkansızdır; çünkü Sri Lanka üniversitelerindeki hemen hemen tüm sosyoloji bölümleri lisans ve lisansüstü derslerinin içeriğini her iki disiplinin bir karışımı olarak geliştirmiştir. Genellikle sosyoloji ve antropoloji arasındaki sınırları göz ardı etmişlerdir. Öğrenciler sonuçta sosyoloji diploması alırlar. Fakat bazıları günümüzde antropoloji ve sosyoloji adına öğretilen ve üretilenlerin uluslararası standartlarla karşılaştırılamayacağını ileri sürmektedir.

> Tarihsel bir bakış

Tarihsel bakış açısından, Sri Lanka kültürüne ve toplumuna dair antropolojik ve sosyolojik ilgi iki farklı tarihsel dönemde artmaya başlamıştır: antropoloji sömürge döneminde, sosyoloji ise sömürge sonrası dönemde yükselmiştir. Antropoloji sömürge yönetimiyle bağlantılıyken, sosyoloji başka Amerikan araştırma müdahalesinin rehberliğinde evrilmeye başlamıştır. Bunun nedeni Bryce Ryan'ın 1950'lerin başında Seylan Üniversitesi'ndeki ilk sosyoloji profesörlüğüne atanmış olmasıdır. Sri Lanka'daki antropolojik araştırma geleneği en az İngiliz sömürgeciliği dönemine kadar gitmektedir. Seligman'ın 1911'de yerli Vadda topluluğu üzerine yaptığı etnografik çalışma, bu geleneğin başlangıcı olarak görülmektedir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında Sri Lanka antropolojik araştırma anlamında geri kalmıştır. Sri Lanka'nın bağımsızlığından kısa bir süre sonra, 1949 yılında, sosyoloji öğretilmeye başlanmış ve 1959 yılında diploma veren ilk program kurulmuştur. 1950'lerin ortasında Sri Lankalı ve yabancı araştırmacılar tarafından etnografik/sosyolojik değeri büyük pek çok metin üretilmiştir. Bunun üzerine daha sonra Bryce Ryan (1953), Ralph Peiris (1956), Edmond Leach (1960, 1961), Gananath Obeyesekere (1966), Nur Yalman (1967), Kitsiri Malalgoda (1976), H.L. Seneviratne (1978), ve Bruce Kapferer (1983)

>>

gibi araştırmacılar tarafından pek çok sosyolojik ve antropolojik çalışma yapılmıştır. Bağımsızlık sonrası Sri Lanka'da antropoloji/sosyoloji doğrudan yeni ortaya çıkan "ulus-devlet" konularını ele almamış, onun yerine kast, akrabalık, toprak sahipliği ve popüler din gibi konulara odaklanmıştır.

Sri Lanka'da araştırmalarının çoğunu sürdürmüş olan "yabancı" antropologlar çoğunlukla Britanya, Amerika ve Avusturya üniversitelerinden gelmişlerdir. Sri Lanka kültürü, toplumu ve siyaseti üzerine yabancı antropologlar tarafından çok önemli katkılar yapılmıştır. Fakat onların antropolojik çalışmaları çoğunlukla Sri Lanka'nın ürünü olan çok önemli iki antropolog, Gananath Obeyesekere ve S.J. Tambiah'dan etkilenmiştir. Her ikisi de en önemli Kuzey Amerika üniversitelerinde akademik kariyerlerini sürdürürken ün kazanmışlardır. Yerel antropolojik/sosyolojik gelenek genellikle bu antropologların çalışmaları üzerine inşa edilmiştir. Fakat sonrasında hem yabancı hem yerel araştırmacılar hem de diğer ülkelerdeki Sri Lankalı araştırmacıların çalışmaları bugüne dek Sri Lanka'da görmezden gelinmiş ve yeni ortaya çıkan sosyal ve kültürel mevzuları inceleme konusundan önemli katkılarda bulunmuşlardır.

> Değişen endişeler

1980'lerin başından itibaren Sri Lanka sosyolojisi/antropolojisi dikkatini Sri Lanka toplumundaki grup şiddetini, etnik-dini toplulukları, marjinalize olmuş gençlik gibi toplumdaki dezavantajlı grupları içeren toplum içi şiddeti çalışmaya yöneltti. Bu alanda önemli katkılar yapmış bağımsızlık sonrası sosyolog ve antropolog jenerasyonu içinde yurtdışındaki doktora eğitimlerinden yeni dönmüş ve kırsal Sri Lanka'da eşitsizlik, gençlik kimliği ve şiddet ve halk sağlığı gibi yeni araştırma alanlarını keşfetmeye başlayan Newton Gunasinghe, Siri Hettige ve Tudor Silva da vardı. Onların ve diğer akademisyenlerin son yıllardaki çalışmalarının uzun süredir yerleşik olan antropoloji ve sosyoloji geleneğinin yöntemsel ve teorik bilgilerinden etkilenmiş olması önemlidir.

Bu kısa makalede antropoloji ve sosyolojinin, ilk sosyoloji bölümünün kurulduğu 1949'dan bu yana Sri Lanka üniversitelerinde birer çalışma, araştırma ve öğretim alanı olarak gelişimlerinin tarihini anlatmaya çalıştım. Bugün ülkedeki on beş üniversiteden on biri bu alanlarda en azından lisans öğretimi sunmaktadır. Antropolojik ve sosyolojik geleneklerin derslerde, araştırmada ve yayınlarda bir arada varoluşu, üniversite sisteminin tümünde değişen ölçülerde görülmektedir. Burada altı çizilmesi gereken, akademik kurumların öğretim, araştırma ve yayın kalitesi bağlamında çeşitliliği ve akademisyenlerin hem antropolojide hem sosyolojide yerleşik geleneklere olan bağlılığıdır. Bu arka plan göz önünde bulundurulduğunda, bu karmaşık ve dinamik yerel ve küresel ortamda bu alanlardaki akademisyenlerin çalışmalarının öğretim, araştırma ve bilgi yayımında ortak standartlara sahip olmak konusunda pek çok zorluklar karşılaşma ihtimali yüksektir. ■

Premakumara de Silva'ya ulaşmak için
<prema@soc.cmb.ac.lk>

> Küreselleşme ve Bağımlılık: Çin'de Plastik Atık Sorunu

Pinar Temocin, Hiroşima Üniversitesi, Japonya

Filipinler'de plastik atık. Fotoğraf: Adam Cohn/flickr.com.
Bazı hakları saklıdır.

Küreselleşme toplumun sosyal, kültürel, ekonomik alanlarında dönüşümün gerçekleştiği bileşik bir süreç olarak görülebilir. Mikro düzeyden makro düzeye, gelişmiş ve gelişmekte olan bölgeleri ve ulusları etkiler. Küreselleşme yaşamlarımızda zorluklar yaratan pek çok değişim meydana getirmiştir. Yeni ekonomik yönetişim biçimleri nedeniyle çevre de küreselleşmeden etkilenmiştir.

Kürelleşme altında dünya gerçeklerine odaklanmak bizlere tahakkümün yerleşik doğasına şahit olma imkanı vermektedir. Küreselleşme sürecinin (ya da küreselleşmiş dünya düzeninin) bir parçası olarak bağımlılık kavramı, ekonomik olarak önemli "merkez" (gelişmiş olarak anılan) ülkeler ile fakir "çevre" (gelişmekte olan olarak anılan) ülkeler arasındaki uzlaşmaya dayalı uluslararası sisteme ışık tutmaktadır. Ekolojik döngüde bağımlılık ve kaynak sömürüsü arasında bir korelasyon görmekteyiz. Bu, (aksi beklenirken) gelişmekte olan ülkelerin atık ticaretinde gelişmiş ülkelere bağımlı olduğu, doğrusal olmayan bir ilişki oluşturmuştur. Bu durum küreselleşmenin bir sonucu olarak görülebilir.

Küreselleşme, artan ekonomik bağlar nedeniyle Küresel Güney ve Kuzeyin birbiriyle daha bağlantılı olmasına yardımcı oldu. Fakat ikili yörüngeleri göz *önünde* bulundurulduğunda, ilişki her zamankinden daha da karmaşık bir hal

>>

aldı. Bu açıdan, atık hiyerarşisine (*özellikle Çin'deki* yoksulluk döngüsü içindeki plastik atık meselesine) daha yakından bakmak, bu dengesiz ilişkinin gerçekte nasıl işlediğine dair ideal bir *örnek* olabilir.

> Çin'in plastik atık sorunu

Çin'deki (kimileri tarafından bir "kriz" olarak değerlendirilen) plastik atık ticareti, yeni dünya sisteminde bağımlılığın nasıl işlediğine dair en iyi örneklerden biridir. Küresel atık sanayisinde Çin, dünyada plastik atıkların en büyük ithalatçısı ve işleyicisidir; geri dönüştürülebilen atıklar için en önemli adreslerden biridir. Bu sanayide küresel pazarın %56'sına sahiptir.

Ülkelerin birbirine bağımlılığı, sorunlu yapısal etkilere neden olabilir. Atık ihraç eden ülkeler "atık bağımlılıklarının" sonuçlarından, geri dönüşüm yerine gözden uzak imha etmeye odaklanan ucuz alternatifler ve yaklaşımlar sayesinde kurtulurlar. Bu ülkelerin, bir yandan daha iyi çevre koşullarının keyfini çıkarırken bir yandan da bu atık statükosundan karlı çıktıklarını söylemeye bile gerek yoktur. Atık ithal eden ülkeler (örneğin Malezya, Vietnam, Tayland, Endonezya ve diğerleri) kötü sağlık koşullarından, emek sömürüsünden, çevre kirliğinden ve diğer sorunlardan muzdariptir. Daha da kötüsü, ithalatçı ülkelerın, ekonomik faydaları nedeniyle, atık ithalatını kısıtlayabilecek sağlam bir regülasyon ya da kontrol mekanizması oluşturamadığı görülmektedir. Atık ticareti gelişmekte olan ülkeler için ekonomik bir fırsat gibi görünse de, fırsat ve toksik gerçek arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Gelişme olan bir ülke olarak Çin, artan toksisite nedeniyle özellikle kendi çevresini ve halkının sağlığını etkileyen (ve sonuç olarak sağlıklı, temiz ve güvenli bir çevrede yaşama hakkını ihlal eden) bu uyumsuzluk için bir "deney kobayı" olarak görülebilir.

Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerdeki (örneğin ABD, Japonya, Avustralya, vb halkları) insanlar, atık ihracatı sayesinde daha temiz ve daha korunmuş bir çevre ve daha sağlıklı bir yaşam biçimine sahipken, (plastik kirliliğiyle boğuşan) Çinli işçiler ve (plastik geri dönüşüm sektöründe çalıştıkları için okula gidemeyen) çocuklar, atık sanayisinin bir parçası oldukları için zarar görmektedir. Atık materyaller gelişmiş ülkelerden (ülke içinde geri dönüşüm sanayisi ve politikaları geliştirmek yerine), gelişmekte olan ülkelere gözlerden ırak bir biçimde işlenmeye gitmekte, bu durum, son dönemlerde sanayileşmiş ülkelerin kendi çıkarları ve artık ihracatı nedeniyle sosyo-ekonomik çevre kriziyle karşı karşıya kalanların çok yoksul ülkeler olmasına neden olmuştur.

> Sonuç

Her ne kadar Çin'in pastik atık geri dönüşümü sorunu son yıllarda ülkenin ekonomik olarak büyümesiyle maskelenmiş ya da susturulmuş olsa da, bu sorun, atık ayrıştırma ve geri dönüşüm yönetimi üzerinde hegemonyanın sürdüğü bir küreselleşme ya da küresel eşitsizlik meselesi olarak görülebilir. Eşitsiz etkileri olan küresel atık ticareti, ithal eden ülkeler içinde kalkınmaya katkıda bulunmak yerine Çin'de ve (diğer Güney Asya ülkelerinde) zengin ulusların çöplerinin neden olduğu bir "geri dönüşüm kavgası" ya da "plastik mücadelesi" yaratmaktadır.■

Pinar Temocin'e ulaşmak için <pnrtemocin@hotmail.com>